

A DEBRECENI ORVOSKÉPZÉS NAGY ALAKJAI
17. füzet

Dr. Lampé László

Dr. Árvay Sándor és a XX. század
(1903-1997)

**A debreceni orvostudomány nagy alakjai
17. füzet**

Dr. Lampé László

**Dr. Árvay Sándor és a XX. század
(1903 - 1997)**

**Debreceni Egyetem
Orvos- és Egészségtudományi Centrum
2000**

ISSN 1416-41-75

**Lektorálta: ifj. Árvay Sándor, Dr. Batár István,
Bächer Iván, Dr. Szállási Árpád**

Kiadja: a Debreceni Egyetem,
Orvos- és Egészségtudományi Centrum Elnöki Hivatala

Műszaki szerkesztő: Magulya László, DE OEC OFK
Nyomdai előkészítés: Antal Csaba

Nyomdai munka: Kaligráf 2000 Bt.
Példányszám: 500

ELŐSZÓ

Megtiszteltetés és felemelő érzés néhai dr. Árvay Sándor professzor életrajzi kötetéhez bevezető sorokat írni. Árvay professzor úr élettörténete a szülőföldhöz, Debrecenhez való kötődés, ragaszkodás megható és tiszteletreméltó szimbóluma, amit áthat a kálvinista Rómához, a nagy múltú iskolavároshoz kötődés olthatatlan szeretete, a "föl-föl dobott kő"-re jellemző, a szülőhelyhez való visszatérés vágya.

Debrecenben született 1903. április 16-án, és mindvégig hű maradt szeretett városához, amelynek krematóriuma őrzi hamvait.

Orvosi tanulmányait Budapesten, Bécsben folytatta, majd Debrecen fiatal egyetemének orvosi karán 1928-ban nyerte el orvosi diplomáját. Árvay Sándor medikusként mint gyakornok dolgozott a Verzár Frigyes professzor által vezetett Élettani Intézetben. Verzár professzort meghívták a Baseli Egyetem Élettani Intézetének professzori katedrájára és magával vitte Árvay Sándort, tehetséges tanítványát is. Két év után Árvay Sándor visszatért a Szülészeti Klinikára, ahonnan szülész-nőgyógyász szakorvosként 1937-től kórházi főorvosi állásokba nyert kinevezést. Tudományos munkássága elismerésül 1942-ben magántanárrá habilitálták. A Debreceni Orvostudományi Egyetem Szülészeti Klinikájának tanszékvezető professzori állására 1951-ben nyert kinevezést, s a klinikát nyugállományba vonulásáig, 1973 júniusáig vezette. További 17 éven át még részt vett az intézmény életében, bölcs tanácsaival értékes segítséget nyújtva az utódoknak.

Tudományos és klinikai tevékenységéből kiemelkedik az Élettani Intézetből kapott indíttatásból fakadóan a nőgyógyászati endokrinológia magas szintű művelése. "A nő endokrinológiája" című könyve és ennek doktori értekezésésként továbbfejlesztett változata a maga idejében úttörő munka volt. Kiemelkedő színvonalúak a tanszékvezetői működése idején megjelent 150 tudományos közleménye és 14 könyvfejezete. Megkülönböztetett figyelmet szentelt a szakorvosképzésre és továbbképzésre, amelyek programjai országos méretű tudományos továbbképzési fórummá szélesedtek. Az egyetem vezetésében és társadalmi szervezetekben végzett közéleti tevékenységét magas állami és társadalmi elismeréssel honorálták.

Árvay professzort általános megbecsülés és osztatlan tisztelet övezte értékes emberi tulajdonságaiért, puritanizmusáért, nagy tudással, bölcsességgel párosult szerénységéért.

Emlékét kegyelettel őrizzük, gazdag szellemi hagyatékát megbecsüléssel gondozzuk. Ennek szép és nemes megnyilvánulásaként vehetik az olvasók kezükbe Lampé László professzor gondosan összeállított emlékező kötetét.

Dr. Fésüs László
akadémikus, egyetemi tanár
rektor

Árvay Sándor professzor élete és munkássága

Nincs nehéz helyzetben e sorok írója, mert több biztos forrásból meríthet. Több mint négy évtizedes együttműködés – tanítványi, munkatársi és baráti kapcsolat – önmagában is kellő alapot nyújthatna. Az így összegyűjtött emlékek igazolására és a történések idejének pontosítására, azok ellenőrzésére és a korábbi életszakasz ismertetésére azonban kitűnő forrásmunka az a hat kötetbe foglalt visszaemlékezés, amit nyugállományba vonulása után **Árvay** professzor saját kezével gépelt. Mindezt kiegészíti a szintén saját kezűleg összeállított 47 album, amelynek több ezer fényképét magyarázószöveg is kíséri.

A család

Édesanyja **Miklóssy Anna** Erdélyben született és anyai ágon minden felmenő rokona erdélyi volt. Édesapja, **Árvay Béla** debreceni ügyvéd, fiatalon 1906-ban meghalt. Egy testvére volt. Apai nagyszülei Kárpátaljáról költöztek Debrecenbe, de azok elődei legalább „harmadíziglen” ott éltek, amint az kiderült azokból a hivatalos igazolásokból, amelyeket a II. világháború idején a „zsidótörvények” értelmében az állami alkalmazottaknak kötelezően be kellett szerezni az „árja származás” bizonyítására. A háborús években tehát ilyen dokumentumokra volt szükség, és - milyen különös fintora a sorsnak, és mennyire közép-európai világunkra jellemző, hogy - a háború után pedig arra kellett hivatalos bizonyítékokat keresni az állampolgárnak, hogy nem volt nyilas, csendőr, kapitalista, kulák, háborús bűnös. Közalkalmazott nem lehetett, akit az „Igazoló Bizottság” vétkesnek vagy gyanúsának talált. Később már azt is kifogásolták, ha rokoni-baráti kapcsolatai voltak a kapitalista-imperialista országok valamelyikében, sőt a Rákosi korszak éveiben azt sem nézték jó szemmel, ha az életrajzban angol, német, francia nyelvtudás szerepelt. Árvay életrajza ekkor is tiszta volt, de nem említette idegen nyelvi tudását. Az új időkben német és francia nyelvtudását tehát elhallgatta, de azzal sem dicsekedett, hogy még fiatal tanársegéd korában egy emigráns orosz pópától nyelvórákat vett és orosz nyelvből is többet tudott, mint amennyit a nyelvjártassági vizsgán megköveteltek. (Itt most csak zárójelben említem meg, hogy orosz nyelvtudásának nagy hasznát vette Máramarosszigeten, azáltal, hogy a ruszin betegekkel jól megértette magát, és majd a professzori évek elején is, amikor kérdőre vonták, hogy miért nem jelentkezett orosz nyelvtanulásra... de erről majd később).

A szülők

Testvérével, Annával

Debrecenben született 1903. április 16-án. Pécsen halt meg 1997. június 15-én.

Középiskolai évek

Debrecenben járt gimnáziumba. Tízéves korától, 1913-tól nyolc esztendőn át a Debreceni M. kir. Állami Főreáliskola tanulója volt. Az igazgató **Kardos Albert**, majd **Zalay János**, a szeretett tanárok között pedig **Jesch Mátyás** osztályfőnök, a neves debreceni író **Oláh Gábor**, továbbá **Horvay Róbert**, **Madai Pál** említendő. A felső négy osztályból egyedül járt fakultatív latin nyelvtanulásra, ami bizonyítja, hogy tudatosan készült orvosi hivatásra. Latin tanára **Oláh Gábor** volt, aki a magyar irodalom szeretetét is beleoltotta. Még évtizedek múlva is keserűséggel említette, hogy a gimnáziumi tanulmányai során egyetlen „jó” rendű jegyet kapott és éppen irodalomból „**Kardos Albert** igazgató jóvoltából”. Csalódás volt ez a tanítómester **Oláh Gábor** számára is. A gimnáziumi érettségi mellett a latin nyelvi érettségét is sikeresen letette a rettegett *Benigny* tanár úr osztályával együtt.

A gimnáziumi évek első öt esztendejében anyai nagyszüleinél lakott a Hatvan utca 38. szám alatt. A szép, nagy házhoz hatalmas udvar és park tartozott gyönyörű virágágyásokkal, gyümölcsfákkal, szőlőlugassal, gesztenyefákkal. Ideális hely a diákévek nem iskolai programjaihoz.

A nyári iskolai szünetekben édesanyjával és húgával heteket töltöttek rokonaiknál Szatmárban, Szilágyban, a nagyapa géresi birtokán. Húgával éppen Hadadon nyaraltak, amikor megtudták, hogy kitört a háború.

Ezt követően tanúja volt sorsfordító történelmi és családi eseményeknek. Látta a vidám nótázással, a zenekar pattogó indulóira virágésőben vonuló menetzászlóaljkat, hallotta a lelkesítő szónoklatokat, köztük **Ferenc József** biztató üzenetét: „Mire a falevelek lehullanak, itthon lesztek győzedelmesen, édes fiaim!” Tanúja volt a 3-as honvéd bakák és a K. u. K. 39. közös gyalogezred harctérre indulásának, majd néhány hét, néhány hónap múlva az egyre súlyosabb veszteségeknek és a lelkesedés csökkenésének. A családot mérhetetlen fájdalom érte. A mozgósítás kezdetén három nagybátyja is bevonult, és már augusztusban arról kaptak értesítést, hogy mindhárman hősi halált haltak.

Jelen volt a Református Kollégium udvarán, amikor 1918 őszén **IV. Károly** és felesége **Zita királyné** ünnepségen vett részt és a színházi előadáson, amelynek szünetében a királyt arról értesítették, hogy kitört az „őszirózsás forradalom”. A királyi pár rohanva távozott a színházból.

Látta a frontról lezüllött csoportokban, lefegyverzetten hazatérő katonákat, majd az Entente missziójának segédletével Debrecent megszálló román csapatok bevonulását, az Erdélyből menekülő hihetetlen nyomorúságát, az egész lakosság elszegényedését, szenvedését.

Egyetemi tanulmányok

Érettségi után a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi karára iratkozott. Édesanyja javaslatára választotta Budapestet, mert kétséges volt, hogy Debrecenben megindul-e elsőévesek számára is az orvosképzés.

Budapesten az első évre 800 hallgatót vettek fel. Sok volt közöttük ismétlő, ősmédikus és sok volt a háborúból, hadifogságból visszatért hallgató. Őket könnyen felismerték háborújárt bakancsukról, zubbonyukról, büszkén viselt katonai kitüntetéseikről, néhányukat a Horthy Miklós által alapított Vitézi Rend jelvényéről.

Az egyetemi élet és maga az oktatás is nagy csalódást okozott. Már az is lehangoló volt, hogy a 800 hallgató között csak két nő volt. A múlt század végén épült tantermeket 100 - 120 hallgató számára méretezték. A diákoknak csak kis hányada jutott be az előadásokra, pedig sokan érdeklődtek a nagynevű professzorok - az anatómus **Lenhossék Mihály**, **Tellyesniczky Kálmán**, a kémikus **Bugarszky István**, a fizikus **Rybár István** és **Tangl Ferenc** és mások - előadásai iránt. Aki biztosan be akart jutni, legalább fél órával előbb helyet kellett foglalnia. Persze csaknem hiábavaló volt a szorgalom és az igyekezet, mert a tantermek több kilométer távolságra voltak egymástól. Ha például az első óra a Múzeum körúton volt, a második az Üllői úti tanteremben, sem gyalog, sem az akkoriban ritkán közlekedő és lassú villamossal nem lehetett eljutni a már zsúfolt előadásra. A tanulni vágyó évfolyamtársak beosztották, hogy ki melyik előadást hallgatja meg és készít jegyzetet, amit elmondanak egymásnak és kicserélik feljegyzéseiket. A gyakorlatok inkább csak az órarendben léteztek. Kémiából és fizikából egyáltalán nem tartottak gyakorlatot, anatómiából pedig a félév során legfeljebb egy - két alkalommal lehetett bejutni a boncterembe, nem gyakorlatozni, hanem egy hullát vagy egy preparátumot távolról látni.

Édesanyja választotta szálláshelyét is Budapesten. A Hársfa utca 57. szám alatt - a Király utca mellett - éppen akkor nyitották meg a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) új diákotthonát. Kivételezett helyzetére utal, hogy egyágyas szobája volt. Igaz, hogy ablak helyett csak szellőzőnyílása volt a piciny helyiségnek, a berendezés pedig egy vaságyból és keményre tömött szalmazsákból állott. Az otthonról küldött utazókosár látta el a ruhásszekrényt, az éléskamra és az íróasztal funkcióját. A villanyt még nem vezették be, este gyertyafénynél lehetett olvasni, tanulni.

Az egyetemi hallgatók többségének ennél mostohább szállása volt.

A diákotthonban a lakók lelki gondozója **Viktor János**, fő patrónusuk pedig **dr. Kiss Ferenc** adjunktus, később az Anatómiai Intézet professzora, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Magyar Szabad Egyházak legfőbb papi vezetője. Hetente tartott bibliamagyarásokat és minden szobalakót meglátogatott, egyéni konzultációkat tartott.

Az étkezési lehetőségeket a háború utáni inség jellemezte. Az otthonról rendszeresen kapott csomagból kellett a reggelit és a vacsorát megoldani. A legtöbb orvostanhallgató ebédelni a Köztelek utcai Medikus-menzára járt. A hatalmas terem berendezése hosszú, kecskelábas faasztal, falócák, pléh tányér, az asztalhoz lánccal rögzített pléh kanál, villa és kés. Több csoport követte egymást,

ezért igen rövidre szabták a legtöbbször sárgaborsó főzelék ebéd elfogyasztására kiszabott időt. Sokak szerint Róbert bácsi népkonyháján külön ebédet és kulturáltabb kiszolgálást kaptak a munkanélküliek és a hajléktalanok. Valamivel kedvezőbben lehetett étkezni a Molnár utcai Menza Academicán. Ennek a konyháját is megízlelte, rendszerint **Bárdossy Béla** hallgató társával, aki később a székesfehérvári kórház szülészfőorvosa volt.

A budapesti első szemeszter különleges eseménye volt még a **Székely Ágoston** tanár által, a Hőgyes Endre utcai Kóréletani Intézet tantermében hetente két alkalommal tartott vidám hangvételű orvostikai kollégium.

Vegyes érzelmekkel figyelte a Csaba Bajtársi Egyesület tevékenységét. Az egyesület a magyarországi négy egyetemen tanuló orvostanhallgatók egységes szervezete volt a többi fakultást is magában foglaló és Budapestről irányító Turul Bajtársi Egyesületnek (BE). A legfőbb vezető a Turul vezér volt. A orvosok szervezetének „Csaba”, a jogászokénak „Werbőczy”, a bölcsészekének „Árpád” volt a neve. A Csaba bajtársak nyáron keményített fehér vászon, télen sötétkék színű posztó tányérsapkát hordtak. A simléder fölött kék-fehér-sárga sávós selyemszalag, s a „darvak”-nál ezüst, a „leventék”-nél pedig arany zsinór jelezte a rangot. A felvételt követő első két évben daru volt a bajtárs, azt követően levente. Ők már a zakó alatt, a mellkason keresztül vezetett kék-fehér-sárga széles selyemszalagot is viselhettek. A szalagra és a tányérsapkájára a vezér a magyar királyi korona kicsinyített domborművét tűzhetette ki, a „lövészmeister” egy kifeszített nyilat, a „pohárnok” egy korsót, a „kincstárnok” két keresztbe fektetett arany kulcsot, a „regős” egy arany lantot tűzhetett ki magas funkciójának jeléül. Valamennyiük felszereléséhez tartozott még a fokos, ami nem elsősorban dísz, hanem harci eszköz is volt. A Turul Bajtársi Szövetség, s ezen belül a Csaba Bajtársi Egyesület legfőbb célja a keresztény, önálló Nagy-Magyarország megteremtése volt, emellett a kommunizmus eszméinek megsemmisítése, a zsidók kirekesztése, a „numerus clausus” majd a „numerus nullus” törvénybe iktatása, és az e célok megvalósítását magáévá tevő értelmiség kialakítása, nevelése volt. A BE fővezére vitéz **Bánsághy-Velcsov György** volt.

Az egyetemeken - mindenek előtt Pesten - gyakorivá váltak a „zsidóverések”. Igyekeztek a fokosokkal rábírní a zsidó hallgatókat arra, hogy hagyják ott az egyetemet.

Csaknem érthetetlen, hogy bár a Szövetség az említett elvek követésében egységes volt, ugyanakkor éles ellentét alakult ki a keresztény és a keresztényen, azaz a katolikus és a protestáns tábor között. A katolikusok arra hivatkoztak, hogy hazánk Mária országa, a kereszténynek pedig azt tartották fontosnak, hogy a Habsburg uralomtól - immár másodszer - megszabadult ország vezetőjét, a kormányzót protestáns templomban keresztelték meg.

Röviddel az egyetemi felvétel után jelentkezett a Csaba Bajtársi Egyesületbe, ott a debreceni törzsbe osztották, a törzsfőnök **Kovács Imre** volt. A szervezet tevékenységében nem vett részt, ennek ellenére hamarosan „daru” rangot ért el. Egyetlen megmozdulásban vállalt aktív szerepet, igaz, önként és meggyőződéssel, amikor 1921 októberében **IV. Károly** volt magyar király megjelent Sopronban, és bejelentette, hogy vissza akarja szerezni trónját, akár fegyverrel is. Nagy volt a felháborodás Magyarországon de más európai országokban is. Csehszlovákiában részleges mozgósítást rendeltek el, Jugoszlávia pedig lezárta magyarországi határait. A trón visszaszerzésének megakadályozására

fegyverbe szólították az Egyetemi Zászlóalj tagjain kívül a Csaba BE önkénteseit is. „Magam is beláttam a nagy veszélyt! A két szembenálló tábor közül a Habsburgok restaurációját akaró legitimistákkal (élén az **Ostenburg** és a **Prónay** vezette különítményes zászlóaljakkal) szemben meggyőződéses szabad-királyválasztó voltam.” A Műegyetemnél úgymond beöltöztették az önkénteseket (bakancs, zubbony, derékszj, rohamsisak, gyalogsági ásó, Mannlicher kurtály karabély, vászon tölténytáska, néhány kézigránát). Induláskor **vitéz jákfai Gömbös Gyula** tartott „frázisokkal teletűzdelt uszító” beszédet. Zuhogó esőben indultak el és meneteltek a Bécsi úton. Budaörsig jutottak el, ahol beásták magukat és várták a királyt, hogy elfogják. Erre már nem került sor, mert a reguláris hadsereg megelőzte őket. Az Ostenburg-legitimista csapatok Ácsig nyomultak előre, ahol megállásra kényszerültek, mert a síneket felszedték. A síneket megjavították, ezen tovább haladhattak Budaörsig, de ott rövid összecsapás után megadták magukat. A dicsőségből nem maradtak ki a Csaba BE önkéntesei sem, őt „leventévé ütötték”.

A leszerelés után maradt még egy nagy megtiszteltetéssel járó élménye is. Újabb hívó szóra jelentkezett közel 30 bajtársával együtt a Csaba székházban. Katonaruhába bújtatták, ráadásul hadnagyi zubbonyba, mivel éppen egy ilyen, számára megfelelő méretű volt raktáron. **Károly királyt**, mielőtt Madeira szigetére szállították, a Tihanyi Apátság épületében, a Balatonra néző I. emeleti sarokszobában tartották fogva, őt kellett őrizni egy héten keresztül. Különleges feladat volt a király őrzése az apátság folyosóján és az épület kapujában szuronyos puskával, Mannlicher kurtály karabéllyal.

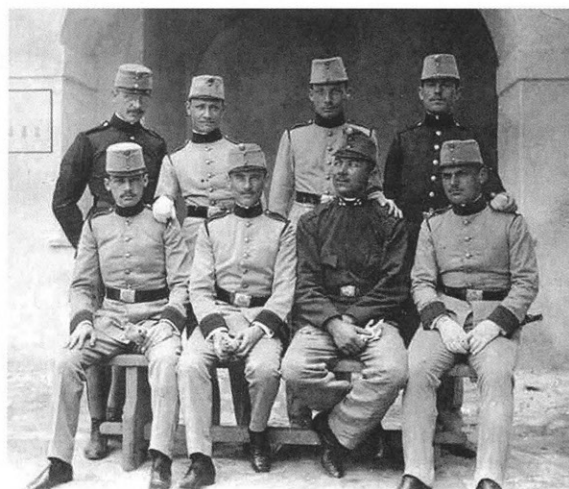
Ezzel a dicsőséges tett egyben befejező eseménye is volt a budapesti szemeszernek.

Mindenek előtt édesanyja döntése rendelte vissza Debrecenbe. Kiderült, hogy az orvoskaron az I. évfolyam oktatása rendben megkezdődött és kedvezőbbek a feltételek, mint Budapesten, ahhoz pedig kétség sem férhetett, hogy a szülői házban a szállás és az étkezés összehasonlíthatatlanul jobb, mint a Keresztyén Ifjúsági Egyesületben, illetve a Medikus menzán.

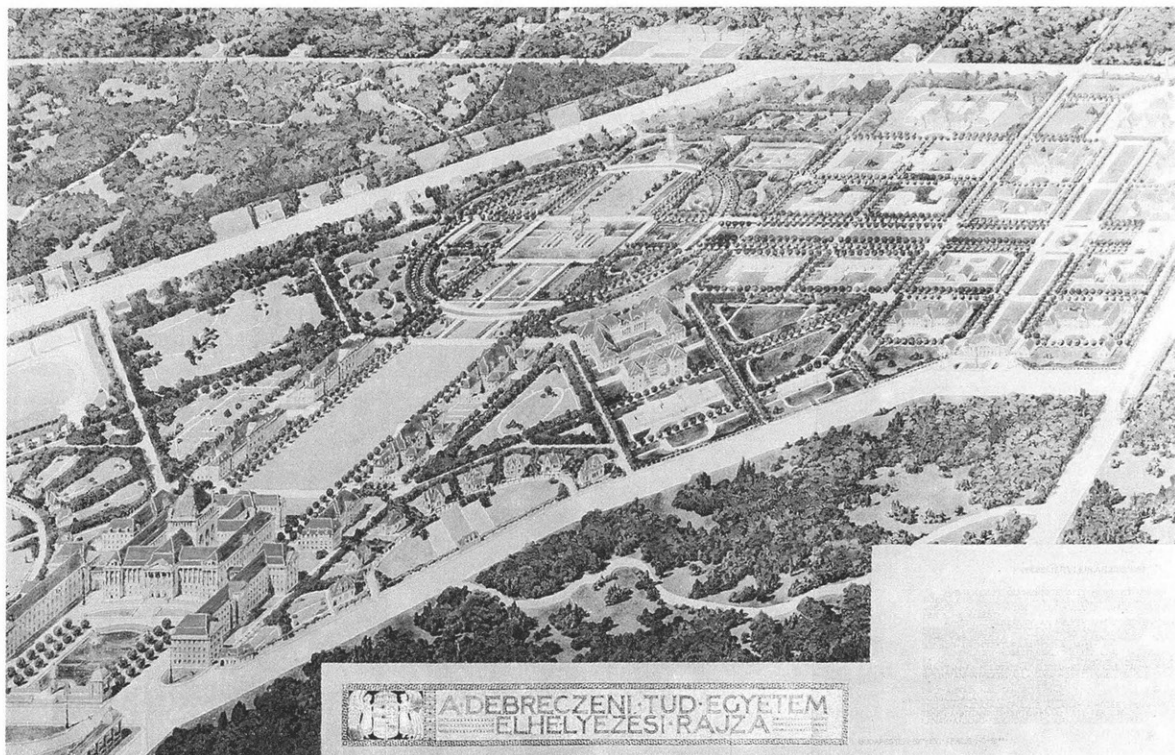
Pályakezdés Verzár professzor Élettani Intézetében

A második félévet tehát Debrecenben kezdte. Közvetlenül a beiratkozás után, 1921. decemberében jelentkezett **Verzár Frigyes** professzornál, a Debreceni Magyar Királyi gróf Tisza István Tudományegyetem Élettani és Általános Kórtani Intézete igazgatójánál azzal a kérelemmel, hogy az intézetben dolgozhasson. A híres professzor igent mondott, kitárta előtte az intézet kapuját, ami azt jelentette, hogy még 20 éves sem volt és már díjas gyakornok lehetett. Elindult azon az úton, amely meghatározta további pályafutását. Innen kezdve sokkal érdekesebbnek tűnik az intézeti élet eseményeinek leírása, mint az egyetemi tanulmányok ismertetése.

Tudni kell, hogy az orvoskar elméleti és klinikai épületeinek többsége ebben az évben még nem készült el és anyagiak hiányában nem is az eredeti tervek valósultak meg. Az Élettani Intézet csak két hónappal korábban költözött be a második, még nem végleges helyére. Korábban a DEMKE (Délmagyarországi Közművelődési Egyesület) eredetileg középiskolai internátusként szolgáló épületében volt a Kossuth utca illetve a Cegléd utca végén. Az I. világháború alatt itt volt a Hadikórház, amelynek laboratóriumát **Verzár Frigyes** vezette. Az Egyetem megalakulása után, **Verzár**

Verzár Frigyes mint K.u.K. Regiments-artz (álló sor, balról a második)

A DEBRECZENI TUD. EGYETEM
ELHELYEZÉSI RAJZA

professzorrá történt ki-nevezését követően ez a laboratórium lett az Élettani és Kórtani Intézet, innen költözött az új orvoskar un. felvételi épületébe (a mai Gazdasági Igazgatóság illetve Rektori Hivatal), majd 1925-ben az akkorra elkészült elméleti négyszög tömbjébe.

A többi elméleti intézet és a klinikák is a

város különböző pontjain voltak átmenetileg elhelyezve. A kémiai és a fizikai előadásokat a Pallagi Gazdasági Akadémián tartották, ahova a régi Vigadó elől induló kis gőzvasúttal lehetett kijutni. Az Anatómiai, a Gyógyszertani és a Közegészségtani Intézet szintén a már említett DEMKE épületében kapott ideiglenes elhelyezést. A Kórbonctani és a Törvényszéki Orvosi Intézet a Bem téren lévő városi kórház bonctermében talált helyet. A klinikák közül az Ideggyógyászati, a Bőrgyógyászati és a Szemészeti Klinika a Bem téri Kórházban, a Belgyógyászat és a Sebészet az új klinikatelep mögötti Augusztia Szanatórium-ban, a Gyermekklinika a város nyugati szélén lévő Gyermekkórházban, a Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika a Szent Anna utca végén lévő Bábaképző Intézetben. Ezekben az években tehát Debrecenben sem volt könnyebb a medikusoknak az egyes intézeteket, klinikákat és az előadásokat, gyakorlatokat elérni, mint Budapesten. Érthető, hogy a jelenlétet nem követelték meg olyan szigorúan, mint néhány évvel, évtizeddel később. A vizsgán nyújtott teljesítmény volt fontos.

Amikor tehát **Árvey Sándor** I. éves (második féléves) orvostanhallgató díjas gyakornok lett, az Élettani Intézet a felvételi épület emeletének bal szárnyában volt, a jobb szárnyban pedig **Orsós Ferenc** professzor Kórbonctani és

Az első laboratóriumában

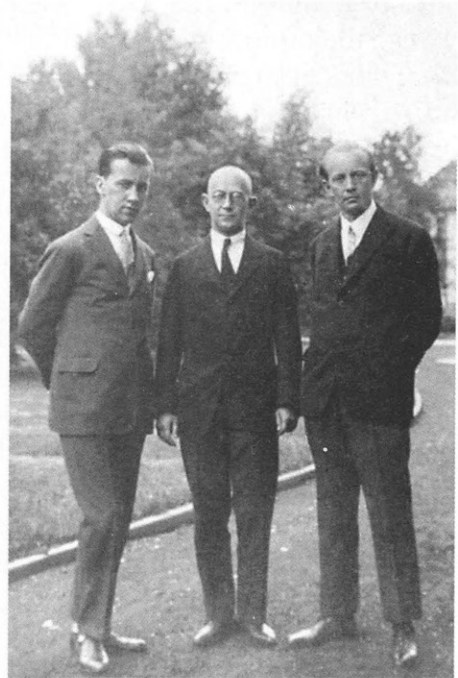
A Debreceni gróf Tisza István Tudományegyetem Élettani és Kórtani Intézete az épület bal szárnyában.

A jobb szárnyban Orsós Ferenc professzor Kórbonctani és Törvényszéki Orvostani Intézete (1921-1924)

Törvényszéki Orvostani Intézete. A bal és jobb oldali elhelyezés - talán véletlenül - jelezte a politikai és szemléleti hovatartozást. Az, hogy nem volt baráti együttműködés a két intézet között, már a felületes szemlélőnek is feltűnhetett, hiszen a két intézetet az emeleten deszkakerítés választotta el, amelyen még ajtó sem volt. A földszinten volt a tanterem, a közös használat miatt állandó civakodás forrása. Mellette kis iroda és az új gyakornok laboratóriuma. Az intézet főprofilja a mellékvese kutatás volt, és ebben kapott feladatokat, a normális és B-vitaminmentes tápon tartott patkányok mellékveséjének zsírtartalmát kellett meghatározni. Szintén a földszinten volt a bakteriológiai laboratórium, **Schmich Anton** laboráns (Schmich úr) birodal-

ma. Az emelet bal szárnyában voltak tehát az intézet főbb helyiségei: a profesz-szori iroda, a könyvtár, a délutáni megbeszélések, teázás színhelye. Volt kémi-ai dolgozó, fotó és EKG labor céljait szolgáló sötétszoba, szövettani labor, állat-műtő és egy kis helyiség, ahol a szakiskolát frissen végzett **Balla „Lacika”**, rendezte be műhelyét. Lacikát a későbbi generációk, mint **Balla mestert** ismerték, aki mérnöki diplomát is szerzett, és elismert festőművészként is nagy tekintélyt vívott ki magának. Az emeletnek ezen a szintjén kapott lakást Verzár professzor is.

Árvayval egy időben került az intézetbe **Gyenge István**, aki később honvédorvosként ezredesi rangot ért el, és az évfolyamtárs **Kokas Eszter**, aki mindvégig hű maradt a fiziológiához. Előbb Budapestre került, majd az Egyesült Államokban a North Carolina-i (Chapel Hill) egyetem nemzetközileg is elismert élettan professzora lett. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a három vezetéknev össze-olvasása - **Árvay Gyenge Kokas** - sok igaztalan tréfára adott lehetőséget.) Az oktatói állásokon egyetlen orvos volt, **Richter** - későbbi nevén **Szerdahelyi - László**. A többi tanársegéd még medikus volt: **Beznák Aladár**, később Budapesten az élettan professzora, **Vásárhelyi Béla** évek múlva Szombathelyen a belgyógyászat osztályvezető főorvosa és **Zih Sándor**. Később került az intézetbe **Kovács Gábor** nyíracsádi körorvos, aki két év után visszament körorvosnak falujába, **Péter Ferenc**, később belgyógyász a Csiky klinikán majd Körmenten, **Kostyál László**, majdani neves gyermekgyógyász főorvos Miskolcon.

A három barát: Árvay Sándor, Beznák Aladár, Zih Sándor

Szorgalmas munkával teltek az évek és egyre kevesebb idő maradt a medikus feladatok teljesítésére, előadások, gyakorlatok látogatására. A vizsgákat azonban mindig sikeresen abszolválta.

A Csaba BE Debrecenben is igen tevékeny volt. Kötelezőnek tartották a táborozásokon, lögyakorlatokon a Csaba bajtársak részvételét. Aki ismételten távolmaradt, azt lefokozták, majd kizárták. Árvayt, aki a sok elfoglaltsága miatt nem tudott részt venni a foglalkozásokon - igazolást nem fogadtak el - előbb lefokozták „leventéből” „daruvá”, majd a kizárást helyezték kilátásba, amit ő nem várt meg és kilépett. Ezt követően őt a Csaba bajtársak nem „bajtárs”-nak hanem „kolléga úr”-nak szólították.

A budapesti cselekményekhez hasonlóan Debrecenben is rendeztek zsidóveréseket. Előfordult, hogy nem csak zsidó medikusokat vettek célba, hanem akár zsidó egyetemi tanárokat is. Egy alkalommal **Verzár** professzor - akinek a neve korábban **Weiss** volt - ellen irányult a demonstráció. „Ki az egyetemről Weiss Kóbival!” volt a jelszó és az intézetben, a lakásán keresték a professzort. Árvay még időben értesült az akcióról és kimenekítette profesz-szorát az alagúton keresztül, így ez alkalommal nem tudták megszégyeníteni

az egyetem első négy kinevezett professzorának egyikét, aki abban az évben (1921 - 22) a dékáni tisztet is betöltötte.

A Csaba BE szervezetéhez dominusok és patrónusok is tartoztak, akik magántanárok, professzorok lehettek. Az orvoskaron két egyetemi tanár töltött be ilyen magas funkciót. Az egyik „a legszélsőbb jobboldali beállítottságáról, később náci voltáról” ismert **Spindl-Orsós Ferenc** kórboncnok professzor, a másik **Kenézy Gyula**. Közismert volt annak idején, hogy Kenézy szabadkőműves, sőt a debreceni Nagypáholy főmester vezetője volt. Ezért is fogadták értetlenül ezt a szerepvállalását. Sokak szerint csak cégérül használták fel a nevét a „dominus” címmel, de az is lehet, hogy sógorának, **Bársony János** budapesti neves szülészprofesszornak - aki a Csaba BE legfőbb patrónusa volt - a rábeszélésére vállalta ezt el. Kétségtelen, hogy néhány ünnepi táborozáson megjelent Csaba sapkával, dominusi jelvényvel és selyem szalaggal, de szónoklatot, nyilvános megnyilatkozást soha nem vállalt.

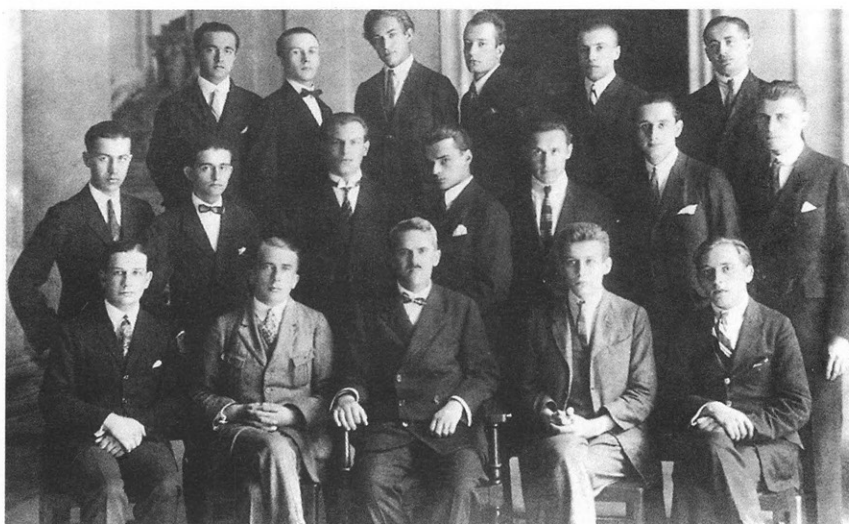
Bécsben a Collegium Hungaricumban

Új, kivételesen szerencsés lehetőséget hozott az 1924-es esztendő **Verzár** professzor segítségével. Az éppen megnyitott bécsi Collegium Hungaricum tagja lehetett tizenhét társával együtt.

A Collegium Hungaricumot **gróf Klebelsberg Kuno** kultuszminister vívta ki tehetséges egyetemi hallgatók számára, a magyar szellemi elit nevelésére. Bécs központjában, a város legszebb barokk palotáját, a volt magyar Gárda-palotát szerezte meg (Museumstrasse 7). Nemcsak orvosok, hanem bölcsészek, jogászok, természettudományokkal foglalkozók, muzeológusok, kezdő művészek stb. kaphattak ösztöndíjat. Az első igazgató, **Lábán Antal** féltő gondallal igyekezett irányítani, nevelni a rábízottakat és meghívatni, eljuttatni őket a kiemelkedő művészeti eseményekre, az elit társadalom, a magyar követség fogadásaira, estélyeire, rendezvényeire is. Az első évfolyam hallgatói között többek között **Keresztúry Dezső**, a II. világháború után kultuszminister, akadémikus, **Lengyel Béla** majdan kémia professzor, akadémikus, **Haendel Vilmos** jogakadémiai majd egyetemi tanár, **Telcs Ede** híres szobrászművész, **Konecsni György** Kossuth díjas grafikus, a külföldön élő **Ferenczy Géza** nyelvészprofesszor és Debrecenből **Molnár Elek** belgyógyász.

A VII.-VIII. szemesztert tehát a bécsi egyetemen végezte.

A bécsi esztendő még javában tartott, amikor a Collegium Hungaricum igazgatójának javaslata alapján egy éves párizsi ösztöndíjat kapott. **Verzár** professzorral hosszan tanakodtak, aki ebben az időben néhány napot Bécsben töltött, és mérlegelték az előnyöket és az ellenérveket. Közös döntésük volt, hogy az ösztöndíjat nem fogadja el és a tanév végén - 1925 őszén - visszatér Debrecenbe.

A bécsi Collegium Hungaricum tagjai 1924-ben.

Felső sor: Ternai K., Cserta K., Debreceni I., Kőműves G., Schwartz S., Klein G.

Középső sor: Árvay S., Kriegl K., Ferenczy G., Keresztúry D., Tremmel L., Lengyel B., Haendel V.

Ülnek: Schuster R., Sőregi J., Lábán Antal igazgató, Telcs M., Konecsny E.

Ismét Debrecenben

Igy is történt. Ekkorra az intézet harmadik, immár végleges helyére költözött, az új elméleti négyoszög épületébe.

A sors külön ajándékának tekintette, hogy orvosi diplomáját 1928. március 10-én, a református Kollégium szép dísztermében **Verzár** professzortól, a gróf Tisza István Tudományegyetem akkori rektorától vehette át, előtte tette le orvosi esküjét. A véletlen különleges játéka, hogy 1922. januárjában, akkor, mint dékán, szintén **Verzár** professzor avatta „egyetemi polgárrá”, majd a szerepek megváltozva, 1967. március 10-én **Árvay Sándor** rektorhelyettes adhatta át **Verzár Frigyes** professzornak a „Honoris causa” díszdoktori kitüntető diplomát.

Időközben több új taggal gazdagodott az Élettani Intézet. **Kuthy Sándor** vegyész, később a keszthei Agrártudományi Egyetem professzora, **Csik Lajos**, a kolozsvári Egyetem majdani professzora, **Adamcsik Ferenc**, akiből belgyógyász lett, **Bencsik József** pedig a MÁV igazgató főorvosa Debrecenben. **Ludány György**, aki **Kokas Eszterrel** felfedezte a villikinint, évekkel később a kolozsvári majd a budapesti egyetemen volt professzor, **Páter János** pedig Pécssett. A legfiatalabb csapathoz tartozott **Fridrich Béla**, **Juhász Árpád**, **Gál Bertalan**, **Mészáros Elek**, **Karácsony Gusztáv**, **Celloth Gyula** és a „hölgykoszorú” három új tagja: **Szányi Vilma**, **Wahl Vera** és **Jezerinác Jela**. Mindhárman nagyon szemrevalóak voltak és élénken nyüzsögtek körülöttük az intézet tagjai is. Az éjfélete szemű és holló fekete hajú horvát származású medika különösen belopta magát az igazgató professzor és az első tanársegéd szívébe is.

Balla László, már mint Balla mester

A Debreceni gróf Tisza István Tudományegyetem Tanácsa 1928-ban.

Balról jobbra: Rugonfalvi Kiss István,

Márffy Ede, Erdős József,

Huzella Tivadar az Orvoskar dékánja,

Verzár Frigyes az Egyetem rektora,

Szabó Dezső, Thegze Gyula, Bacsó Jenő

Az intézetben a földszint egyik tanársegédi szobájába költözhetett be, amikor Bécsből visszatért. A másik hasonló szobát **Kokas Eszter** kapta. Az előtérben pedig, ahonnan csigalépcső vezet az emeletre, lefelé pedig az EKG laboratóriumba, az ebédlő volt. A földszint többi helyiségei a **Huzella** professzor irányítása alatt berendezett Anatómiai-, Szövet- és Fejlődéstani Intézethez tartoztak. Az I. emeleten a bejárati ajtó utáni első szoba **Beznák Aladaré** volt. Mellette **Árvay**

dolgozószobája, néhány héten belül kitűnően felszerelve, amivel patkányok O_2 és CO_2 anyagcseréjét, a respirációs quotienst vizsgálta. Az alapkészülékeket több szellemes és egyéni ötletet megvalósító tartozék egészítette ki, ezeket **Balla Lacika** – **Balla mester** készítette el, a laboratórium melletti jól felszerelt műhelyében.

A műhely másik oldalán a kémiai laboratórium és a mérleg szoba. Ezt követte a professzori dolgozó, majd a könyvtár, a délutáni megbeszélések és teázások színhelye. Érdekes, hogy folyóirat referátumokat csak igen ritkán tartottak, sokkal inkább élménybeszámolók és a kutatással, oktatással összefüggő kérdésekről folytattak kötetlen beszélgetést. - A II. emeleten volt a medikusok nagy gyakorlati terme, a professzori laboratórium és a vivisectiós szoba. A folyosó végén a bakteriológiai laboratórium. Innen lehetett a csigalépcsőn feljutni a III. emeletre, ahol kezdetben a kísérleti állatokat helyezték el, majd amikor a kísérleti állatistálló felépült, új laboratóriumot alakítottak ki. – Amikor utoljára, 1993-ban meglátogatta az Élettani Intézetet **Batár István** docenssel, és végigjárták az épület számos helyiségét, a vendéglátó **Kovács László** professzor, az intézet igazgatója is meglepetve tapasztalta, hogy milyen jól emlékszik az intézet egykori beosztására, annak minden részletére.

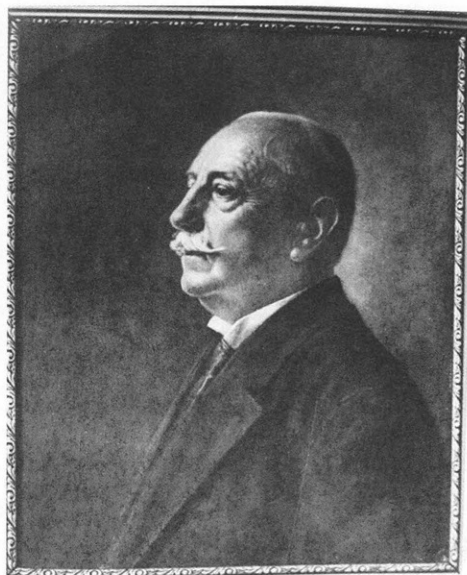
Ezekre az évekre és az intézeti életre mindig úgy emlékezett vissza, hogy fiatalságának talán legboldogabb időszaka volt. Összetartotta a csapatot **Verzár** professzor személye, aki fiatal kora ellenére nagy tekintélyt vívott ki, és akit mindenki szeretett, becsült és tisztelt. Példamutató volt szorgalomban, pontosságban és fáradhatatlan a tanítványok munkájának irányításában, az eredmények értékelésében, elemzésében. Hihetetlen energiájával, lendületével, magával ragadta a fiatal, lelkes csapatot.

A **Balla Lacika** által konstruált műszereket és a kísérleteket megcsodálta 1928 nyarán a Berkeleyből intézetlátogatáson tartózkodó világhírű **Herbert McLean Ewans** professzor, a vitaminkutatások úttörője. Annyira megtetszett a módszer és annyira, kedvére való volt Árvay felkészültsége és tárgyi ismerete, hogy a vele történt megbeszélés után – útban hazafelé, még Rómában megfogalmazta azt a levelet, amelyben meghívta őt Amerikába munkatársának. A hirtelen jött óriási lehetőség és a vele járó kirobbanó öröm nem tartott sokáig. **Verzár**nak az volt a feltétele, hogy egy év múlva térjen vissza az intézetbe, minden körülmények között. Ez a feltétel nem volt **Ewans**nak sem igazán megfelelő, **Árvay** pedig ilyen garanciát nem tudott erre adni, így az amerikai út nem valósulhatott meg. Ez az esemény súlyos törést okozott - igaz, csak átmenetileg - kettőjük kapcsolatában. A tanítvány, aki mindig is csak fiziológus akart lenni, hirtelen elhatározással megvált az intézettől, annak ellenére, hogy professzora időt és rábeszélést nem kímélve igyekezett maradásra bírni. A csalódás miatti tüske évekig fájdalmat okozott, hosszú idő után azonban az amerikai tanulmányút elmaradását nem kudarcnak, hanem sorsa szerencsés alakulásának tekintette.

Díjtalan gyakornokként a Szülészeti Klinikán

Ewans professzor amerikai meghívásának eredménytelensége, s ebben **Verzár** professzor makacs ellenállása vezetett tehát oda, hogy **Árvey Sándor** az Élettani Intézet I. tanársegédje hétévi fiziológus pályafutás után, hirtelen elhatározással klinikusi pályára váltott. Szinte mindegy volt, hogy melyik klinikára kerül. Ahol üres állás van, ahol kérésére elsőként igenlő választ kap. Ekkor csak a Szülészeti Klinikán volt egyetlen üres, ráadásul az is csak „díjtalan” gyakornoki állás. Megpályázta, megkapta és azonnal el is foglalta, 1928. őszén. Keserűségét és bánatát mérsékelte az, a számára korábban ismeretlen léggör, ami a Szülészeti Klinikán fogadta, az a mindennapos sikerélmény, ami a szülők, a betegek kezelésével, ápolásával rendszerint együtt jár. Több barátot is talált, akik átsegítették a kezdeti nehézségeken.

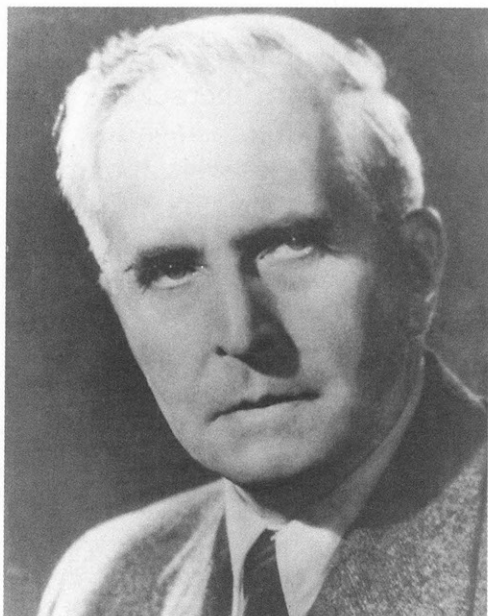
Abban az időben a klinikákon csaknem mindenki „díjtalan” állást kapott és évekig lehetett díjtalan gyakornok, akár tanársegéd is. A Szülészeti Klinikán ezt oly módon ellensúlyozták, hogy ingyen szállást adtak. A nyugati pavilon földszintjén a tálalóval szemben lévő kis sarokszobát kapta **Csanádi Sándor** kollégájával együtt. Néhány hónap után az I. emeletre, a könyvtár melletti előszobás kórterembe költözhetett vitéz **Solt Károllyal** együtt (a háború után Marburgban volt egyetemi tanár). Az étkezésért legtöbb klinikán fizetni kellett, a Szülészeten azonban az első négy „fizetéstelen” havi 40 pengőt kapott **Kenézy** professzortól étkezési támogatásra, a MÁV szaktanácsadói díjból. **Árvey** két év után jutott ebbe a szerencsés helyzetbe. A klinika igazgatója ekkor még

Kenézy Gyula

Kenézy Gyula professzor volt. Igaz, csak névleg, mert röviddel az után, hogy álmai megvalósultak, hogy 1927-ben birtokba vehették és berendezhették a klinikatelep legszebb épületét és megindulhatott a gyógyító és oktató munka, **Kenézyt** gyógyíthatatlan betegsége munkaképtelenné tette. Gégerák miatt előbb a hangját veszítette el, majd egyre súlyosabb állapotba került. Szerencsétlenségét szinte elviselhetetlenné tette szeretett feleségének **Bársony Lujzának** elvesztése. Ez a tragédia a sorsnak a betegségénél is kegyetlenebb és igazságtalanabb csapása volt. Amint a gégerák elhatalmasodott, tracheotomia vált szükségessé, amit a Szülészeti Klinika műtőjében végeztek. A narkózis kezdetén szívműködése leállt. Az akkori lehetőségek igénybevételével elkeseredett harc folyt az életéért. Közben az egyik tanársegéd kiszaladt a műtőből és az előtérben aggódva várakozó feleséget úgy informálta, hogy a professzor úr meghalt. Az összetört és kétségbe esett asszony néhány perc múlva öngyilkosságot követett el, és meg is halt. A sikeres élesztés hírére már nem volt kinek megmondani... A tragédiát még fokozta egyetlen lányának K. G. jogász professzor elvált feleségének alkohol- és morfinfüggősége, kilátástalan helyzete.

Amikor tehát **Árvay** a Szülészeti Klinikára került, **Kenézy** professzor már nem tudta teljes energiával vezetni a klinikát, de rendszeresen átment a klinikával szemben lévő professzori villából (ma a **Kenézy Gyula** nevét viselő orvosi könyvtár) és főleg az igazgatással járó adminisztratív feladatokat látta el. Az egyéb vezetői tennivalók előbb **Miskolczy Kálmánra**, majd személyi harc, helyesebben személyi torzsalkodások következményeként **Sós Zoltánra** (később a mátészalkai kórház szülész-nőgyógyász főorvosa) hárultak. A személyi hatalmi civakodások is szükségessé tették, hogy a klinika igazgatói

Probstner Artúr

teendőivel **Probstner Artúr**, magántanár, adjunktus kapott megbízást, Budapestről **Becker** tanár osztályáról. Minden bizonnyal a vele régóta barátságban lévő **Verzár** professzor támogatása is érvényesült ebben a megbízásban. **Probstner** felvidéki, késmárki cipszer családból származott. Alacsony termetű, mozgékony, határozott fellépésű, megnyerő modorú, kitűnően képzett és jól operáló, kellő tapasztalattal rendelkező szakember volt, aki nem alaptalanul bízott abban, hogy megkapja a tanszékvezető professzori kinevezést is. Szépnek tartott, nála jóval fiatalabb felesége is segítette beilleszkedését a debreceni professzori körökbe. A korábbi torzsalkodások is csillapodtak a klinikán és jó hangulat volt inkább a jellemző. Megszűntek a **Kenézy** visszavonulása után elharapódzó pezsgős vacsorák, dorbé-

zolások is. A klinika fejlesztéséhez, a tudományos munka bővítéséhez is voltak megvalósítható elképzelései. Ezek közé tartozott **Árvay** megbízása a laboratórium vezetésével, és ott a tudományos igényű kísérletek feltételeinek megteremtése. Arra is biztatta, hogy próbálja feledni a **Verzár** professzorral az amerikai tanulmányút meghiúsulása miatt kialakult elhidegült viszonyt és folytassa az élettani intézetben korábbi munkáját. Felismerte, hogy az endokrinológia kutatása nagy jelentőségű a nőgyógyászatban. Békítő missziója a „másik felet” is elérte és kérte, nyújtson békejebbet kedves tanítványának. **Árvay** megkönnyebbüléssel fogadta, hogy korábbi professzora baráti kezét nyújtott felé és kérte, járjon át kísérletezni az Élettani Intézetbe. Ezt az ajánlást ugyan nem fogadta el, de minden csalódottságát és bánatát elfelejtette, amikor **Verzár** professzor, akit meghívtak 1930. májusában Baselbe az Élettani Intézet vezető professzori állásába, felkérte őt, hogy legyen kísérője, munkatársa.

Fárasztó szülészobai ügyelet és az azt követő szintén kimerítő műtéti program után paviloni szobájában pihent, amikor **Verzár** professzor kopogott az ajtón és lelkesedéssel tudatta, hogy percekkel előbb kapta azt a díszes levelet a baseli egyetem rektorától, amelyben meghívják a baseli egyetem Élettani Intézetének igazgatói állására. A levélben azt is említi, hogy magával viheti egy magyar tanítványát, akinek tanársegédi állást ajánlanak fel. „Jöjj velem, dolgozzunk újra együtt”. Bevallottan hízelgő volt **Árvay**nak a felajánlott lehetőség, és hogy a meghívó levelet mindenkinél – még a feleségénél, „**Pötyi-néninél**” is – előbb vele tudatta, de az első reakciója a visszautasítás volt. **Verzár** talán

még a „nyakas kálvinista” **Árvay**nál is kitartóbb volt, és másnap újra kopogtatt. A válasz már nem volt elutasító, de csak egy évre vállalta a tanulmányutát, azzal az indoklással, hogy a szülész-nőgyógyász hivatást véglegesnek tekinti.

Baselben

Két esztendeig volt már szülész - és még mindig díjtalan gyakornok - amikor 1930 augusztus végén, mint egyetlen régi tanítvány a professzorral, kedves feleségével, Pötyi nénivel és a kivételesen szépnek tartott fekete farkaskutyával, Trisztával elindultak Baselbe. **Verzárék** Trisztával együtt I. osztályon, hálókocsiban, **Árvay** III. osztályú kocsiban. (Nem kis malíciával jegyzi meg **Árvay**, hogy annak idején három osztály volt a vonatokon. A piros bársonyülésű, csipke függönyös I. osztályon csak a „méltóságosok” és a náluk magasabb rétegből származó bárók, grófok, vagy „kegyelmes” urak és asszonyok utaztak. A plüssülésű II. osztályon a „nagyságos urak és asszonyok”, az olcsóbb személyvonatok hasonló osztályán a „tekintetesekek”, míg mindenki más a III. osztályon.)

Baselben az állomáson **Stehelin** professzor, a Belklinika igazgatója családjával együtt fogadta a vendégeket. Ők szállásolták el saját lakásukban Verzárékat, amíg bútoraik Magyarországról meg nem érkeztek, **Árvay** pedig **Labhardt** szülész professzor nővérénél kapott albérleti szobát. Még a megérkezés napján bement az intézetbe, a Vesalianumba, ahol az állatgondozást és a portás funkciót ellátó, közel 60 esztendőes **Herr Bloch** tudatta vele, hogy a poggyásza megérkezett. Gondot okozott, hogy a több mint egymászányi „kosarat” hogyan lehet az intézetből az albérleti szobába átszállítani. **Bloch** felajánlotta, hogy fia segítségével, kézi kocsival átviszik a poggyászt. Így is történt, **Bloch** húzta, az elegáns öltözetben lévő, kb. 35 éves férfi tolt a kocsit, majd felcipelték a kosarat az albérleti szobába. A bemutatkozásnál derült ki, hogy **Bloch** fia a Hoffman la Roche vegyészeti gyár kutató mérnöke. Még aznap délutánra meghívták őt Bloch villának beillő házába. Meglepő volt, hogy elegáns kocsival jöttek érte, az ötszobás villa elegánsan, régi bútorokkal volt berendezve stb., stb. Mindez a 30-as évek Magyarorszáგában elképzelhetetlen volt, mint ahogy az is, hogy az első vasárnap **Stehelin** professzor, a baseli egyetem egyik legtekintélyesebb egyetemi tanára meghívta és magával vitte egész napos családi kirándulásra a közeli hegyekbe. A baráti meghívás sokszor ismétlődött.

Alig egy hónappal később az intézethez közel, a Spalentor mellett szerzett szintén szép és kényelmes albérleti szobát. A szobával reggeli is járt, ebédet és vacsorát pedig a Petersplatzon lévő Hotel Blaue Kreuz vendéglőjében kapott méltányos áron. A vendéget kedvelték a „kék kereszt” csinos pincérlányok - egymás között keleti hercegnek, Printznek - nevezték és rendszerint dupla adagot szolgáltak fel, szimpla áron.

Az intézet a Vesalianumban, egy több, mint 100 esztendőes, egyemeletes, különálló épület földszintjén volt, a tanterem az emeleten. Hivatalosan Das Physiologische Institut der Universität, de általában csak Vesalianumnak nevezték. Az ódon, boltíves épület deszkapadlós helyiségei, a természetes világítást nélkülöző

A Vesalianum

mogorva folyosói, a laboratóriumok és egyéb helyiségek több évtizedes, szépek és modernnek nem mondható berendezési tárgyai bizony még csak nem is voltak összehasonlíthatók a debreceni három illetve négyszintes új Élettani Intézet minden tekintetben korszerűen berendezett és felszerelt helyiségeivel. A baseli intézet irodával, könyvtárral, állatműtővel, műhellyel, mérlegszobával együtt összesen tizenegy helyiségből állott. Ezek között volt a professzor dolgozója és **Árvay** hasonló elhelyezésű, udvarra tekintő szobája. A hihetetlen energiájú és szorgalmú **Verzár**nak minden igyekezetére szükség volt, hogy elfogadható színvonalú intézetet hozzon létre. Ebben kitűnő segítője volt **Árvay** is.

Alig néhány héten belül sikerült megszerkeszteni és összeállítani a Debrecenben hagyott respirációs készülék tökéletesített változatát, hozzá építeni egy hőszigetelt falú termosztát-szobát és megkezdődhettek, pontosabban folytathatók az otthoni kísérletek.

Az intézet tagjainak többsége barátságosan fogadta a két magyart. Kivételnek számított **Sulzer** docens és **Herr Peter**, a kémikus.

Sulzer arra számított, hogy őt nevezik ki a tanszék élére. Ellenszenvét nyíltan nem fogalmazta meg, de magatartásából áradt a sértődöttség és talán a lenézés is. Ennek ellenére a protokoll előírásai szerint már az első hetekben látogatást tett a professzor családjánál és hasonló módon a tanársegédnél is. A tízperces vizit kimért hangulatban, az udvariasság szabályai szerint mindkét alkalommal azonosan zajlott le. Megkönnyebbülést jelentett, amikor néhány hónap elteltével a docens urat kinevezték Fribourgba professzornak.

A vegyész **Herr Peter** kevésbé rejtette véka alá a két magyar iránti ellenszenvét és gyűlöletét. Vele még csak protokolláris szintű kapcsolat sem alakult ki. Alig egy év elteltével ő is távozott az intézetből.

Verzár rövid idő alatt új, magyar illetve magyar származású munkatársakat vett fel az intézetbe: **Szörényi Imrét**, **Lengyel Lászlót** és **Wahl Verát**.

Szörényi Imre Budapestről, a Biokémiai Intézetből került Baselbe. Rendkívül tehetséges és szorgalmas, intelligens fiatalemberként jellemzik őt, aki különleges karriert futott be. Néhány évtizeddel később tudta meg **Árvay**, hogy Baseltől a Szovjetunióba emigrált, ahol akademikusként Sztálin-díjat kapott, majd tizenöt év után visszatért Magyarországra. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának. Fiatalon halt meg.

Lengyel László Nagyváradról vándorolt ki Svájcba és már ott szerezte orvosi diplomáját. Előbb a Sandoz gyógyszergyár tudományos kutatója volt, onnan került a Vesalianumba. Több év után egy másik svájci egyetemre ment át.

Wahl Vera abban az évben kapott orvosi diplomát Debrecenben. Édesapja, aki Hevesben volt körorvos (később Auschwitzben ölték meg), jó barátságban volt **Verzárral** és kérte, hogy vegye fel intézetébe leányát, segítse elindulni a pályán és vigyázzon rá. Vera Baseltől Budapestre került a Gyermekklinikára, **Heim Pál** professzor munkatársa volt. **Árvay** 1944-ben találkozott vele utoljára Pesten, a Múzeum körúton, amint sárga csillaggal a ruháján igyekezett eltűnni előle, de **Árvay** karon fogva elkísérte és búcsúzásul megcsókolta. **Wahl Vera** könnyezve köszönte meg az együttérzést kifejező gesztust.

Az intézet 60 év körüli, mindent tudó és mindenkit ismerő titkárnője **Fischer** – mellé egy fiatal, vidám és csinos segítőtársat (**Frl. Jeanne Bebler**, akit mindenki **Beblerchennek** nevezett) vett fel az intézet igazgatója: „édes, eleven, csacsogó kis baseli leányka volt, aki vidámságot, jókedvet varázsolt az intézet évszázados, ódon falai közé” és - tegyük hozzá - megmozgatta a férfiak fantáziáját is.

A baseli **Balla Lacika (Balla mester) Herr Bitterli** jól képzett, kiváló szakember volt, mindig készséges segítőnek és jó barátnek bizonyult. Gyakran tetek **Herr Bitterli** motorkerékpárján hétvégi kirándulásokat a környező hegyekben. Amikor 1954-ben a Nőgyógyász Világszövetség - FIGO –alakuló ülésére **Zoltán Imrével** és **Horn Bélával** hivatalos küldöttként Baselbe utazott, meglátogatta a Vesalianumot, de a nyári szabadságolás miatt csak egyetlen intézeti tagot talált ott, **Herr Bitterlit**. Kölcsönösen nagy volt az öröm, 24 év után.

Az intézetben szorgalmas munka folyt reggel nyolctól rendszerint késő estig, de a szombatot és a vasárnapot pihenéssel, kirándulásokkal töltötték. Néhányszor nagyobb távolságra is elkalandoztak **Verzár** Diatto-kocsijával. A tél beköszöntével egyre több gondot okozott az, hogy nem tudtak síelni. Az ismerősök szeme előtt két hétre St. Moritzba települtek át, és azt követően már ha nem is méltó, de társai voltak a síelni jól tudó ismerőseiknek.

A baseli élményekről – szakmai és társadalmi eseményekről szívesen „mesélt” később debreceni dolgozószobájában nekünk fiatal tanársegédeknek, vagy családi látogatásaink során fehér asztal mellett.

Többször is hallottam tőle azt a történetet, amelyben az akkor 45 éves **Verzár** professzort magában „vén szatírnak” titulálta, miután meglepte őt és a fiatal titkárnőt meghitt csókolózás közben. „Hogy tehet ilyet egy vén szatír, mit akarhat ettől a bájos lánykától?” Ebben a vélekedésben az is benne volt, hogy szívesen lett volna **Verzár** helyében a kis **Beblerchennel**.

Nagy élményt jelenthettek a kirándulások, azokról sokszor hallottunk részleteket. Többször voltak hétvégi kiruccanások **Verzár** professzossal, a kis **Beblerchennel** és egy másik szép fiatal lánnyal. A két lány hátizsákjában voltak a nap folyamán fogyasztott finom falatok, este pedig a férfiak látták vendégül a lányokat. A turistaházak többségében gitár muzsika mellett énekeltek, sőt jódliztak is.

Már történt említés a St. Moritzban síeléstannal töltött két hétről. A karácsony is erre az időszakra esett. **Verzár** ötlete volt, hogy a város legjobb szállodájában, a legelőkelőbb társaságban – ahol csak milliomosok szoktak részt venni – fogyasszák el a karácsonyesti vacsorát. A követelményeknek megfelelő eleganciával illeszkedtek a milliomosok közé. Számára minden bizonnyal új volt a felszolgálás, a vendéglátás minden mozzanata és fölséges a vacsora is, mert évtizedek múlva is élményszerűen számolt be róla. A történethez tartozik az is, hogy minden pénzüket erre a vacsorára költötték és másnap – megrövidítve a kirándulás időtartamát – haza kellett utazniuk.

Többször voltak a Jungfrauoch közel 4000 m magasságában lévő meteorológiai megfigyelő állomáson. Tudományos vizsgálatokat végeztek, de szakítottak időt a természeti szépségekre is. Különösen szép lehetett, amikor az első alkalommal fogaskerekű vasúttal mentek fel és az addig lankás, zöld alpesi legelőket a Wengen után kezdődő 20 km-es alagútból kijöve a Jungfrauoch vakítóan fehér örök hó birodalma váltotta fel és a ragyogó napsütésben pompázó fenséges havasokat látták maguk előtt.

„Tanmesének” szánta a svájci havasok vendégházaiban megismert „becsületkasszához” hasonló vendéglátási szokásokat. Az utazási irodákban be lehetett (lehet ma is) fizetni a megrendelés költségeit, de a vendégházban nincs tulajdonos vagy megbízott. A vendég az előző lakók által kitakarított tiszta szobákat talál, tiszta ágyneműt, elmosott evőeszközöket és az étkezésekhez

szükséges vaját, kenyeret, szalonnát, teát, kávé, cukrot stb. stb. feltüntetve ezek árait. Távozás előtt rendet kell csinálni, és le kell helyezni az elfogyasztott élelmiszerek és az igénybevett „szolgáltatások” árát. Ez a „becsületkassza” így működött már akkor is, és sok példa van rá még ma is.

Nem egyszer említésre került Basel legismertebb szállodája, a Hotel Drei Könige és annak elegáns étterme. Egy alkalommal a Hoffman la Roche gyógyszergyár igazgatójával és „nagyon csinos, szép, vidám, kedves, fiatal” feleségével vacsoráztak az étteremben, ahol ekkor valódi magyar cigányzenészek muzsikáltak. A primás, amint megtudta, hogy magyar vendégek is vannak, szinte állandóan nekik muzsikált, s rövid idő után nótázásba (Messze a Nagyerdő...), kissé visszafogott, de mégiscsak magyaros mulatásba kezdtek, amit a helyiek nagy tapssal kísérték.

Sok más példát is hallottunk arról, hogy **Verzár** szerette a vidámságot. Egy farsangi utcabálon maskarában végigtáncolták a baseli utcákat, néhány nap múlva pedig a Messepalastban rendezett bálon táncoltak, szórakoztak hajnalig.

Érthető, hogy a mester és a tanítvány között meghitt, és a 17 év különbség ellenére igazi barátság alakult ki és hamar feledésbe merült az a sérelem, ami **Ewans** professzor meghívásának elutasítása miatt keletkezett, és érthető, hogy évtizedek múlva is nagy szeretettel, tisztelettel emlegette őt és őrizte a felejt-hetetlen emlékeket.

Árvay folytatta Debrecenben megkezdett állatkísérletes gázanyagcsere vizsgálatait, később a mellékvesekéreg endokrin működése került előtérbe. A kéreghormonnak az anyagcserére valamint a tejsavképződésre és mobilizációra kifejtett hatását tanulmányozta. Szorgalmas munkájának eredményeit kilenc közleményben publikálta, ezek között volt két irodalmi összefoglalás a női szexuálhormonok hatásáról. Sikeres referátumot tartott Bonnban egy nemzetközi élettani kongresszuson, amit **Abderhalden** professzor is megdicsért. Lehetősége volt arra is, hogy hetenként néhány órában élettani gyakorlatokat vezessen orvostanhallgatóknak.

Baselben a Szülészeti Klinikán

Kovács Ferenc professzor a Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika igazgatója 1931-1951 között

Még Debrecenben született az a megálapodásuk, hogy **Árvay** csak egy évre vállal munkát Baselben. Amint közeledett az esztendő vége, némi csalódással fogadta **Verzár** a hazatérési szándék bejelentését. Azt remélte, hogy sikerül ismét, és végleg megnyerni őt az élettani kutatások számára. Próbált lelkére beszélni és felvázolta előtte azt az ígéretes perspektívát, amit reálisnak tartott és nyújtani tudott. Amikor látta, hogy minden rábeszélés és ígéret eredménytelen, azt javasolta, hogy ne térjen vissza Debrecenbe, hanem Baselben folytassa a szülészeti-nőgyógyászati ismeretek megszerzését. Ezt az ajánlatot elfogadta, igaz, nem végleges letelepedés szándékával. Ekkor már **Kovács Ferenc** professzor volt Debrecenben a Szülészeti Klinika igazgatója, akihez fizetéstelen szabadság iránti kérését benyújtotta, miután nem akarta teljesen felégetni maga mögött a hidat. **Kovács** professzor hat hónapot engedélyezett. **Labhardt** professzor, a svájci klinika igazgatója azzal a feltétellel fogadta be, ha

állást is „visz magával”. **Verzár** ezt készségesen megtette, annak ellenére, hogy ezzel lemondott egy fiziológus státusról. Miután a Vesalianum és a Szülészeti klinika közel volt egymáshoz, nem volt akadálya annak, hogy a megkezdett kísérleteket munkatársai közreműködésével és segítségével tovább folytassa.

Idejének legnagyobb részét azonban a Szülészeti Klinikán töltötte. Elbeszéléseiből **Labhardt** professzort kiváló szakembernek, ugyanakkor nem három, hanem inkább öt vagy még több lépést tartó, a tekintélyt szigorúan megkövetelő, „felsőbbrendű” úrnak ismerhettük meg. Ezt a jellemzést annál is inkább el kellett fogadni **Árvay**tól, mert a Baselben addig eltöltött egy év során több alkalommal járt vendégségben a családnál, és ha nem is meghitt, de mégis jó baráti kapcsolatban állt azokkal a fiatalokkal, akikhez a professzor lánya, **Lischen** is tartozott. **Lischen** egy alkalommal elárulta, hogy jelen volt annál a beszélgetésnél, amelynek során a „Papa” elismerően nyilatkozott **Verzár** professzor fiatal magyar munkatársáról.

Ezek előrebozsátása után meglehetősen váratlan volt, hogy mézes-mázos szavakkal, ugyanakkor kimért udvariassággal úgy fogadta **Árvay**t, mint akit először lát életében. Nap mint nap találkoztak a viziteken, a műtőben, de egyetlen alkalommal sem méltatta arra, hogy megszólítsa vagy akár csak egy-két szót váltson vele. Nem csak vele, a többi fiatal orvossal is hasonló volt a magatartása. Orvosai többségének a nevét sem tudta és csak „Herr...khm...khm”-nek szólította azt, akivel feltétlenül közölnie kellett valamit. **Labhardt** professzor műtétei legtöbbször egyetlen szó nélkül zajlottak, ugyanakkor mindig szólt a gramofon. Egy orvosnak állandó feladata volt a

lemezek felrakása és a folyamatos zene biztosítása. Ez az orvos (**Herr Lardi**) kérte **Árvayt**, hogy ajándékozzon a műtőnek egy-két magyar lemezt. Az egyik műtét alkalmával „magyar” lemezt hallgattak, amire a professzor is felfigyelt és megkérdezte, hogy mi ez. Amikor tudatták vele, hogy magyarországi muzsika, kérte az asszisztensét, hogy köszönjék meg Herr...khn...khn-nek.

Nagyon örült annak, hogy olyan beosztást kapott, amely lehetővé tette, hogy néhány hetet minden osztályon eltöltsön, és szabad bejárása volt a rutin- és a kutató laboratóriumba, ahol annyi időt tölthetett, amennyire kedve volt.

A klinikán töltött fél esztendő alatt reális lehetősége volt a debreceni és a baseli klinika összehasonlítására. A betegellátó munka lényegesen magasabb színvonalú volt Baselben. Ennek legfőbb magyarázata a két ország, a két város, a két egyetem gazdasági lehetőségeiben található. Persze az is közrejátszott, hogy azokban az években **Kenézy** professzor súlyos beteg volt, s az interregnum idejére kinevezett **Probstner Artúr** tanár nem tudta olyan szinten képviselni a klinika érdekeit, mint egy tanszékvezető professzor. Sokszor emlegette, hogy Baselben az újszülöttek felügyeletét és ellátását klinikai státusú „mikropediáterek” végezték. Azért is kellett ezt újra, meg újra hallanunk, mert **Árvay** professzornak a 22 évi klinikai igazgatás során nem sikerült önálló neonatológus állást szereznie a Szülészeti Klinikára, annak ellenére, hogy a szülések száma 2500 – 3300 között volt, több mint Baselben. Mindig hiányolta, hogy a szülésbefejező műtétek javallatánál és az újszülött ellátásánál nem vehették igénybe „mikropediáter” konzultációját, közreműködését. Debrecenben még chloraetyl-aether csepegtetős narkózis volt a „standard” altatási módszer (nemcsak ekkor, de még 20 – 30 évvel később is ez volt a leggyakoribb altatási eljárás), Baselben már altatógéppel, orvosi és asszisztensi segédlettel folyt a narkózis. A gyógyszerellátás is sokkal gazdagabb volt a gyógyszergyárak (Ciba, Hoffmann la Roche, stb.) városában. A klinikai laboratórium színvonala is összehasonlíthatatlanul magasabb volt, ugyanakkor a jól felszerelt kutatólaboratóriumok csaknem üresen tátongtak. **Labhardt** professzor örömmel fogadta Árvay ajánlatát arra, hogy a kutatólaborban szívesen végezne tudományos igényű vizsgálatokat. A kért műszer két nap múlva megérkezett és kezdődhetett a kísérlet: a menstruációs ciklus alatt és a vérzészavarokban fel lépő alpanyagcsere változások meghatározása. Az eredményekről a Zbl. Gyn. 56. 194 –200, 1932. számában jelent meg dolgozata: „Grundumsatz in den mensuellen und in den Reproduktionsphasen” címmel.

A klinika orvosaival jó, baráti kapcsolatot tudott kialakítani, különösen az első Oberarzt, **Herman Mayer** (a zürichi szülészprofesszor fia) volt szívélyes és segítőkész. Rendszeresen magával vitte a kórtermi vizitekre, megbeszélte vele az egyes eseteket, különösen a tanulságosakat és néhány műtétéhez első asszisztensként is igénybe vette. Barátságukra jellemző, hogy becézett keresztnevükön szólították egymást (Szanni = Sanyi, Ármin), ami akkor és ott, abban a társadalmi közegben egyáltalán nem volt jellemző, csak a meghitt barátok között. Gyakran tettek közös kiruccanást Párizsba, ahol Árminnak szépen berendezett lakása volt, libériás inas szolgálta ki őket és a legnagyobb luxusban, kényelemben töltötték a napokat. A sok szép élmény között hallottunk a Hawaii-i balett két szólótáncosnőjéről, mint vacsoravendégükről, a pezsgős, boros mulatásokról és a másnapos fejfájásokról is.

Ármin elvitte szüleihez is Szannit Zürichbe és a nyaralójukba is. Barátságuk levelezéssel a háború utánig tartott. Ármin a 40-es évek végén tragikus körülmények között halt meg, amiről Szanni csak évekkel később értesült.

Másik kedves barátja a dúsgazdag kereskedőcsaládból származó **Willy Laubscher** tanársegéd volt. őt szerény, visszafogott, csendes emberként jellemzi, aki – Árminnal ellentétben – soha, egyetlen korty alkoholt sem fogyasztott. Készségesen ismertette meg a klinika minden részét és funkcióját és nem egyszer a családjához is meghívta. Vele is sokáig leveleztek, 1954-ben pedig, amikor a FIGO alakuló ülésén vett részt, meglátogatta a Baselben a magánpraxist folytató **Herr Laubschert**. Boldogan ölelték meg egymást.

Már volt szó **Herr Lardiról**. Vidám, mókázni mindig kész fiatal orvos volt, aki szépen énekelt, jódlizott, nagyszerűen utánozta **Labhardt** professzort is. őt is a szívesen emlegetett barátok között tartotta nyilván.

A klinikán is akadt egy szép és csinos nő, egy bájos orvosnő, aki közel került szívéhez: **Raja Szapir**. Családja Oroszországból emigrált Izraelbe, ő az egyetemet Baselben végezte. A sok szép élmény után fájó volt a búcsú, de az elválást követően – **Árvay** Debrecenbe, **Raja** Tiberiasba tért haza – még hónapokig naponta váltottak levelet. A romantikus kapcsolat nem szokványos módon ért véget. **Raja** táviratban tudatta, hogy Budapestre érkezik. A margitszigeti Nagyszállóban találkoztak, együtt vacsoráztak és búcsúztak. **Raja** elmondta, hogy egy Magyarországról származó orvos megkérte a kezét, de csak akkor mond igent, ha ehhez **Árvay** is „áldását” adja. Így ért véget egy romantikus szerelem, egy Baselben kezdődött és Budapesten befejezett kapcsolat.

Visszatérés Debrecenbe

Másfél évi távolléte idején történt meg a hivatalos „örösváltás” a Szülészeti Klinikán. Három pályázó volt.

Nagy tábora volt a „tanár úrnak” –Probstner Artúrnek és többen a klinika orvosai közül is őt szerették volna tanszékvezetőnek, miután megismerhették sok pozitív tulajdonságát, rátermettségét.

Fekete Sándor professzor

A másik pályázó, **Fekete Sándor** címzetes rendkívüli egyetemi tanár, a budapesti Szülésznőképző Intézet tekintélyes igazgatója. Tudományos munkássága nem csak Magyarországon, hanem külföldön is elismertté tette. **Fekete Sándor** tehát rangban, beosztásban és korban is az első számú várományosa volt a katedrának. Rossz nyelvek szerint kudarcának egyik, talán fő oka az lehetett, hogy a tanszékvezetőknél tett bemutatkozó látogatása után küldött köszönő és ismételten támogatást kérő levelében a professzorokat „Kedves Barátom”-nak szólította. Állítólag sok professzor kifogásolta egy címzetes rendkívüli tanártól ezt a bizalmasodó megszólítást és megvonta tőle támogatását.

A harmadik pályázó **Kovács Ferenc**, a budapesti II. számú Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika tanársegédje, csaknem ismeretlen volt Debrecenben. Fő támogatója a klinika igazgatója, **Tóth István** professzor volt, de **Árvay** szerint talán még fontosabbnak bizonyult a pályázó feleségének közeli rokoni kapcsolata **vitéz Gömbös Gyula** miniszterelnökkel. A tanszékvezető professzori állást tehát **Kovács Ferenc** kapta meg. Érthető, hogy **Probstner Artúr** visszatért Budapestre, ahol megkapta az Alföldi utcai kórház nőgyógyászati osztályának főorvosi állását. Vesztesként távozott Debrecenből és családi élete is megsínylette a kudarcot, ugyanis fiatal és szép felesége nem tudta elviselni a csalódást, hamarosan cserbenhagyta, elvált tőle. Ő jó néhány évvel később úgy vigasztalódott, hogy közel 70 évesen feleségül vett egy 20 éves medikát.

Kovács professzor a II. sz. Női Klinikáról négy munkatársat hozott magával, akik mindenben támogatták és rendíthetetlen hívei voltak. **Ács Miklós** adjunktusi beosztást kapott, egyben a professzor első helyettese lett. Tanársegédi beosztása volt **Ebergényi Sándornak**, **Szentpály Rhemann Ferencnek** és **Weninger Antalnak**. A klinikai orvosai közül néhányan – mindenek előtt **Szendi Balázs** - szintén a rendíthetetlen hívekhez csatlakoztak. **Árvay** professzor visszaemlékezéseiben részletesen leírja, hogy anyagiasság jellemezte ebben az időben a klinika életét, és aki ezzel egyetértett és támogatta ezt a törekvést, annak előnyös helyzete és kedvező professzori megítélése volt. Mindez persze az orvosok között ellenségeskedést váltott ki és talán a bellum omnium contra omnes elv volt jellemző és a „gyengébbeknek”, az orvosok többségének távoznia kellett.

A már említett „gyengébbek” csoportjába került **Árvay** tanársegéd is és a „kivégző osztag” határozata értelmében – ahogyan ő fogalmaz – távozni kényszerült. Akkor a klinikai pályafutás kényszerű befejezése tragikusnak tűnt, néhány év, évtized elteltével azonban sorsa szerencsés fordulatának bizonyult.

A **Kovács Ferenc** professzor irányításával működő Szülészeti Klinika életének és tevékenységének részletezése, főként annak bírálata nem lehet a jelen írás feladata, csupán néhány adat ismertetése indokolt, amelyek **Árvay** visszaemlékezéseiben hangsúlyt kaptak. Megemlíti, hogy a klinika orvosainak többsége „lapátra került”. Elsőként (**Mayer**) **Maklár Elek** I. tanársegéd (a II. világháború idején, a debreceni vasútállomás bombázásakor vesztette életét, hivatása teljesítése közben), majd **Imre Gábor**, a röntgen laboratórium vezetője is távozni kényszerült.

Ekkor **Kontsek Béla** volt az I. tanársegéd, az adminisztratív ügyek intézője. Mint rangidős, a főépület földszintjén lévő legszebb lakást is megkaphatta. Tartós klinikai karrierre azonban ő sem számíthatott. Ennek egyik oka az volt, hogy mint tüzértiszt négy esztendő telt a fronton, így társaitól tudományos teljesítésben elmaradt, de a fő mozgató állítólag a **Kovács** professzorral együtt érkezett **Ács Miklós** lehetett, aki csak ennek árán tudott gyorsabban haladni a számarlétrán. **Kontsek** előbb a Sebészeti Klinikán kapott állást, majd Debrecenben a városi kórház szülészeti osztályának főorvosi állását kapta meg.

Rangban következett **Magyary Cornel**. ő sem sokáig maradt a klinikán. Mindenki meglepetéssel értesült arról, hogy a korábban nagy magyar hazafi Csehszlovákiába távozott, és még nevét is megváltoztatva a szocializmust építő ország fontos személyisége lett.

Közvetlenül az órsérváltás előtt hagyta el a klinikát **Lőrincz Ernő** tanársegéd, a mindig jó kedélyű székely „góbé” Miskolcra, főorvosi állásba került. A II. világháború után hazatért Erdélybe. Előbb a kolozsvári klinikán dolgozott, majd Kézdivásárhelyen a Bábaképző Intézet igazgatói állását töltötte be, végül a marosvásárhelyi „magyar” egyetem Szülészeti Klinikájának igazgató professzora volt.

A klinika orvosgárdájához tartozott még **Bősze Lajos** díjtalan gyakornok. **Fekete Károly** szintén díjtalan gyakornok, aki a világon elsőként ismerte fel, hogy toxaemiások vérében magas szinten mutatható ki oxitocináz enzim. **Raics Jenő** (ekkor is, később is Palinak, Pali bácsinak nevezték) és **Ruzicska Gyula** rendíthetetlennek bizonyultak és nyugállományba vonulásukig a klinika tagjai maradtak.

Csanádi Sándor négyévi frontszolgálatot követően került a klinikára, és a 30-as évek elején ő is eltávozott. Rangsorban **Árvay** következett, majd vitéz **Solt** - korábban **Schubert - Károly**. Végigharcolta a háborút, vitézzé avatták. Az OKI-ba került, mint orvos statisztikus. Rockefeller ösztöndíjjal két évet töltött az Egyesült Államokban. Az OKI-ból jött Debrecenbe szülészeti statisztikai tanulmányok végzésére, majd visszatért Budapestre. A 30-as évek végén Marburgba került, később nemzetközileg is nagyra becsült professzora volt egy orvos-statisztikai intézetnek. Dékáni feladatokat is ellátott.

Szendi Balázs tehát, Kovács professzor egyik fő támogatója – amint korábban említettük - nem tartozott **Árvay** barátai, szimpatikus kollégái közé. Meggyőződése volt, hogy a klinikáról való kényszerű távozásában **Szendi** játszott a főszerepet, mert csak ezen az áron lehetett I. tanársegéd. Később csaknem ugyanazt az utat járta be, amit **Árvay**: előbb Miskolcra, onnan Szikszóra majd

Gyulára került főorvosnak. Innen kellett kényszerű nyugdíjba mennie, kinevezésének lejárta előtt.

Díjtalan gyakornok volt **Csap Tibor**, aki MÁV főorvos lett, **Schiff Ödön**, a II. világháború idején koncentrációs táborban lelte halálát. **Varga Gyula** (a főportás fia) Kisvárdára került rendelőintézeti főorvosnak, **Balogh Béla** fiatalon elhunyt.

Kovács professzor hú munkatársa volt **Fialkovitsné** titkárnő. Mindenki értékes segítőjének tartották **Klárk Katát**, az egyetlen laboratóriumi asszisztensnőt, - ő sem sokáig maradt a klinikán, Hévízre a kórház laboratóriumába került - és **Fazekas Lajos** laboratóriumi takarítót, aki több évtizeden át betöltötte ezt a funkciót és a kísérleti állatok gondozását. - Említés történik a feketeképzű, nagy, fekete bajszú főportásról, **Varga Gyuláról** (fia a klinika egyik díjtalan gyakornoka) és a másodportásokról, **Beke Ferencről**, **Nagy Sándorról** és helyettesükről, **Miklós Lázárról**, akinek fő feladata az volt, hogy a központi konyháról tolókoszival szállította az élelmet a klinika betegeinek. (E sorok írója már klinikai orvos volt, és **Fazekas Lajos** bácsi, **Beke** úr, **Nagy Sándor** bácsi és **Miklós Lázár** bácsi még éveken át a klinikán dolgozott.)

Árvay tanársegédnek a laboratórium vezetésére még **Probstner** tanár adott megbízatást és elméleti intézeti múltja folytán ezt a funkciót a továbbiakban is megtarthatta. Lelkesedéssel és buzgalommal igyekezett a legújabb módszereket is bevezetni. Ezek közé tartozott az Ascheim-Zondek próba (terhességi reakció infantilis nőstény egereken és patkányokon), majd a Friedmann-Lapham reakció (ugyanaz infantilis nőstény nyulakon). Keserűséggel emlegette, hogy amikor ezekről a tapasztalatokról közleményt írt és beadta elbírálásra és a publikáláshoz szükséges engedélyezésre, a klinika igazgatója a saját neve alatt jelentette meg a dolgozatot. Ugyanebben az időben három saját dolgozatát is publikálhatta. Munkatársa volt a laboratóriumban **Fekete Károly**, aki az oxitocináz enzimről tett értékes megfigyeléseket, de sajnos idegen nyelven nem közölte ezeket.

Árvay megbízást kapott a könyvtárosi feladatok ellátására is. Ebben az időben a fontosabb hazai szakfolyóiratokon kívül néhány német folyóirat (Zbl. Gyn., Zeitschrift für. Gyn.) járt a könyvtárba. Többen szorgalmasan olvasták ezeket, de referátumokat csak ritkán tartottak.

A klinikatelepen fontos intézmény volt a Rockefeller-alapítvánnyal működő Testvérképző Intézet. A főnöksasszony **Semsey Karola** határozottan és erős kézzel irányította a szigorú kritériumok alapján kiválasztott növendékek tanulását, fejlődését és felügyelte életvitelüket. Kiváltságnak számított, ha valaki részt vehetett a „**Rockefeller görlok**” táncos összejöveleiben vagy kirándulásain. Ezek közé tartozott **Árvay** és néhány barátja is, **Noszkay Aurél**, **Külley László**, **Gidró László**. A kirándulásokon rendszeresen részt vett a professzorok közül **Csiky József** és **Elischer Gyula**, továbbá **Mikó Gyula** a gyógyszerész vezetője, **Balogh Gyula** gazdasági főigazgató, **Molnár Elek** magántanár.

Főorvosként Szikszón

Árway nem tartozott **Kovács** professzor kegyeltjei közé. **Szendi Balázs** és néhány társa is lehetlenné tette számára a klinikai munkát, ezért nem volt más választása, mint elmenni kórházi főorvosnak. Szikszón a II. Rákóczi Ferenc kórház megyei főorvosi állását pályázta és kapta meg 1937. szeptemberében. Az adott körülmények között ennek a kevés ágyszámú osztály főorvosi állásának betöltése szép karriernek számított, ugyanis országgyűlési képviselők vagy hercegprímás ajánlása kellett egy ilyen státusz elnyeréséhez. Ilyen ajánlások nélkül kapta meg a főorvosi állást a 34 esztendő klinikai tanársegéd. Amikor pályázatát benyújtotta, levelet írt **Johan Béla** államtitkárnak, akitől nem protekciót, hanem protekció elleni védelmet kért, és kapott. Nem volt könnyű a munka beindítása és szép eredmények elérése, ugyanis évek óta vezetője sem volt az osztálynak. Három és fél esztendeig, 1941. júniusáig töltötte be a főorvosi funkciót Szikszón, amikor kinevezték a Magyarországhoz visszacsatolt Máramaroszigeti Állami Kórház szülész-nőgyógyász főorvosává.

A szikszói kórház 1941 februárjában az árvíz idején

Árway Sándor kórházi főorvos és Balaskó József vezető községi orvos mint karpaszományos gyalogos „fémkatonák”

A Szikszón töltött évek alatt azonban történt egy s más fontos esemény. 1939. novemberében (36 éves volt) behívóparancsot kapott. Ennek értelmében jelentkeznie kellett „tisztára mosakodva, megborotválkozva, s tiszta fehérneműben” a Községháza nagytermében a sorozó bizottság előtt. Kivételnek számított egy-két hasonló korú társával, hiszen mindenki más 21 esztendő fiatal volt. A magyarázat az, hogy a trianoni békediktátum értelmében Magyarországnak csak 35 ezer katonája lehetett, ezért a sorköteles korosztályokból a többség kimaradt és nem is kapott alapkiképzést. A háborús események 1939-ben szükségessé tették, hogy besorozzák a korábban kimaradottakat is. A bevonuláskor a parancsnok főhadnagy meg is lepődött, amikor a fiatalok között a néhány „fémkatonát” meglátta. Azt kérdezte, hogy „Maguk mit keresnek itt?” Fémkatonának nevezték őket, mert többségüknek már őszülő, ezüstös volt a haja, a lába pedig „ólomból”. Nem tettek kivételt a főorvosokkal, egyetemi oktatókkal, tanársegédekkel, sőt docensekkel

sem, az alapkiképzésben részt kellett venni. Így kapott **Dr. Árvay Sándor** megyei szülész-nőgyógyász főorvos, karpaszományos gyalogos alkalmas minősítést. A kiképzés a Magyarországhoz visszacsatolt Kassán történt.

Szomorúság és keserűség olvasható azokról a lapokról, amelyeken a fiatal tisztek, tiszthelyettesek és a szolgálatban lévő őrmesterek vagy még kisebb rangúak hivatali (katonai) magatartásáról olvashatunk. Az engedélyezett kimenőt meghiúsították, ha a zubbony gombjai nem ragyogtak vagy nem szabályosan álltak, ha a bakancs nem fénylett úgy, ahogyan az őrmester megkívánta, stb., stb. A tisztek közül vitéz **Mészáros László** főhadnagy igyekezett kivételes módon éreztetni és érvényesíteni hatalmát, ugyanakkor feletteseivel szemben csak kis nyuszinak bizonyult. Egy alkalommal teljes menetfelszerelésben kellett a templomdombot megrohamozni. A fiatalokat is próbára tette a roham, a két idős „baka” azonban kifulladt, **dr. Balaskó József** mádi körorvos pedig rosszul lett. A főhadnagy úr nem kegyelmezett, nem volt sem kímélet, sem kivétel, a templomdombra fel kellett futni. **Balaskó dr.** csak jókora késéssel tudott felvászorogni, emiatt háromnapos sötétzárka volt a büntetés. Ha megtagadta volna a hegymászást, hadbíróóság elé került volna, legalábbis így szólt a fenyegetés. A kitolások, a komiszkodások és a megaláztatások végigkísérték katonaeletét, ugyanakkor sok szeretetet és barátságot kapott a fiatal katonáktól, a sorstársaitól.

A közelgő húsvéti ünnepekre készülve a zászlóaljából díszszázadot állítottak össze. „Kitüntetésnek” számított az ebben való részvétel, ugyanakkor két héten keresztül minden kimenőt megvontak és még késő este is gyakorolni kellett a díszmenetet a laktanya udvarán. A parancsnok persze ide is beosztotta a két idős bakát.

Húsvét után egy héttel elérkezett a leszerelés várva várt napja. Boldog volt, hogy búcsút vehetett a katonaelettől és örült, hogy megszabadult a parancsnoktól, a hatalmával visszaélő **Mészáros** főhadnagy úrtól. Ekkor még nem tudta, hogy rövidesen ismét találkozhatnak...

A véletlen különleges eseményeket, olykor sorsfordító történéseket produkál. A katonáskodás idején kongresszust rendeztek a kassai kórházban, majd annak végeztével bankett volt az ottaniak számára jól ismert Schalk-házban. Orvosként, igaz bakaruhában vett részt **Árvay** karpaszományos honvéd a vacsorán és az asztalnál kijelölt helye egy addig ismeretlen szép kislány, **Szentkirályi Irma** mellett volt. Így kezdődött egy nagy szerelem, ami egy életre, több évtizedre szólt. És így vette kezdetét a 47 kötetre terjedő fényképalbum sorozat, amelynek első képei a Schalk-házban rendezett vacsorán készültek...

Nem sok idő telt el a leszerelés után, amikor ún. SAS-behívót kapott, ami azt jelentette, hogy a legközelebbi vonattal indulnia kellett és jelentkezni az 51. gyalogezred II. zászlóaljának parancsnokságán, Mislóán, egy Kassa melletti kis faluban. Az egyre fenyegetőbb háborús veszély miatt rendelték el az általános mozgósítást, aminek értelmében a tartalékos férfiakat is behívták. 1940. május 7-én érkezett Mislókára azzal a katonaládával, amit két héttel korábban vitt haza Kassáról. Katonaruhája nem lévén, civilben érkezett, de a bemutatkozás (jelentkezés) után azonnal egy alezredes fogadta és üdvözölte meleg, baráti szavakkal. Hellyel kínálta és közölte, hogy zászlóaljvezető orvosi beosztása lesz. **Árvay** nem tudta mire vélni a fogadtatást, azt pedig végkép nem értette, hogy a községi bíróságnak házában szép szobát vettek igénybe a számára, és tisztiszolgát rendeltek ki mellé. Ő karpaszományos honvédként

Kedvenc lován

szerelt le alig két héttel előbb. Itt lehetőséget kapott lovaglásra is. Nem kis meglepetést okozott a tisztek között, ahogyan megülte a kíméletből számára kiválasztott legszelidebb lovat, majd a következő, kevésbé jámbor lovat is. Fiatal orvos korában jó gyakorlatot szerzett, sőt versenyeken is eredményesen vett részt lovaglásban.

Alig két hét múlva, május 20-án parancs érkezett, hogy Mislókáról el kell

indulni. Nem tudták, hogy mi a célállomás. Pár nap múlva megérkeztek Kassa határába. Itt tudatták velük, hogy katonavonattal dél felé mennek és áthaladnak Szikszón is. Volt annyi ideje – és lehetősége –, hogy édesanyjának telefonált, aki ott várta sok más anya, testvér, feleség között a hadba vonuló katonákat.

A felvirágozott katonavonat Miskolcon, Szerencsen, Csapon keresztül haladt keletre. Előbb Nagyszőlős, majd Dolha község következett. A visszacsatolt Felvidék városaiban mindenütt barátságosan, virágokkal várták, etették, itatták a katonákat, de kissé távolabb, a ruszinok már kevésbé voltak lelkesek és sötét tekintettel fogadták őket. Dolhán újabb parancsot kaptak. Irány a román határ melletti Huszt. Alighogy megérkeztek Husztra, újabb parancs érkezett. Irány Ökörmező. Itt találkozott ismét **vitéz Mészáros** főhadnagy úrral. Az egyik tiszti étkezdében karjait ölelésre tárva közeledett felé a korábbi parancsnok. „Most hallottam az ezrednél, hogy tiszti - zászlósi – kinevezésed megérkezett, így te is tiszt leszel. Ne szólíts tehát főhadnagy úrnak, hanem tegezz, kérlek alássan...” A válasz: „Főhadnagy úr! Én most is az vagyok, aki egy hónappal ezelőtt voltam, ...és nem is fogom Önt soha tegezni!”. **Mészáros** főhadnagy rátarti és fennhéjázó magatartása bár nem volt egyedüli, de mégis a kisebbséghez tartozott. A tisztek és tisztetek többsége becsületes és igaz katonához méltó volt.

(**Vitéz Mészáros** főhadnagy még többször is felbukkant a későbbi évek, évtizedek során. A háború után a Szabad Nép egyik száma beszámolt **Jánky Kocsárd** háborús bűnös, majd halálra ítélt vezérezredes katonai bírósági kihallgatásáról. A cikkhez csatolt fényképen a kihallgatást **Árvay** számára nagyon ismerős, de ismeretlen nevű alezredes, **Padusiczky László** vezette. Néhány nappal később **Avar István** volt vezérkari alezredessel véletlenül találkozott és szóba került az újságcikk. „Hát nem ismered fel? ő volt a kedves századparancsnokod, **vitéz Mészáros László** főhadnagy.” Elmondta, hogy amikor a háborús események arra utaltak, hogy a háborút elveszítjük, a főhadnagy úr az „addig büszkén viselt vitézi címet” elhagyta és nevét is „megmagyarosította”. A Mészáros nevet a később elhagyott feleségének a nevére, **Padusiczkyre** változtatta és átállt a győzedelmesen előrehaladó Vörös Hadseregbe. Így lett a „kommunista faló” Horthy tisztből vörös katona. Karrierje gyorsan ívelt felfelé. A minisztériumban fontos beosztásba került, majd a kecskeméti dandárhoz politikai tiszt beosztásba. Jól beilleszkedett a Rákosi éra légkörébe. Ezek után talán nem véletlen, hogy 1956-ban túlságosan hamar fordított köpönyeget és ennek következtében a magas katonai beosztás helyett a debreceni méntelepen találta magát, nem irigylésre méltó beosztásban. Az

utolsó találkozásra az ötvenes évek végén került sor. **Árvay** professzornak titkárnője jelentette, hogy **Padusiczky** ezredes szeretne beszélni vele. Az első mondatok még a régi ismerős behízelt, a régi „barátságot” felidéző szavai voltak, majd kiderült, hogy gyógyíthatatlan betegsége miatt kér segítséget. A segítséget természetesen megkapta.)

Ökörmezőn alighogy sátort vertek, az újabb parancs értelmében délre, a román határ felé kellett vonulni, ráadásul rohamsisakban. Innen a szovjet határ felé, majd ismét a román határ irányába, Uglya községbe, onnan Darvára, végül Alsó-Apsára. Mint a zászlóalj orvosának nem sok tennivalója volt, de nagy gyakorlatot kellett szereznie foghúzásban, noha itt vett először kézbe fogászati fogót. Elsősegélynyújtási tanfolyamokat tartott, szűrővizsgálatokat végzett és ellenőrizte a tisztaságot, a konyhát és természetesen az ételek kóstolása is a feladatai közé tartozott. Nem tartotta a katonai formális fegyelmet és inkább lezser volt a kapcsolata beosztottjaival is. Szerencsére az egység parancsnoka, **Hosszú** őrnagy ezt nem nézte rossz szemmel és nem is kifogásolta. A vacsora utáni pihenést sokszor bridzsezéssel töltötték. Egy-két robbert játszottak.

Még Darván tartózkodtak, amikor megérkezett a minisztériumból az előléptetési parancs. **Árvay** zászlóalj orvos megkapta zászlósi kinevezését. Az eseményt kivételesen pezsgővel ünnepelték meg. A későbbiekben sem sajnálta, hogy ennél magasabb rangot nem ért el a katonaságnál.

Darváról Alsó-Apsára helyezték át az egységet és ott készültek az erdélyi bevonulásra: menetgyakorlatokkal, díszlépéssel, nótás meneteléssel, zenekarral és anélkül, és hetente lögyakorlatokkal, kézigránátdobással, „Szuronyt szeggezz”, „Rohamra indulj” parancsok teljesítésével. A menetelőket a lovasok is kísérték, többek között azért, hogy a katonák és főleg a lovak is megszokják a meneteléssel együtt járó zajt és a zenekar hangját, a dobok és a cintányér dübörgését.

Esküvő 1940. december 14-én

Az erdélyi bevonulásban azonban a zászlóaljorvos zászlós nem vett részt, mert váratlanul leszerelési parancs érkezett a nevére. Csak később tudta meg a magyarázatot. Amikor a katonai SAS behívót megkapta, a szikszói kórház igazgatója mentességet kért számára, hogy ne maradjon főorvos nélkül a szülészeti osztály. A kérvény eljutott az illetékes alispánhoz, de a bürokrácia malmai abban az időben is lassan őröltek és csak három hónap elteltével érkezett meg a felmentés. Ily módon nem vehetett részt az erdélyi bevonulásban, pedig azt követően, hogy az egység Aknaszlatinánál átlépte a határt, az első város, ahová bevonultak, Máramarossziget volt - ekkor még nem tudhatta, hogy itt lesz - későbbi főorvosi munkahelye...

A leszerelés után végre ismét dolgozhatott mint nőorvos a szikszói kórházban.

Majd egy nevezetes esemény: házasságot kötött 1940. december 14-én a Kassán megismert Szentkirályi Irmával.

A Szikszón töltött évekről meleghangú visszaemlékezés olvasható a Kórház Krónika 1929 – 1999 évkönyvben és levélváltás Demeter György szülész főorvossal és Kiszthy Jenő igazgató főorvossal. Idézetet találunk az Árvay professzor elhunytá alkalmából a Magyar Nőorvosok Lapjában megjelent „In memoriam” méltatásából és olvashatjuk Bächer Iván „Orvoshalál” c. megemlékezését.

Máramarosszigeten

Magyarországon még „béke” volt, amikor Szikszóról Máramarosszigetre költöztünk, de már a nagyobb állomásokon órák hosszat kellett várni a bennünket megelőző – hadianyaggal, német tankokkal megrakott, a szovjet frontra német katonákat szállító – szerelvények hosszú sorát. ...Hivatalosan 'békében' éltünk egészen 1941. június 27-ig. Ekkor üzent a magyar királyi kormányunk hadat a Szovjetuniónak. ... Senkinek nem volt szabad arra gondolni - de mindenki tudta, - hogy szovjet felségjelekkel álcázott német bombázók dobták Kassára gyilkos bombáikat! Ezért kellett – becsületünk védelmében – hadat üzenünk, nem pedig azért – mint ahogy volt – mert Hitler számára szükségessé vált, hogy Magyarországot is – most már nyíltan - még inkább felvonulási területként használhassa, majd, hogy mint 'ütköző államot' tudva maga előtt, hadszíntérre, véres pusztítások színhelyévé tegye – írja feljegyzésében.

A szikszói otthon már felbomlóban volt. **Árvay** leszedte a Mátyás király utca 7. szám alatti ház faláról a táblát (**Dr. Árvay Sándor** kórházi szülész-nőgyógyász főorvos. Rendel...), csomagolt, készült a hosszú és reményteljes útra, készült Máramarosszigetre. Felesége Kassán, szülei házában várta első gyermekük megérkezését.

Máramarosszigeten a kórház nagy fenyves parkjában egy különálló villában kaptak szállást.

A kórházban szomorú és szakmailag elfogadhatatlan viszonyokat talált. Az osztály akkor egy nagy kórteremből és egy kisebb szobából állt, ahol az elkülönítésnek semmi nyoma nem volt. Egymás mellett feküdt a friss gyermekágyas és a gennyes gyulladás miatt kolpotomián átesett, valamint a szintén fertőző méhnyakrákos beteg. Sikerült bővíteni az osztályt, elkülöníteni a fertőző és nem fertőző betegeket, s ezzel a Semmelweis által meghirdetett elveket érvényesíteni. El tudta érni új, akkor korszerűnek mondható szülőszoba kialakítását is. A háborús behívások miatt nagyon nehéz viszonyok voltak. Csupán két munkaszolgálatos orvossal, egy szigorlóval és három szülésznővel látták el a viszonylag nagy forgalmú 30 ágyas osztályt.

A gróf Tisza István szobor előtt feleségével 1942. május 29-én, magántanári előadásának napján

Szorgalmát és Debrecenhez kötődését bizonyítja, hogy Máramarosszigetről szerzte egyetemi magántanári képesítését, Debrecenben tartott több magántanári előadást és Debrecenben kapta meg az egyetem Orvosegyesületében tartott „legjobb előadás” emlékérmét.

Máramarosszigeten sok kedves orvoskollégával, baráttal ismerkedhetett meg. Volt köztük magyar is, román is. Megis-

merhették **Forna Emil** bőrgyógyász főorvos nevét, aki román származása ellenére több Ady, Arany és Petőfi verset ismert, mint a Szülészeti osztály főorvosa. **Várady Borbély Mária** belgyógyász főorvost, **Heim Vili** laboratóriumi, **Sasich Szvetozár** röntgen főorvost, **Roxin Szever** sebész alorvost. Legtöbbször mégis **Pop Viktort** említette, az avasújfalui román pópa fiát. Róla többször is elmondta, hogy behívták katonai szolgálatra, majd két év után, amikor leszerelt, először Gyulára vezetett az útja **Árvayékhoz** – ekkor már Gyulán voltak – és csak azt követően a szüleihez. Az ő nevével találkozunk még később is, amikor **Árvay** professzor Debrecenből Erdélybe látogatott.

Be kellett mutatkozni a város előkelőségeinek is, ráadásul a rangoknak megfelelő sorrendben és protokoll szerint. Sok kedves ismerősre tettek szert, talán a református esperes, **Papp József** családjához kerültek legközelebb.

Két és fél évet töltöttek Máramarosban. Erre az időre esett a két leány, **Judit** és **Zsuzsanna** születése (többször is úgy említette, hogy **Babus** intenzíven és tartósan vett részt ekkor a reprodukációs folyamatokban: két terhesség, szülés szoptatás). Ennek ellenére sokszor kirándultak a közeli hegyekbe, többnyire a Szalavánra, de bejárták barátaikkal a Tatárhágótól és a Hoverlától vagy a Nagy Pietrosztól (Horthy Miklós csúcs) a Vasár völgyéig, a Priszlop hágóig a gyönyörűségei hegyvidéket.

A front azonban Ukrajna felől egyre közelebb jött és 1943. őszén már nyilvánvalóvá vált, hogy az „ejtőernyősöknek” (így nevezték a visszacsatolt ország-részbe Magyarországról áthelyezetteket) hamarosan el kell hagyniuk munkahelyüket. **Árvayék** talán az utolsó pillanatban, 1943. november végén csomagoltak össze és december elején indultak útnak Gyulára, ahová főorvosi kinevezést kapott a megyei kórház szülészeti osztályára. A karácsonyt már Gyulán töltötték. Dolgozószobájában gyakran olvashattuk azt a versikét, amellyel munkatársai búcsúztatták:

„Tanár úr! Dicsteli útja most más irányba térve
Rendületlen hite és áldásunk kísérje.
Áldott legyen élte s minden egyes perce,
Röviden: búcsúzunk. Ezt lehelem versbe.
Rózsa nyíljon útján,
Szívünk csak ezt mondja.
Megemlékezéssel az igaz Főnöknek szeretettel:

Zahoránszkyné, Sofron Anna, Machnik Irén szülésznők,
Dr. Pflaszter Jenő és **Dr. Stern Imre** munkaszolgálatos orvosok,
Hiricz László szigorló.

A gyulai évek első periódusa

A szovjet csapatok feltartóztathatatlanul nyomultak előre és 1943. decemberében már a Kárpátok gerincéig jutottak. Máramarosszigeten már egyre élénkebb villanások és egyre erősebb dörgések, robbanások jelezték a front közeledtét. Menekülnie kellett a visszacsatolt országrészből az áttelepült magyaroknak. **Árvayéknak** is.

Máramarosszigettől, a kórház parkjában lévő főorvosi villa-lakásból 1943. végén költözött a család Gyulára. Két nagy bútorszállító kocsit követve a kórházi hintón a családfő és a család három nőtagja, valamint a kórház főmadámja, **Zahoránszkyne** december 2-án indult el és két nap múlva érkezett meg Gyulára.

Itt a hosszú évekre tervezett főorvosi munkát a háború vihara alaposan megtépázta, s a Gyulán töltött alig több, mint hét esztendővel ezelőtti szakaszra bontotta.

A pavilon-rendszerű gyulai kórházban a szülészet-nőgyógyászat egy nem régen épített pavilon második emeletén 110 ágyával az ország legnagyobb vidéki osztálya volt, az akkori időknek megfelelő korszerű beosztással és felszereltséggel. Járóbetegrendelő, vizsgálóhelyiségek, szülőszoba, újszülöttszála, terhespatológia, két műtő, posztoperatív részleg.

Az osztály vezető főorvosai korábban a Tauffer rokon **Hints Elek**, aki orvostörténésznek is kiváló volt, **Páll Gábor**, aki 1940 – 1944 között kolozsvári professzor volt és a közvetlen előd **Kübacher Ferenc**.

A főorvosi kar tagjai között megemlíti memoárjában **Purjesz Béla** belgyógyászt, **Jung Géza** sebészt, **Csont László** és az őt követő **Sántha Ernő** (Sántha Kálmán ideggyógyász professzor testvére) radiológust. A későbbi években **Zétény Győző** vezette a radiológiai osztályt. Említi **Kántor József** gégész-, **Oláh Emil** szemész-, **Szórady István** ideggyógyász-, **Karolony Lajos** proszektor-, **Szathmáry Sebestyén** bőrgyógyász főorvost. Közülük több (**Szathmáry**, **Karolony**) magántanár volt.

Az első szakasz alig tíz hónapig, 1944. október 2-ig tartott. Közeledett a front, látható és hallható közelségbe kerültek a harci események. Visszaemlékezésében néhány oldalt szentel a háborús események leírásának. Egyik szép nyári napon legalább száz amerikai bombázóból álló raj Gyulát elhagyva két irányban haladt tovább. Az egyik fele Békéscsaba felé haladt, a másik fele Nagyváradot vette célba. A rádió még aznap este beszámolt arról, hogy nagy támadás érte Békéscsabát és az akkor még Magyarországhoz tartozó Nagyváradot. Néhány nap múlva – 1944. június 2-án – súlyos bombatámadás érte Debrecenre, főleg a Nagyváradot, a pályaudvart és a város számos lakónegyedét. A szőnyegbombázásnak igen sok polgári áldozata volt. Telefonkapcsolat nem lévén, **Árvay** egy alkalmi gépkocsival másnap Debrecenbe ment, hogy édesanyját és húgát meglátogassa. Megdöbbenve hallotta tőlük életben maradásuk különös történetét: annak köszönhetően, hogy nem tartózkodtak otthon és be tudtak menekülni az Alföldi palota pincéjébe. Házukat bombatámadás érte és az a pince, amelyben már hónapok óta nap mint nap menedéket kerestek, romba dőlt. Édesanyjától értesült arról, hogy **dr. Maklár (Mayer) Elek** klinikai tanársegéd a bombatámadáskor, hivatása teljesítése közben – beteghez sietett – meghalt. A „villanygyár” és a gázgyár is súlyosan károsodott,

emiatt pl. még a szirénák sem szólaltak meg napokig, noha csaknem minden nap volt légitámadás. A városban pánik tört ki, a lakosság menekült a kivezető főutakon minden irányba. Másnap Szolnokot érte nagy bombatámadás.

Gyulán is minden nap felvijjogott a sziréna: „légiveszély”, majd „légiriadó”. Mindenki rohant a légópincébe. A kórházban a betegeket hordágyakon, ölben vitték le a pincébe és az ott kialakított szülőszobán segítették világra az újszülötteket. Nem garantált biztonságot a bombázások ellen a kórház kétemeletes épületének tetejére festett hatalmas vöröskereszt sem.

„Menekülés” Budapestre

A családfejt és feleségét egyre nagyobb félelem és aggodalom töltötte el mindenek előtt a két kicsi és az útban lévő harmadik gyermek miatt. Amikor a kórház nagy kéményét derékba találta egy lövedék, leköltöztek a kórház pincéjébe, majd egy hirtelen jött ajánlatnak engedve, a nagyobb biztonság reményében, a legszükségesebb ruhaneműt és néhány napi élelmet összekapkodva egy Budapestre induló teherautó tetején nekivágtak a bizonytalan útnak. Értékesebbnek tartott holmijukat – főleg **Babus** özvegyen maradt édesanyja „**Nani**” ingóságait (festményeket, szőnyeget, ezüstöket stb.) - a háznak abban a helyiségben rejtették el, amely a pince nagyobb terméből nyílt és az ajtó befalazása után szinte észrevétlen maradt. Lakásukat bezárták otthagya minden ingóságukat, budapesti rokonokhoz menekültek. A háborús események hamarosan itt is utolérték őket.

A szovjet és a román hadsereg előretört. A Debrecen közelében csaknem két hétig tartó tankcsata felmorzsolta a német és magyar csapatok erejét és Szolonokon keresztül haladtak a győztes seregek Budapest felé. A Kárpátokból kiinduló „északi szárny” Szlovákián és Miskolcon át, a Dél-Erdélyből kiinduló támadás pedig Gyula után két irányban – a Dunántúlra jutva és a Duna-Tisza között észak felé fordulva - haladt Budapest felé, a főváros bekerítésére és elfoglalására.

A tragikus események gyorsan követik egymást. **Horthy Miklós** kormányzó 1944. szeptember 28-án – titokban - bizottságot küld Moszkvába s ott aláírják a fegyverletételi szerződést: a honvédségnek harcolnia kell a német csapatok ellen és vissza kell vonulni a trianoni határok mögé. Október 15-én német fegyveresek megszállják a királyi várat, **Szálasi Ferenc** veszi át a hatalmat, a kormányzót családjával együtt a Német Birodalomba szállítják. Megkezdődik Budapest ostroma.

Ide „menekült” az **Árvay** család, a biztonságosnak vélt Budapestre. A még ép Margit-hídon átjutva egy rokonuk kétszobás budai lakásában húzták meg magukat. Mivel a szülés, a harmadik gyermek érkezése néhány héten belül várható volt, úgy gondolták, hogy egy kórházban volna a legbiztonságosabb. A fővárosi kórházak igazgatójához fordult, aki örömmel fogadta, hiszen az orvosok többsége katonai szolgálatot teljesített vagy nyugatra menekült. Nagy szükség volt főleg osztályvezető, tapasztalt szakemberekre. Azonnal meg is bízta őt az igazgató a Szent János kórház Szülészeti-nőgyógyászati osztályának vezetésével. Kivételes szerencsének tartották az események ilyen kedvező alakulását. A Szent János kórház közel volt rokonuk lakásához és egyébként is Budát tartották a legkevésbé veszélyes helynek, ahol a háborús 'napokat' átvészelik és biztonságban várhatják az újszülöttet. A háború azonban még sok megpróbáltatást tartogatott.

Késő esti órákban mentőautóval légiriadó és bombázás közepette „költöztek” be a kórházba, a főorvosi szobába. Néhány nap múlva, október 22-én megszületett Veronika és az e fölötti boldogság feledtette a sok megpróbáltatást. Újabb öröm azáltal érte a családot, hogy a kórház területén lévő különálló házba költözhetek, miután a benne lakók nyugatra távoztak. A kényelmes elhelyezés és az ezzel járó öröm nem tartott sokáig. A légiriadók és bombázások csaknem állandóvá váltak és naponta többször kellett lerohanni a légópincébe,

majd le is kellett költözni annak egyik sarkába. Közel két hónapot töltöttek a kórház bunkerében, nem tudva arról, hogy a bunker fölötti garázsban temérdek lőszert raktároznak. Karácsony napján foglalták el a szovjet előőrsek a János kórházat és a front több héten át, 1945. február 13-ig a kórház kapujánál húzódott. Arról sem tudtak, hogy a nyilas uralom utolsó napjaiban elrendelték a János kórház teljes kiürítését, a felszerelési tárgyak és műszerek, eszközök nyugatra szállítását, majd a kórház felrobbantását. A főorvosi szobát aknatalálat érte. A bunker két helyiségében (6x5 és 5x3 m) általában 25 – 30 személy tartózkodott: orvosok, kórházi dolgozók, családtagok szülők, betegek. Itt kellett mécses világítása mellett szülést vezetni és egy alkalommal fogó műtétet végezni. E nyomorúságos viszonyok között sokszor kellett tétlenül tölteni az időt. Az már szinte „mesébe illik”, hogy vizet az edényekbe összegyűjtött hóból olvasztottak, miután a vízellátás megszűnt, és amikor már minden élelem elfogyott, lelőtt vagy tűzhaláltól elpusztult ló teteméből kivágott húst szereztek saját kézzel, saját szikével és főztek belőle „finom” levest.

Több ifjú generáció számára ma már csaknem hihetetlennek tűnnek azok a rémtörténetek, amelyek közül egyet - az 1944. december 29-én átételt - olvashatunk az átélő visszaemlékezéseiben.

Kora reggel egy Árpád-sávós karszalagos, derékszíján sorban felfüggesztett kézigránátokkal felszerelt és pálinkától bűzlő Szálasi pribék tépte fel a bunker ajtaját és kereste, követelte a kórház „zsidó bérenc, kommunista” gondnokát. Kézigránáttal fenyegetőzött, de mivel valóban nem tudták, hol tartózkodik, eltávozott azzal a veszedelmes „ígérettel”, hogy egy óra múlva visszajön és „mindenkit kinyír”, ha nem adják ki a gondnokot. Szerencsére erre nem került sor.

Néhány óra múlva újabb „váratlan vendég” érkezett. Az első szovjet katona lépett be a bunkerbe. „Vracs igyi szuda” mondta és ujjával oda is intette a főorvost. „Davaj csasz!” Nagy gyakorlata lehetett órák szerzésében, mert óvatosságból az orvos bal kar helyett a jobb karján lévő órát azonnal észrevette és „megőrzésre” át is vette azt. Ennél veszélyesebbnek látszott az a határozott szándéka, hogy a főorvost magával viszi „malenkij robot”-ra. Árvay elbúcsúzott családjától és követte a katonát, aki egy közeli villa szovjet elsősegélyhelynek kialakított épületébe vezette. Egy litván származású, németül jól beszélő orvos barátságosan fogadta, azzal a kéréssel, hogy legyen segítségére, mert órákon belül indul egy nagy támadás, és minden bizonnyal sok sebesültet kell majd ellátni. Mindenek előtt egy súlyosan sebesült szovjet tiszt ellátását kérte, akin sajnos már nem lehetett segíteni. Ezekben a percekben kapta az orvos a hírt, hogy nem lesz támadás, mert parlamentereket küldenek a bekerített német csapatokhoz, és ha elfogadják a feltételeket, elkerülik a vérontást és a főváros további rombolását. Egyből vidám lett a hangulat és étel, ital került elő az elsősegélyhelyen. Alig telt el néhány óra, telefonon tudatták az orvossal, hogy mindennek vége, mert a parlamentereket – a pécsi **Steinmetz** kapitányt Vecsésnél, és **Osztapenko** kapitányt Budaörsnél - lelőtték. Azonnal megváltozott a vidám hangulat és alig telt el negyed óra és elszabadult a pokol. A szovjet orvost azonnal más helyre vezényelték, **Árvayt** pedig két katona visszakísérte a Szent János kórház bunkerébe. Keveseknek ért véget ilyen szerencsésen a malenkij robot.

Nagy élni akarásra és hihetetlen optimizmusra vall, hogy az ostrom idején kezdett hozzá az 1948-ban megjelent „A nő endokrinológiája” című könyve

megírásához. Az első lapok kézirata a zsúfolt bunker egyik szalmazsákján került papírra.

Budapesten a 49 napig tartó borzalom során több mint 25 000 ember vesztette életét a polgári lakosok közül, és az épületek több mint 70 %-a sérült meg, 27 %-a elpusztult, 32 000 lakás megsemmisült, romba dőltek gyárak, üzemek stb. stb.

Amint a front távolodott, a bunkerlakók mind jobban vágytak a napvilágra. A családfő indult felfedezőútra a kórház területén, hogy elfogadható lakást találjon. Megdöbbenve látta, hogy az a kis ház, amelyben **Veronika** születése után néhány hétig kényelmes otthonra találtak, egy bombatámadásban megsemmisült. Alig fél órával azt követően, hogy onnan a bunkerbe költöztek. A legtöbb helyiség megrongálódott vagy ablakai betörték. Végül a Tüdőgyógyászati osztály épületében talált néhány olyan szobát, amelynek ablakai épen maradtak. Az egyikben már laktak, a másikba éppen beköltözött valaki, a harmadikat sikerült megszerezni, ahol berendezte a főorvosi hivatali helyiséget és elhelyezte a sodronyos ágyakon a három generációs, hattagú családot. Legtöbbször fűteni is tudtak a vaskályhával, és olykor még sütni-főzni való is akadt.

Megkönnyebbülést hozott a közvetlen harci cselekmények távolodása, de új és egyre riasztóbb jelenségek okoztak gondot. Fosztogató, rabló és garázda elemek tűntek fel és tették nyugtalanná a sokat szenvedett lakosság életét. Felütötte fejét és mind nagyobb méreteket öltött a feketepiac. Akinek lehetősége volt nagyobb mennyiségű élelmiszert elrejtteni, most gyorsan meggazdagodhatott. Néhány falat szalonnaért, kevés cukorért, sóért, kenyérért, zsírért stb. minden értéktárgyukat, akár a karikagyűrűjüket is odaadták az éhezõ lakosok.

Megjelentek az utcákon az államvédelmi fegyveresek és G.P.U. katonák, s a felnőtt férfiakat, ha nem tudták „kellőképpen” igazolni magukat, elvitték „malenkij robot”-ra, rendszerint a romániai foksáni gyűjtőtáborba. Jól tudjuk, milyen sors várt rájuk...

Az orvosoknál és a kórházakban egyre többen jelentkeztek nemi betegség, mindenek előtt gonorrhoea tüneteivel, a fiatal nők közül sokan pedig a megerőszkolásból származó sérülések és terhességek miatt. A Szent János kórház szülészeti-nőgyógyászati osztályán is be kellett indítani nemi betegeket ellátó rendelést, és a nem kívánt terhességek megszakításának és a sérülések, majd egyéb nőgyógyászati betegségek kezelésének osztályát. Elképzelhető **Árvay** lelki tusája, amikor terhességmegszakítást kellett végeznie, aki mindig ellenezett a művi vetélést és sem régebben, sem később nem végzett terhesség megszakítást, legfeljebb az anya életének megmentése miatt.

A gyulai évek harmadik szakasza

Az életkörülmények ha nem is normalizálódtak, de napról napra csökkenni látszott az életveszély és a család idősebb tagjai kezdték fontolgatni a visszatérést Gyulára.

Meggyorsította a döntést egy Békésről, közeli rokonoktól üzenetet hozó ismerős asszony, aki a lehetetlennel is megbirkózva jött meglátogatni és régen nem látott élelmiszerekkel ellátni közeli családtagjait. A békési nagytiszteletű asszony **Karácsony né, Visnyei Rózsai** – a családfő unokatestvére – azt üzenté, hogy a keleti végeken már nyugalom van, jöjjenek haza, és amíg helyzetük nem rendeződik, szívesen vendégül látja hetekre, akár hónapokra a családot. Az elhatározást tett követte. Összecsomagolták minden értéküket és használati tárgyukat, kiegészítve kölcsön kapott babakocsival és néhány matraccal, és egy „emberi erővel vontatható” kocsira pakolva 1945. március 26-án útnak indultak a Duna-parton a feltépett villamossínek mellett, a bombatölcsérekkel szabdalt úton a Ferenc József – később Szabadság - híd felé (ekkor ez volt az egyetlen járható híd Pest és Buda között, miután a felrobbantott elemek Dunába süllyesztett részei fölé széles deszkapallókat illesztettek). A stráfszekeret ezeken a pallókon kellett áthúzni. Egy tiszteletre méltó humánus intézkedés a családot kettéválasztotta. Előre engedték a terheseket és a kisgyermekkel lévőket, ennek folytán a nagymama, a három kisleány és édesanyjuk ebben a megkülönböztetett helyzetben részesülve átmehetett a hídon, a családfő és a segítségére lévő „**Jónás**” hosszú órákon át a budai oldalon maradt. Másnap – március 27-én – következett be a család egyesítés a pesti hídfőnél. Ismét együtt folytatták útjukat a Nyugati pályaudvarra. Késő délután jutottak fel arra a vagonra, amelyben a szabvány szerinti „40 ember vagy 6 ló” helyett legalább hatvan utas tartózkodott. Az utazás nem órákig, hanem másfél napig tartott, amíg Békést elérték. A békési rokonok közül **Durkóékat** választották és élvezték néhány napig vendégszeretetüket.

A családfő már másnap elindult Gyulára, felfedezőútra. Visszakapható-e a főorvosi állás, megvan-e a régi szolgálati lakás?

Féltek attól, hogy a gyulai ház esetleg bombatalálatot kapott, ha nem, talán kifosztották, a berendezési tárgyakat eltulajdonították, ezért is döntöttek úgy, hogy átmenetileg Békésen helyezkednek el rokonaiknál. Aggodalmuk nem volt alaptalan. A házat ugyan nem érte háborús sérülés, a berendezési tárgyak, a bútorok azonban eltűntek. A házat úgy kifosztották, hogy csak a csupasz falak maradtak. A szegeket is kiszedték a falból. A ház alapincézett részének egyik befalazott termében rejtettek el több örökölt bútort, de a falat kibontották és a bútorokat elhurcolták egy korábban „volksbundista”, de a megváltozott politikai körülményekre érzékenyen reagáló és új érdemekre aspiráló régi ismerős közreműködésével.

Volt azonban ennél súlyosabb gond is. A főorvosi állás visszaszerzése „igazolási eljárás”-tól függött. Mindezt a korábbi rendszerben is kivételezett helyzetű, majd a felszabadulás után is jól helyezkedő, fogorvosból kórházigazgatóvá lett **Gy. I.** tudatta **Árvayval**, nem igazán biztató szavak kíséretében. A barátságosnak egyáltalán nem mondható fogadtatás háttérében az a galád terv állott, mely szerint egy gyenge képességű és szenvedélybeteg alorvosnak már odaigérté a szülészeti-nőgyógyászati osztály vezető főorvosi állását.

Az ügyesen helyezkedők mellett azonban voltak szép számmal barátok, ismerősök, akik tudták és igazolhatták, hogy **Árvay** főorvos semminemű „népellenes” cselekedetet nem követett el és segítettek abban, hogy az „igazoló eljárás” eredményes legyen. Pl. **Werner Dénes** alorvos és **Bojanoff Nyikifor**, oroszul is jól beszélő bolgár fiatal orvos, **Dobszay László**, a Gyermekmenhely igazgatója és mások. Régi ismerősök, a gyulai időszak első periódusából.

Miután a korábbi időben barátoknak vélt és a visszatéréskor igazgató főorvosi állásban lévő **Gy. I.** - ben súlyosan csalódnia kellett, nem kis aggodalommal és fenntartással kereste fel **Blanár László** megyei tisztifőorvost, aki régóta baloldali politikai nézeteket vallott. Ezúttal nem kellett csalódnia. A tisztifőorvos az első pillanatban ugyan nem ismerte meg a lesoványodott, szakállas és elegánsnak nem mondható öltözékben lévő régi barátot, de a következő pillanatban már magához ölelte és támogatásáról biztosította. Rövidesen kiderült, hogy a Mátyás király utca 9. szám alatti házból „kimentett” bútorokat sok más ingósággal együtt a Tűzoltó laktanyában helyezték el. Később azt is megtudták, hogy a könyvtár a pártbizottság „védelmét élvezi”, de az angol, francia és német nyelvű orvosi szakkönyveket, miután kapitalista és imperalista terméknek minősítették, égetéssel megsemmisítették.

Etikai szemlélete és gyakorlata mindig példamutatóan puritán volt. Nem könnyen képzelhető el, hogy ez a puritánság és a gyakorló orvosok, kiváltképp a szülészek-nőgyógyászok között csaknem egyedülálló tisztesség is forrása lehetett a meg nem értésnek és ellenségeskedésnek. Még a Budapestre menekülés előtt a kórház gazdaságának egyik kocsisa arra kérte a szülész főorvost, hogy vigyázzon egy szobafestő mester barátja feleségére és legyen segítségére a szülésénél és vezesse le a szülést. A műtéttel befejezett szülés után az anya és a csecsemő boldogan, megelégedve távozott a kórházból és az atya borítékba helyezett hálapénzzel akarta megköszönni a főorvos közreműködését. **Árvay** főorvos a pénzt nem fogadta el. Ugyanez a derék szobafestő mester később, mint az igazolási bizottság elnöke és a város polgármestere úgy vélekedett az igazoló bizottsági ülésen, hogy Árvayt nem lehet igazolni, mert korábban olyan magatartást tanúsított, olyan büszke volt, hogy egy dolgozót, egy egyszerű munkásembert annyiba sem vett, annyira sem becsült, hogy annak „borítékba tett pénzét” elfogadta volna. A kárász életű polgármester – később rövid ideig tanácselnök – minden bizonnyal csalódott, amikor az „Alföld” című politikai napilap 1949. májusi egyik számában „A prolik orvosa” címmel **Árvay**ról elismerő cikk jelent meg.

Az igazoló bizottság tagjai – a már említett szobafestő mester, a bizottság elnöke kivételével – mind ismeretlenek voltak számára, de minden bizonnyal ismerték őt, mert csupa jóindulatú véleményt hangoztattak és a végén a „legsimább” értékeléssel „feltétel nélkül” igazolták.

Nem kis meglepetés fogadta az új megyei főispánnál, „egy régi, becsületes békéscsabai kőműves mesternél” **Szobek András**nál – aki nem sokkal később Magyarország moszkvai nagykövete lett. A hivatalos látogatás első percei után Árvay egyre inkább otthonosan érezte magát, nem csak a barátságos fogadtatás miatt, hanem azért is, mert megismerte a berendezésben saját bútorainak egy részét. Miután ez nyilvánvalóvá vált, hamarosan visszavitték a garnitúrát eredeti helyére.

Néhány más értékes bútorukat jóval később, igen érdekes körülmények között találták meg. A megyei szovjet katonai parancsnok feleségét kellett

megoperálni és a zavartalan gyógyulás után a parancsnok vacsorán látta vendégül szálláshelyén a nőgyógyász főorvost. Ő azonnal felfedezte a nagyszülőktől örökölt márvány asztalukat, a komódot és egy szekrényt. A kacsasült és a vizespoharakban felszolgált vodka és nehéz grúz borok okozta emelkedett hangulatban a tolmács közreműködésével tudatta a vendéglátóval, hogy ezek a bútorok korábban a család tulajdonát képezték. Néhány hét múlva, amikor a parancsnokot visszarendelték Moszkvába elutazása előtt, hiánytalanul eljuttatta a bútorokat a régi tulajdonosához.

Sok más kisebb bútor darabokat azok a „jószándékú és jóakarátú” emberek is visszavitték, akiknek nem volt elfogadható magyarázata az eltulajdonításra.

Ezek után nem volt akadálya annak, hogy a családfő hazahívja és hazavigye a békési rokonoknál veszteglő családot: feleségét, felesége édesanyját, akit mi később Irmuska-néninek neveztünk és a három kislányt, **Juditot**, **Zsuzsát** és **Veronikát**.

A költözést Békésről Gyulára **Bojanoff Nyikifor** bolgár orvos szervezte szovjet katonai teherautóval. Orosz nyelvtudása révén állandó tolmács volt a szovjet parancsnokságon és nem okozott nehézséget a teherautó és néhány katona igénybevétele.

Ezzel kezdetét vette a gyulai évek harmadik időszak, amikor 1945. április 20-án egy „magasra púpozott” szovjet katonai teherautó tetejére ült, ott egymásba kapaszkodott a család és visszaindult Gyulára, hogy ismét birtokba vegye a fél évvel korábban otthagyt főorvosi állást és a Mátyás király utca 9. számú házat.

A következő néhány héten nagy ütemben peregtek a katonai és politika események. Április 30-án **Hitler** önkezeléssel vetett véget életének, május 2-án a berlini Reichstag épületére kitűzték a szovjet zászlót, május 4-én az Elbánál a nyugati front szövetséges csapatai találkoztak a Vörös Hadsereggel, május 7-én **Jodl** tábornok Reimsben aláírta a feltétel nélküli megadásról szóló okmányt, amit másnap **Keitel** vezértábornagy Karlshorstban megismételt. Május 9-én 0 óra 1 perckor véget ért a II. világháború, amelyben öt világrész 61 állama vett részt és 32 millió hadbavonult ember halt meg és még ennél is több szenvedett sebesülést. Magyarország vesztesége 600 000 fő, a háborús károk összege pedig 12 milliárd pengő, az 1938. évi összes nemzeti jövedelem ötszöröse! Megsemmisült nemzeti vagyónunk 40 százaléka!

A romba döntött és halálos sebekből vérző ország azonban élni akart. Már 1944. december 21-én Debrecenben, az ősi Református Kollégium oratóriumában összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés, másnap pedig megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. Első miniszterelnöke **Dálnoki Miklós Béla** lett. Gyorsan változtak az események. 1945. április 11-én az Ideiglenes Nemzeti Kormány Debrecenből Budapestre költözött, május 1-jét országszerte megünnepezték, május 13-án Budapesten bekapcsolták a közvilágítást, november 14-én nemzetgyűlési választásokat tartottak, 1946. január 16-án átadták az első Duna-hidat, a Kossuth hidat, február 1-jén Magyarországot köztársasággá nyilvánították, köztársasági elnökké **Tildy Zoltánt** választották stb. stb.

Volt azonban számos negatív jelenség is. Ezek közül talán a leglátványosabb a rohamosan fokozódó infláció volt. Árvayék háztartási könyvében éveken át pontosan lehetett követni a bevételeket és a kiadásokat. Pl. 1945 októberében néhány vásárlás: egy labda 16 000 pengő, gyermekjáték- babakocsi 50 000 pengő, mesekönyv 54 000 pengő. Decemberben egy pár csirke 65 000 pengő.

Inflációs pénzek 1946-ból

Fél évvel később, 1946. június 22: „a kiadásokat és bevételeket már nem tudtuk tovább jegyezni, mert nem lehetett annyi 'nullát' beírni, amivel jelölhettük volna csak egy doboz gyufa árát is”. Egy napilap árként a 36-os szám után még kilenc „nullát” kellene írni, 3 dkg élesztő ára 240 000

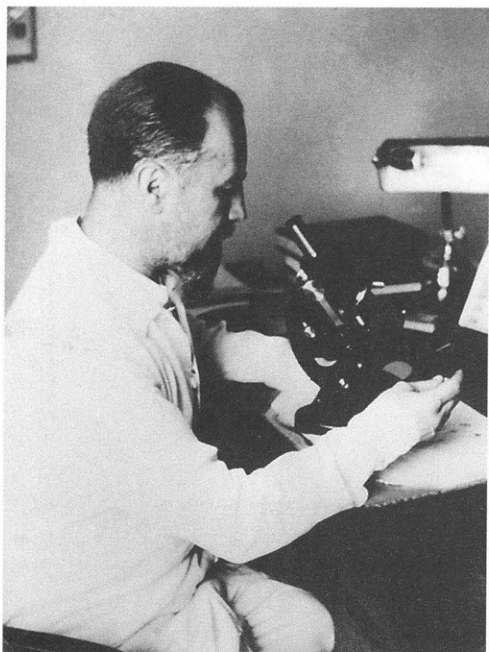

000 000 pengő, 1 csomó sóska 480 000 000 000, egy kilogramm kenyér 760 000 000 000 pengő volt. A bevételi oldalon: kétheti főorvosi fizetés 14 760 000 000 000 pengő. Két héttel később ezért két dkg élesztőt lehetett kapni. „Azzal a pénzzel, amennyivel az egyik napon egy tyúkot lehetett venni, másnap már egy tojást sem vehettünk” stb. Nem kétséges, ez volt a világ legnagyobb mértékű inflációja. A pénz romlásán az sem segített, hogy kibocsátották az „adópengőt”, ugyanis annak értéke is a korábbi mértékben csökkent.

Az infláció mértékének illusztrálására egy későbbi újságcikk: a Rádió és TV újság 1986 július 28 – augusztus 3. számában közli a lap árának változását 1945. november 16. és 1946. augusztus 2. között. Az indulási ár 300 pengő, december 14-én 800 pengő, január 18-án 2000 pengő, március 22-én 100 000 pengő, április 19-én 1 200 000 pengő, május 10-én 16 000 000 pengő, június 14-én már 50 000 millpengő, június 28-án 100 billió pengő, július 26-án 10 000 000 adópengő. Augusztus 2 -án 1, 60 Ft!

1946. augusztus 1-jén megszületett a forint. Négyszázezerquadrillió (a 4-es után 29 „nullát” kellene írni) pengőt ért egyetlen forint!

A kórházi osztályon a kezdeti nehézségek után sikeres évek következtek. Gyorsan növekedett a betegforgalom és egyre többen keresték fel a műtetre

Gyulán a kórház laboratóriumában (1947)

hófehér csempés, világos szülőszobák népi demokráciánk támogatásából épültek. Mert mikor **Árvay** doktor felment **Molnár Erik**hez, az akkori kommunista népjóléti miniszterhez, ígéretet kapott az átépítésre. Melegség fut a szíven át, mikor arra gondol, hogy 3 perc alatt már ott ült a miniszter előtt. Egy-két nap múlva megjött a pénz is. Nem volt szűkmarkú az állam, hiszen a dolgozó nők érdekéről volt szó: 150 000 forintért végezték el ezt a munkát.” ... „Ma 2000 forint fizetést kap, és kutató munkaközösségével együtt tudományos célokra évi 25 000 forintot külön” – írja róla egy helyi lap 1949-ben.

Szép elismerése volt munkájának, amikor a tanácsok megalakulásakor Gyula város első Városi Tanácsának tagjává, a Békés-megyei Tanács póttagjává és az Egészségügyi és Szociális Bizottság elnökévé, majd a kórház első szakszervezeti bizottságának elnökévé választották. Ez utóbbi funkciójából adódott, hogy 1948-ban az orvos szakszervezet elnöksége meghívta az első bennlakásos iskolára. A Vorosilov úton tartott három hónapos tanfolyamon harminc szakszervezeti vezető vehetett részt. Szobatársa volt **Szabó Zoltán** pécsi belklinikai tanársegéd, aki később az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének főtitkára, majd egészségügyi miniszter lett.

A gyulai évek harmadik szakában, tehát 1945 – 1951 között, különösen az első években a nagy család eltartása és élelmezése több újszerű és szokatlan megoldást

váró asszonyok az osztályt. A főorvos gondot fordított a kórházi és a megye területén dolgozó orvosok továbbképzésére. Számos előadást tartott és több dolgozata is megjelent.

Megbízást kapott a szülészkerületi feladatok ellátására is. Ez a munka legtöbbször az egyetemi professzorok hatáskörébe tartozott és ezúttal is csak két kivételt tett a minisztérium: a szombathelyi bábaképezde igazgatója és a gyulai kórház főorvosa kapott ilyen feladatot.

Nap mint nap foglalkozott a még a Szent János Kórházban elkezdett „A nő endokrinológiája” c. könyvének írásával, kéziratának javítgatásával. A könyv 1948-ban jelent meg és hosszú évekig az egyetlen magyar forrás volt a téma iránt érdeklődők számára.

„Ragyog a szeme, amikor az új szülőszobákba lép. Kettő van már: az ő tervezete alapján építették át az osztály műtőit. A

Gyermekekágyas kórterem a gyulai kórházban (1948)

eredményezett. Kénytelenek voltak kecskét tartani, hogy friss tejben ne szenvedjenek hiányt. Mindig volt az udvaron egy-két malac, néhány csirke, tyúk, amivel gondoskodtak arról, hogy időnként tojás és hús is kerüljön az asztalra. Az állattenyésztés tehát sikerrel járt és ennek művelésében a nagymama, **Irmuska-néni** volt a főszereplő, ugyanakkor a haszonnövények termesztésében sok kudarcot kellett megélniük.

Akár hihetetlennek is lehetne tartani, hogy egy év múlva, 1947 augusztusában az **Árvay** házaspár külföldi útra indul, Abbáziában (Opatijában) töltenek tíz napot az Adria partján. Igaz, hogy a társasutazást az eszperantista társaság szervezte, és bár az alapötlet meghíúsult, a kirándulás létrejött és igen jól sikerült.

A családi fényképek harmóniáról, családi békéről és boldogságról árulkodnak. Minden családtag születésnapján készült fotó, és fénykép őrzi a családtagokat minden házassági évfordulón, és minden karácsony napján.

Egy évvel később, 1948 nyarán Balatonfenyvesen nyaralt az egész család egy bérelt vízparti villában.

Szintén 1948 őszén, szeptember 12-én Budapesten volt a háború utáni első nőgyógyász szakcsoporthülés, amelyen **Szathmáry Zoltán** és **Bársony Jenő** professzorokkal látható közös fényképen. Jelen volt a következő esztendőben a debreceni Szülészeti Klinikán rendezett tudományos ülésen is.

Balatonszárszó, nyaral az Árvay család

A nyári pihenés és kikapcsolódás színhelye a következő években és évtizedekben is a Balatonpart volt. Előbb ismét Fenyvesen, majd 1950-től Balatonszárszón, **Csapláros Imre** körorvos házában kaptak egy szobát. Egy kedvező ajánlatnak nem tudtak ellenállni és egy vízparti üres telket vásároltak a dús nádas szélén és szép, kényelmes, de igen egyszerű, inkább puritánnak mondható nyaralót építtettek a hetvenes évek elején. Közel húsz éven át itt töltötte a nyarat három generáció.

A Gyulán töltött utolsó esztendőben egy jónevű budapesti festőművész házaspár – **Kárpáthy Jenő** és **Schréder Eta** – hosszabb időre leköltözött Gyulára, és portrékat készített a házaspárról és külön-külön a kislányokról.

Váratlan kinevezés a Debreceni Szülészeti Klinika élére

Professzori kinevezésének híreről egy budapesti orvosi könyvkereskedőtől, **Fischer** úrtól értesült, amikor a szokásos év végi látogatásra 1950 novemberében Gyulára érkezett. Bármennyire kedvelte és szerette is **Fischer** urat, nem akart hitelt adni szavainak, ugyanis professzori állásra soha nem pályázott. Sem Debrecenben, sem máshol. **Fischer** úr váltig bizonygatta, hogy a kinevezésről még Budapesten értesült, és a közeli napokban a hírt Debrecenben „illetékesek” is megerősítették. Csaknem három hónap telt el újabb információ nélkül, majd 1951. február első napjaiban a Debreceni Orvostudományi Egyetem Dékáni Hivatalától egy pecsétes boríték érkezett, benne két hivatalos irattal.

Az egyikben (keltezték 1950. szeptember 14-én Budapesten) **Jóború Magda** államtitkár, egy negyedívnyi „szinte csak fecni” papíron értesíti: „Önt a vezetésem alatt álló minisztérium létszámába egyetemi ny. rk. tanári munkakörben alkalmazom és egyben ...2000 Ft., azaz kettőezer forint alapfizetéssel besorolom. Egyben figyelmeztetem, ha a jelen okirat keltétől számított 15 napon belül állomáshelyén nem jelentkezik, alkalmazása hatályát veszti.”

A másik okmány hasonló nagyságú, de legalább címkés levélpapír, amelyben a Debreceni Tudományegyetem Orvostudományi Karának Dékáni Hivatalából **dr. Kesztyűs Lóránd** dékán mellékeli a „kinevezési okmányt” és kéri, hogy eskütelre 15 napon jelentkezzen. Ez utóbbi levél dátuma: 1951. február 5.

Mi lehetett a magyarázata annak, hogy a minisztériumi kinevezés után 145 nap telt el anélkül, hogy érvényt szereztek volna az államtitkári utasításnak? Az érthetetlen történések kibogozásához ismerni kell az akkori időkben kibontakozó (a személyi kultusz évei) ex lex állapotokat, és az ezekhez kapcsolódó intézkedéseket, politikai eseményeket.

Jóború Magda a kinevezés aláírásakor még a Kultuszminisztérium államtitkára volt, s az oktató – ezen belül az egyetemi – intézmények ezen minisztérium hatáskörébe tartoztak. Ebben az időben történt az a nagy átszervezés, amelynek eredményeként az orvostudományi karok a többi kartól független „egykarú egyetem”-mé váltak és felügyeleti szempontból a Népjóléti Minisztériumhoz kerültek. Az alkalmazásról szóló irat éppen az átszervezés idejében érkezett Debrecenbe. Az egyetem vezetői sérelmesnek tartották a tanács véleményezése nélküli kinevezést, azt nem továbbították a címzettnek. Néhány hónapnak kellett eltelti ahhoz, hogy **Ratkó Anna** népjóléti miniszter tudomást szerezzen arról, hogy a fennhatósága alatt álló egyetem egyik klinikáján van egy kinevezett professzor, aki azonban még mindig kórházi főorvosi állásban dolgozik Gyulán. Közbelépésének hatására írta meg **Kesztyűs Lóránd** dékán az eskütelre felszólító levelet.

A tanács sérelmét a kinevezett is jogosnak és megalapozottnak tartotta, hiszen hasonló személyi döntés az Egyetemi Tanács megkérdezése és szavazata nélkül korábban soha nem fordult elő. Noha abban teljesen vétlen volt, olymódon igyekezett a helyzetet legálisabbá tenni, hogy az eskütel előtt szót kért, és bejelentette, hogy ha a tanács egyetlen tagjának is kifogása van a kinevezése ellen, akkor az esküt nem teszi le és a kinevezést nem fogadja el. Azt is kérte, hogy bejelentését foglalják írásba a tanácsülés jegyzőkönyvében. A

tanácsstagok közül senki nem kért szót és megtörténhetett az eskütétel 1951. február 15-én.

Az eskütétel egyben jelzi a gyulai „küldetés” harmadik periódusának végét. Kevesebb, mint két hónap után – április 9-én - már várta a családot a Debreceni Orvostudományi Egyetem Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikájának épületében **Kovács Ferenc** professzor korábbi lakása, amely 22 éven át nyújtott meleg otthont az immár szakállas professzornak, megértő feleségének „**Babus-néninek**”, a három lánynak (**Judit** 9. éves, **Zsú** 7 éves, **Veronika** 6 éves), az 1952-ben született **Sándor Zsigmond**nak és Babus néni édesanyjának, **Nanikának**, (**Irmuska-néninek**).

Még a kinevezés előtt, 1950. pünkösd ünnepén Gyuláról Debrecenbe kirándult a családfő második lányával **Zsúval** és megtekintették a Kossuth Lajos Tudományegyetemet és annak díszudvarát. Majd elmentek a Miklós (később Dimitrov, majd újra Miklós) utcai ágostai hitvallású (lutheránus) elemi iskolába, ahová az apa járt 1909 – 1913. között, és ahol az első két osztályban megtanította őt írni, olvasni **Elefánti bácsi**, és a további két évben sok más fontos ismeretre **Polster bácsi**.

Kezdeti gondok a klinika igazgatásában

Klinikai dolgozószobájában

Az új „főnök” kinevezését nagy várakozás és sokféle elvárás előzte meg. Azok a klinikai orvosok, akik az anyagi javak szerzését tartották legfőbb célnak, ezt a kívánalmat és a korábbi szokást szerették volna minél teljesebbé tenni. Mások a „párt” célkitűzéseinek megvalósítását, ismét mások a klinikai gyógyító munka vagy az oktatás színvonalának gyökeres változtatását jelölték meg fő feladatként. A nehézségeket az is fokozta, hogy az első hetekben még **Kovács** professzor is a klinikán tartózkodott.

Néhány nappal a kinevezés után egy hivatalos küldöttség kereste fel a tanszékvezetőt. A küldöttség vezetője **Kellner Béla** professzor volt, a Kórbonctani Intézet igazgatója, a klinikai pártbizottság nagyhatalmú tagja. Részletesen és határozottan megfogalmazták az elvárásokat és a követelményeket.

Már kezdetől fogva nyilvánvalóvá vált, hogy **Árvay** professzor etikai (anyagi) kérdésekben alapvetően más elveket vall és követel munkatársaitól is, mint hivatali elődje. Az idősebb kollégák között néhányan érzékeny veszteségüket tapasztalván, a „fúrás-faragás” módszerét kezdték alkalmazni. Feltételezték, hogy máramarosszigeti főorvosi idejében mint „ejtőernyős” sok ellenséget szerzett magának, s ezt ki lehet használni lejáratására. Levelet írtak Romániába a leleplezés és elítélés szándékával, de csak elismerő véleményt ismertetett a válasz. Ez a támadás tehát megghiúsult.

Jött a következő.

Ezekben az években, a személyi kultusz idején, minden hivatalos – és nem csak hivatali – helyiség ki volt „tapétázva” **Rákosi, Gerő, Sztálin** és más vezérek fényképeivel és buzdító jelmondatokkal. Így volt ez a folyosókon, a laboratóriumban, sőt még a szülőszobába is jutott ezekből. Szükségessé vált a legtöbb folyosó és helyiség kifestése, „tisztasági meszelése”. Rendelkezései közül már az sem maradt kritika nélkül, hogy halvány zöld színt javasolt. Nevetségesnek tűnik, hogy a pártbizottsággal kellett alkudozni a szín megválasztásában. Végül **Árvay** hozzájárult, hogy egy kevés vöröset is keverjenek a festékbe.

Sokkal nehezebben tudta megvédeni azt az álláspontját, hogy nem helyeznek a falakra plakátokat. Már-már kenyértörésre került a sor, amikor az a mentő ötlete támadt, hogy vezetékes rádiót szerelnek fel és azon át felvilágosító előadásokat tartanak a kórtermekben fekvőknek. Ezt elfogadták, de a minisztérium állásfoglalása is hasznos volt, mivel elismerte a higiénés szempontok fontosságát.

Újabb kritika amiatt érte, hogy nem jár orosz órára, nem hajlandó oroszul tanulni. A pártbizottság háromtagú küldöttsége kereste fel irodájában, hogy

kérdőre vonja. Köztük volt az a szépreményű orvostanhallgató is, aki egy ma-lomtulajdonos egyetlen gyermekeként a legbalosabb baloldali volt és minden-féle pártmunkát elvállalt, talán azért, hogy elterelje a figyelmet akkor kiváltságosnak tartott származásáról. A bizottság tehát nyíltan feltette a kérdést, miért nem hajlandó oroszul tanulni. Nagy volt a meglepetésük, amikor a professzor ékes orosz nyelven azt javasolta, hogy folytassák a tárgyalást oroszul. Nem tudtak arról, hogy még fiatal orvos korában elég jó színvonalon megtanult oroszul, majd Máramarosszigeten tovább fejlesztette tudását, hogy az ott élő ruszin, rutén, ukrainai, és orosz betegekkel tudjon oroszul kommu-nikálni. A bizottság egyik tagja sem vállalta az orosz nyelvű társalgást, mert az akkor hivatalos Potapova orosz nyelvkönyvnek legfeljebb a harmadik leckéjéig jutottak. Elnézést kérve, megszégyenülve kellett távozniuk.

A professzor nagyon örült annak, hogy tantermi előadásai nyomán több fiatal orvos, sőt medikus is jelentkezett a klinikán gyakornoki állásra. Még 1951-ben került kinevezésre **Nagy Tamás** (1967 után megyei szülész főorvos Kecskeméten), **Szirmai Endre**, **Nyíri István**, **Zsögöny József** (később kórházigazgató főorvos Nyíregyházán), **Tamási János**, 1952-ben **Gyulai Imre**, **Báló György** (később a MÁV Rendelőintézetben igazgató főorvos), **Kovács László**, **Palkonyai László**, **Papp Imre**, **Rozgonyi Cecília**. Ugyanezen év februárjában a félévi sikeres kollokvium után **Zsolnai Béla** és én (**L.L.**) externistá-nak jelentkeztünk és kimondhatatlan örömünkre engedélyt is kaptunk a klinikai munkában való részvételre. **Zsolnai Béla** (később Budapesten a II. sz. Női Klinika igazgatója) 1952-ben, én pedig 1953-ban kinevezést kaptunk havi 800 Ft díjazással demonstrátori állásra.

Voltak személyi torzsalkodások is. Ennek lett áldozata **Szirmai Endre** klinikai orvos is, akit hamis kísérleti adatok közlésével vádoltak és azt terjesztették, hogy korábban zárt osztályon is kezelték. Bár a vádak igaztalanok bizonyultak, **Szirmai dr.** megunt a vádaskodásokat és Budapestre távozott. Később nemzetközileg is elismert professzori állást töltött be Nyugat-Német-országban.

Alaptalan támadások miatt vált meg a klinikától **Nyíri István** adjunktus is. Érzékeny veszteség volt távozása, mivel a nőgyógyászati kísérletes és klinikai endokrinológia volt a fő érdeklődési területe. Egy városi kórházban kapott osztályvezető főorvosi állást.

Egy tragikus esemény igen szokatlan módon veszélyeztette professzori állását 1968-1969-ben. Az egyik fiatal tanársegéd, aki vezető szerepet töltött be a pártban, gondatlanságával jóvátehetetlen műhibát követett el. Bírósági tárgyalás lett a következménye, ahol a klinika három orvosa is terhelő vallomást tett, a tényeknek megfelelően. A klinikai pártvezetőség egyik prominens képviselője, mellesleg a műhibát elkövető tanársegéd barátja, azt igyekezett elérni, hogy a tanúk vonják vissza terhelő vallomásukat, és a klinika igazgatójára hárítsák a felelősséget. Az volt az elképzelése, hogy egy professzort úgy sem ítélnék börtönbüntetésre, legfeljebb nyugdíjba küldenek. A tanúk természetesen nem vállalták ezt a galádságot, és érvényesülhetett az igazság.

A Sántha Kálmán „ügy” néhány részlete

Szerepet kellett játszania az ún. **Sántha Kálmán** ügyben is. Szerencséjére nem az elmozdításában, hanem a rehabilitálásában. Igaz, az első egyetemi tanácsülés, amelyen részt vett 1951-ben, éppen arról vált nevezetessé, hogy azon mondták ki **Sántha Kálmán** „bűnösségét”, és tettek javaslatot a katedrától való megfosztásra. Az ülésen részt vett **Ratkó Anna** népjóléti miniszter is. A visszaemlékezés nem ír le erről az ülésről részleteket, alig nyújt információt. Dékánusa idején, 1954 - 1955-ben az Egyetemi Tanácstól azt a felhatalmazást kapta, hogy tegyen hivatalos lépéseket **Sántha Kálmán** rehabilitálása érdekében. Előbb felkereste **Ratkó Anna** utódját, **Zsoldos László** minisztert, aki támogatásáról biztosította az ügyet, majd **Went István** dékánhelyetttessel és **Salánki Jánossal**, a pártbizottság titkárával az egyetem régi Humber gépkocsiján elmentek Balassagyarmatra. Szívélyesen fogadta őket a **Sántha** házaspár, és megbeszélték a kibontakozás részleteit. Az ügy gyors intézését akadályozta Zsoldos miniszter súlyos betegsége és az egyetemi ügyeket intéző mb. főosztályvezető, **dr. Gubi Mihály** ellenállása. Őt rövid idő múlva menesztették ugyan a minisztériumból, de már a sors is közbeszólt: **Sántha Kálmán** súlyos beteg lett, majd elhunyt, katedráját már nem kaphatta vissza.

Állásfoglalás a terhességmegszakítás vitájában

Fontos szerepet kapott a **Ratkó Anna** miniszternő nevével fémjelzett abortusz törvény előkészítésében a miniszternő tanácsadójaként. Ekkor a Magyar Nőorvos Társaság elnöke volt. A Társaság elnökségének egyik ülésén (1952) részt vett maga a miniszternő is. Ismertette elképzeléseit a terhességmegszakítás-szabályozás (valójában szigorítása, tiltása) kérdésében és kérte a szakemberek véleményét. A kiindulópont az volt, hogy a háború után egyre nagyobb méreteket öltő illegális (krimiális) abortusz gyakorlatát megszüntessék. Visszaemlékezésében **Árvay** leírja, hogy ellenvélemény nem hangzott el, sőt inkább támogatásukról biztosították a hozzászólók. Saját véleményéről a következőket olvashatjuk: „...a miniszternőre most is, negyed század elteltével a legnagyobb megbecsüléssel gondolok. Tiszta, nemes szándékait teljesen magaménak vallottam – és ezt az elmúlt évtizedekben soha nem tagadtam meg, - s célkitűzéseinek megvalósítását minden lehetőséggel igyekeztem elősegíteni.”

Ratkó Anna népjóléti miniszternő

Alig egy-két év elteltével, amikor már más volt az egészségügyi miniszter - előbb rövid ideig **dr. Zsoldos László**, majd **dr. Román József**, - megkezdődtek a törvény elleni támadások, hangoztatva a nők alapvető jogait.

Itt indokolt kitérni kettőjük – **Árvay** és **Román** – kapcsolatára. Még a gyulai kórház szülész főorvosa volt, amikor **Román József** a Békés-megyei főorvosi tisztelet látta el. Kapcsolatuk a kezdeti egy-két villongás után korrekt, csaknem baráti volt. Különös fordulatot vett a viszony azt követően, hogy egyikük, mint szülész professzor és a Magyar Nőorvos Társaság elnöke a „Ratkó-törvényt” támogatta, a másikuk pedig mint egészségügyi miniszter az ellentábor törekvéseit segítette. A minisztériumban az első nem hivatalos találkozásukon a miniszter a keze helyett két ujját nyújtotta felé és magázódva úgy üdvözölte, mintha korábban nem is találkoztak volna. Más alkalommal, nem fogadta hivatalában a professzort, letagadtatta magát. Amikor pedig némi fondorlattal a debreceni pártbizottság különleges (K) telefonvonalán sikerült beszélni vele éppen az abortusz törvény módosításáról, azt állította, hogy nem ő a tervezett változtatás fő támogatója, hanem az első helyettese, **Simonovits István**.

Erőfeszítései nem jártak sikerrel, és 1955-ben, majd 1956-ban megszületett minden idők legliberálisabb abortusz törvénye, amely abban az időben a világon egyedülálló volt.

Néhány év alatt bőséges tapasztalat gyűlt össze a művi vetélések korai és késői szövődményeiről és következményeiről. Ezeket külföldi folyóiratban való közlésre állította össze és a kéziratot engedélyeztetés céljából megküldte a már említett miniszterhelyettesnek. A választ **Petrányi Gyulával**, az Egészségügyi Tudományos Tanács (ETT) akkori elnökével üzentte meg: „Aki ezt írta, az nem

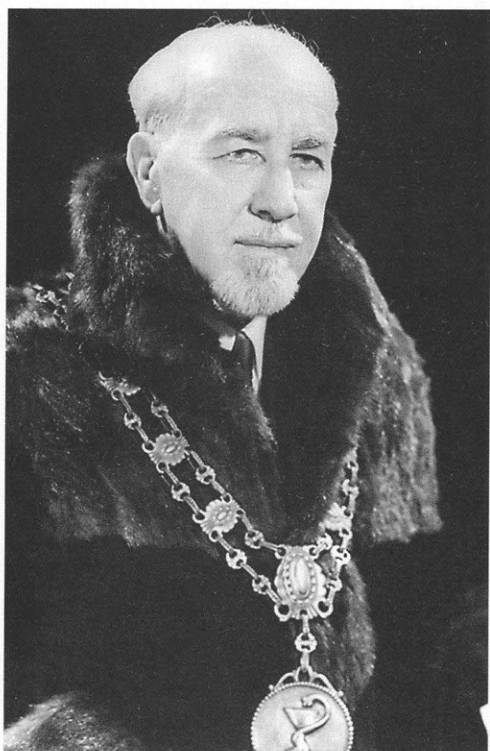
csak a törvény ellen van, hanem átkos ellenség is”. Ennek ellenére a dolgozat megjelent.

Kettőjük összecsapásainak még voltak további fordulói.

1958-ban meghívást kapott, hogy az Országgyűlés Egészségügyi Bizottságában számoljon be a terhesség megszakítás liberális gyakorlatával szerzett tapasztalatokról. Referátumához, ami feltárta a korai szövődményeket és felvetette a késői következmények lehetőségeit, kompromisszumos javaslatot is fűzött. A miniszterhelyettes hajthatatlan volt: „Ezt a rendelkezést a szükség-szerűség hívta életre, ez a rendelkezés jó így, ahogy van, ezen nem fogunk változtatni”. Heves vita bontakozott ki és véleményét, javaslatát a miniszterhelyettesi kijelentés ellenére a többség támogatta. Mégsem történt változtatás, mert a miniszterhelyettes által irányított ETT két ellenszavazat ellenében a meglévő abortusz rendelet mellett foglalt állást.

Nem kis elégtétel volt számára, hogy évekkel később, 1973-ban, az ún. „Népesedéspolitikai határozatok” az abortusz kérdésben az általa javasoltak szellemében változtatták meg a rendeletet.

Dékánság

Az Orvoskar dékánja

Alig három éve kapta meg professzori kinevezését, amikor dékánná választották. Közvetlen elődje **Petrányi Gyula** belgyógyász professzor volt. A dékáni megbízatás három éve alatt előbb **Zsoldos László** volt a miniszter, alig néhány hónapig. Vele zavartalan volt az együttműködés miként **dr. Takó József** miniszter-helyetessel is. **Zsoldos Lászlót Román József** követte a miniszteri bársonyszékben. Már történt említés a vele kialakult kapcsolatáról, ami annál is inkább nehézkes és kellemetlen volt, mert helyettesének **Simonovits Istvánnak** a kezében volt a miniszteri, minisztériumi hatalom.

A Dékáni Hivatal vezetője **G. L.**, Szemészeti klinikai docens volt, de ő nem hivatalvezetőnek, hanem dékánhelyettesnek tűntette fel szerepét. De még ennél is többet akart, szerette volna a dékáni ügyeket önállóan intézni, sőt a dékáni szobát is elfoglalta rövid időre, majd meg kellett elégednie a hivatalvezetői teendőikkel.

A tudományos dékánhelyettes **Went István** akadémikus, az Élettani Intézet professzora, az oktatási dékánhelyettes pedig **Ökrös Sándor** professzor, a Törvényszéki Orvostani Intézet igazgatója volt.

A dékánsági évekre esett **Sántha Kálmán** professzor rehabilitálásának intézése, a már részletezett „félsikerrel”.

Még kevésbé volt sikeres, inkább kudarcnak nevezhető **Verzár Frigyes** professzor díszdoktorrá avatási terve. Tanítványi kötelességének tartotta, hogy erre vonatkozóan javaslatot állítson össze. Az érveket nem volt nehéz összeállítani. **Verzár Frigyes** a Debreceni Universitas első négy professzorának egyike volt, aki nagyon sok erőfeszítést tett az orvosképzés megindításáért. Ő volt az Egyetem első orvoskari dékánja. Az Élettani Intézet igazgatójaként iskolát teremtett, számos vezető, professzor nevelődött intézetében, amely rövid idő alatt nemzetközi elismerést érdemelt ki. Ennek eredményeként kapott meghívást Európa egyik legrangosabb egyetemére, Baselbe az Élettani Intézet élére. Ezt követően is szívügyének tekintette a debreceni egyetem sorsát. A háború utáni rendkívül nehéz gazdasági helyzetben több teherautónyi ajándékot, gyógyszert, fehérneműt stb. küldött, amivel elősegítette a gyógyítás és oktatás feltételeinek megteremtését. Intézetében folyamatosan dolgozott néhány itthoni fiatal kutató.

Az Egyetem Tanácsa, a pártbizottság, a Magyar Tudományos Akadémia megfelelő fóruma ellenvetés nélkül támogatta a javaslatot és ezek ismeretében **Zsoldos László** miniszter is. Május 14-re tűzték ki a díszdoktorrá avatási

ünnepséget és erről hivatalosan értesítették **Verzár** is. Elkészítették a díszes, latin nyelvű diplomát és kinyomtatták a meghívókat.

Már kevesebb, mint egy hónap volt hátra a kitűzött dátumig, amikor **dr. Gubi Miklós**, a minisztérium egyetemi főosztályának megbízott vezetője közölte telefonon, hogy díszdoktor-avatási ünnepségről szó sem lehet. A hihetetlennek tűnő döntést írásban is megküldte és azt szintén írásban megerősítette **Simonovits István** miniszterhelyettes is. Azt is közölte, hogy **Verzár** díszdoktori avatásának az a feltétele, hogy ugyanakkor két szovjet tudóst is díszdoktorrá kell avatni.

Két-három hét alatt mindezt megszervezni lehetetlen volt, ezért telefonon kellett értesíteni **Verzár**at, hogy a meghívás nem érvényes.

Verzár Frigyes díszdoktorrá avatása 1967. március 4-én

Különös gondolkodásra és ügyintézésre vall, hogy fél évvel később **Simonovits** miniszterhelyettes levelet küldött annak megállapításával, hogy „közös hibánkból” nem jártunk el helyesen. **Árvay** azt válaszolta, hogy amennyiben a hiba közös, fegyelmi eljárást kér maga ellen. Fegyelmi nem történt. Négy évvel később a Magyar Tudományos Akadémia is kért igazoló jelentést a díszdoktori avatás elmaradásáról. A benyújtott dokumentumokra válasz sem érkezett.

Tíz évnek kellett eltelni ahhoz, hogy az eredeti terv megvalósulhasson. Ekkor gyógyító-megelőző rektorhelyettes volt (1965 – 1971), a rektor pedig **dr. Juhász Pál**, akivel ismét akcióba léptek. Kétségtelen, hogy ekkor már valamivel enyhébb volt a politikai nyomás, de az is közrejátszhatott a

sikerben, hogy tíz évvel korábban kellemetlen visszhangja volt hazai és külföldi tudományos berkekben a politika durva beavatkozásának. Felemelő érzés volt **Árvay** professzor számára, hogy ő mondhatta a laudatiót és ő nyújthatta át a diplomát hivatalos kézfogással: „...díszdoktorrá fogadom”. Felemelő érzés volt annak a tanítómesternek átadni a diplomát, akinek kezéből, mint az egyetem akkori rektorától ő annak idején 1928-ban átvehette orvosdoktori diplomáját. Az ünnepségen és az azt követő vacsorán Verzár felesége is részt vett.

Volt még egy sikertelen próbálkozás, éspedig a Debreceni Orvostudományi Egyetem névadásáról. Az Egyetemi Tanácsban felvetődő ötletet, hogy Pasteur tanításának hazai fejlesztőjéről, a világszerte ismert tudósról, **Hőgyes Endréről** nevezzék el egyetemünket, kezdetben

Árvay Sándor és Verzár Frigyes feleségével

A DEBRECENI ORVOSKÉPZÉS 40 ÉVES JUBILEUMI ÜNNEPSÉGEI
KERETÉBEN RENDEZETT

1955. március 26-i programra

F. k.: Kövesi Ervin
Allóoldi Nyomda, Debrecen, 1965-774-5

Délelőtt 10 órákor az Orvostudományi Egyetem Tanácsa

JUBILEUMI ÜNNEPI TANÁCSULÉST
tart a Kossuth Lajos Tudományegyetem aulájában

- Napirend:
1. Árvay Sándor dékán: A debreceni orvostudomány 40 éve
  2. Went István akadémikus: Hógyes Endre emlékbeszéd
  3. Csaba Béla, a DISZ-bizottság titkára: Előterjesztése a minden évben rendezendő „Egyetemi Napok” megünneplésére
  4. Jubileumi jutalmak kiosztása

Délután fél 4 órákor Ökrös Sándor dékánhelyettes megnyitja a Klinikai Kulturházban

„AZ ORVOSTUDOMÁNYI EGYTEM FEJLŐDÉSE”
c. kiállítást és a

III. ÚJÍTÁSI KIÁLLÍTÁST

Este 8 órákor

ÜNNEPI HANGVERSENY

a debreceni orvostudomány 40 éves jubileuma alkalmából a Városi Tanács Népművelési
Osztálya rendezésében, a Központi Kulturáthoz diszteremben

Közreműködik:

PATAKI IMRE
(mélyhegedő)

és a

DEBRECENI MÁV FILHARMONIKUS ZENEKAR

Vezetényel:

BLUM TAMÁS

Műsor: Brahms: Akadémiai ünnepi nyitány
Kurtág: Brácsaverseny
Smetana: Moldva
Beethoven: VIII. szimfónia

Meghívó a debreceni orvostudomány 40. éves jubileumi ünnepségére

minden fórumon, beleértve a Magyar Tudományos Akadémiát is, kedvezően fogadták. Ezúttal is az utolsó pillanatban érkezett a tiltás, amikor **Went István** tudományos rektorhelyettes már az ünnepi beszédet is megfogalmazta. Az indoklás az volt, hogy előbb a Budapesti Orvostudományi Egyetem névadó ünnepségére kerül sor. Az ügy később feledésbe merült.

Went István beszéde némi módosítással mégis elhangzott a debreceni orvostudomány 40 éves jubileumi ünnepségén 1955. március 26-án.

Találunk néhány tanulságos adatot a visszaemlékezések egyik (1979-ben írott) kötetében az 1956-os – akkor még ellenforradalomnak említett események – helyi történéseiből. Jellemzőnek, ugyanakkor szomorú jelenségnek tartotta sokak színe-változását. Az egyetem egyik párt és állami vezetője éppen a Szülészeti Klinika tantermében rendezett röpgyűlésen, egész mellét borító nemzeti lobogóval tüntetett. A nemesi előnevét ez ideig elhallgató és titkoló egyik pártvezetőségi tag munkatársa széttépte a párttagsági könyvét és még aznap kiírta lakására a nevét, a nemesi előnévvel együtt. Néhány hét múlva az előnév ismét eltűnt, és mintha mi sem történt volna, az élet ment tovább. Ugyanezt tette párttagsági könyvével az egyik tekintélyes professzor is. Rövid idő elteltével ő is igyekezett „tévedését” jóvátenni – sikerrel – , hiszen hamarosan Budapestre került és tagja lett a Magyar Tudományos Akadémiának is. – Az egyik klinikai tanársegéd, aki származása miatt igyekezett a legbalosabb színben feltűnni és a legkínosabb politikai feladatokat is elvégezni, könnyeit hullatva kért professzorától elnézést korábbi magatartása miatt. Biztosította arról, hogy kényszerből és nem meggyőződésből tette és mélységesen megbánta. Rövid idő elteltével erre a vallomására már semmi nem emlékeztetett... Az Orvostudományi Egyetem akkori rektora, **Kulin László**, gyermekgyógyász professzor hasznosnak bizonyult taktikát választott. Jobbra is és balra is kacsingatott és tett engedményeket, ezáltal a szélsőséges megnyilvánulásokat megakadályozta. Két évtizeddel később **Szabó Gábor** akadémikus, az egyetem rektora az Orvostudományi Egyetem fennállásának 25. évi jubileumi ünnepségén dicsérte és bölcsnek minősítette **Kulin László** rektor egykori magatartását.

Volt még egy különös történet, amiről mi, klinikai munkatársak többször hallottunk **Árvay** professzortól, ugyanez a visszaemlékezésekben is olvasható, de erre vonatkozó hivatalos dokumentumról nincs tudomásom. 1956. október végén az egyetem egyik vezetője Budapestre utazott és felkereste **Kovács Ferenc** professzort, a Szülészeti Klinika előző igazgatóját azzal az ajánlattal, hogy követelje vissza katedráját Debrecenben, amelytől törvénytelen rendelkezéssel távolították el és térjen vissza. Ez a „küldetés” annál is inkább furcsa volt, mert az illető **Árvay** professzornak nem csak gyermekkori barátja, hanem közeli rokona is volt. A folytatás azért maradt el, mert Kovács professzor nem vállalkozott a feladatra.

Érdekes eseménye volt ezeknek a napoknak az addig titkosan kezelt személyi jellemzések nyilvánossá tétele. Amint írja, tanulságos volt elolvasni azt a véleményt, amit a klinika egyik magyarosított nevű, erősen balos tanársegédje – nem sokkal később Budapestre, a II. Sz. Női Klinikára került, majd kivándorolt Amerikába, de előtte visszaváltoztatta nevét -, és a személyzeti osztály mindenható ura, **Lőrinczi József** elvtárs állított össze. (**Lőrinczi** hamarosan a Köztisztasági Hivatalhoz került, majd általunk ismeretlen körülmények között egy társa a lakásán lelőtte.)

Intrikák, civakodások és „fúrás-faragás” a továbbiakban is előfordult, de ezek száma kevesebb, intenzitása és jellege pedig sokkal szelídebb volt, mint a kezdeti években. Ilyen rivalizálásra adott okot két idős adjunktus, **R. Gy.** és **Gy. A.** kandidátusi disszertációjának beadása, a védés időpontjával a másik

megelőzése, és szintén kettőjük egyidejű pályázata a szegedi Szülészeti Klinika intézetvezetői állására. **Árvay** kettőjük közül az előbbit támogatta mindenek előtt azért, mert **Gy. A.** néhány évig pártcsoporthelős volt és nem kevés kellemetlenséget okozott magatartásával. A másik ok kétségtelenül az volt, hogy **R. Gy.** még fiatal orvos korában kollégája volt a klinikán és akkor is, azt követően is hűséges munkatárának bizonyult, emellett évtizedeken át a klinika egyik erőssége, legjobb operatőre volt.

Kétségtelen, hogy sokkal nyugodtabb évek következtek, miután néhányan eltávoztak azok közül, akik még Kovács professzor idejében kerültek a klinikára, és akik **Árvay** véleménye szerint a „bajkeverők” voltak.

Árvay professzor, a „nőgyűlölő”

Mindenkinek feltűnt, hogy orvosnő csak elvétve került a klinikára. Az ötvenes évek elején volt ugyan három gyakornok (**Rozgonyi Cecília**, **Krunóczky Klára** és **Pap Júlia**), de szakvizsga után kevésbé megterhelő állást kerestek és az után kb. 15 évig csak férfi nőorvosok kaptak állást a Szülészeten. Sokan azt állították, hogy nőgyűlölő a klinika igazgatója, ami persze egyáltalán nem felelt meg a valóságnak. Az volt a véleménye, hogy a szüléset-nőgyógyászat annyira megterhelő egy nő számára, hogy azzal hátrányba kerül a családban az anyasággal együtt járó szerepe. A 3 – 4 naponkénti kimerítő ügyelet, a fárasztó műtéti tevékenység csak férfiaknak való hivatás. Az élet persze nem, vagy legalábbis nem teljesen igazolta álláspontját, de egy szovjet szülész professzor látogatása megerősítette véleményét.

Szirovatkó moszkvai professzor látogatásának első reggelén részt vett a könyvtárunkban tartott orvosi értekezleten. Első meglepő kérdése az volt, hogy itt van minden orvos? A válasz igen volt, még a megismételt kérdésre is. A következő mondatokból kiderült a meglepetés oka. „Nekem 37 orvosom van Moszkvában a klinikán, közülük csak három férfi, a többi nő”. A következő mondat nem vallott udvariasságra az orvosnőkkel szemben, mert azt az ajánlatot tette, hogy egy férfiért szívesen adna három orvosnőt is. Ez a tréfás ajánlat megerősítette **Árvayt** abban, hogy a jövőben is csak férfiakat vegyen fel orvosi állásra.

Nyugállományba vonulása előtt két évvel mégis változott a helyzet, de csak félig-meddig. Aneszteziológus állásra került egy tehetséges orvosnő, **Deményi Marianne**, aki azonban a szakképesítés megszerzése érdekében más klinikákon töltötte az első két évet, így női munkatársa ekkor is csak „papíron” volt. Amikor nyolcvanadik és kilencvenedik születésnapját ünnepeltük, vidám csipkelődésre adott alkalmat az, hogy akkor már jelentős számú orvosnő dolgozott az intézetben.

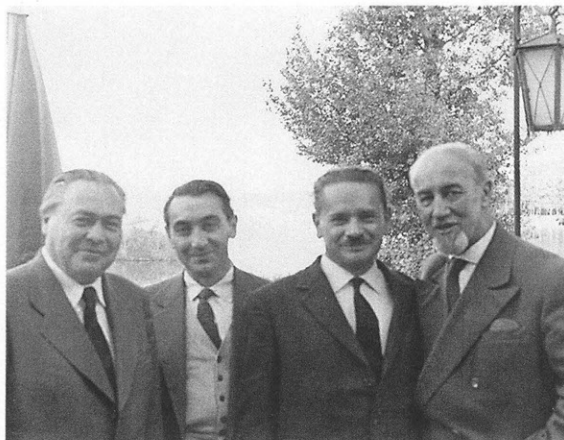
Az ötvenes években külföldi látogató csak kivételesen járt a klinikán. Ma már alig hihető, hogy a látogatást mindig engedélyeznie kellett az Egészségügyi Minisztériumnak. A hatvanas években érezhető volt bizonyos enyhülés, de az „éberség” ekkor is érvényben volt és az engedélyeztetés még sokáig kötelező maradt.

Külföldi látogatók a Klinikán

Verzár Frigyes a háború után első alkalommal 1955. decemberében, majd ismét 1960-ban látogatott Debrecenbe. Örömmel konstataálta, hogy a tudományos munka fízíológiai gyökerei még megvannak, és hogy az öregedés élettani kérdéseivel is erős munkacsoport foglalkozik. A gerontológiai téma azért is közel állt szívéhez, mert ekkor már egy gerontológiai intézetet vezetett Baselben. Látogatásának eredménye volt **dr. Takács István** későbbi tanulmányútja **Verzár** intézetében.

A következő külföldi vendég nyugatról

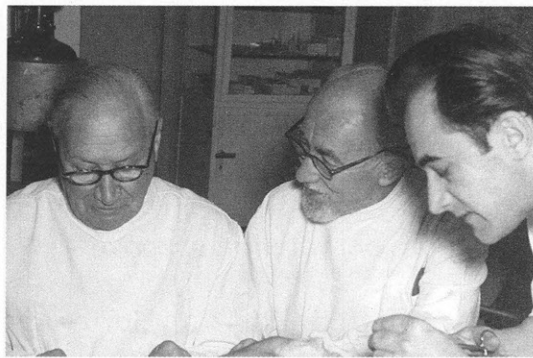
1960. szeptemberében **Richard Kepp** professzor volt, a giesseni klinika igazgatója. Vele szívélyes baráti kapcsolat alakult ki, talán azért is, mert erdélyi származású volt (Hermannstadtban született, ma Sibiu, magyar nevén Nagyszeben) és mert a terhességmegszakítás kérdésében sok volt a közös elképzelésük.

Rencz Antal, Berta István, Richard Kepp és Árvay Sándor (1960. szeptember)

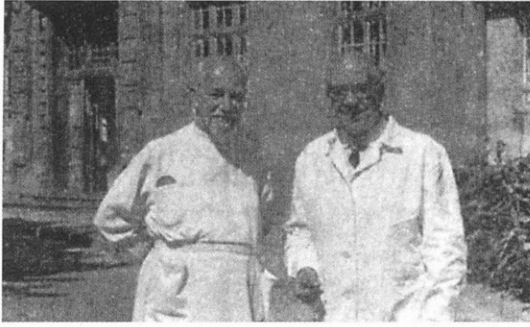
Német professzorok a klinikán 1961-ben

Kísérlet közben (1960. december) Verzár Frigyes, Árvay Sándor, Takács István

Nem kis feltűnést keltett, amikor 1961-ben nyolc német professzor (hét nyugatról, egy az NDK-ból) jelezte látogatási szándékát a debreceni Szülészeti Klinikára (**H. Kirchhoff** Göttingenből, **V. Mikulicz-Radecki** és **H. Lax** Berlinből, **W. Schultz** Hamburgból, **E. Fauvet** Hannoverből, **K. Tietze** Celleből, **H. Emmrich** Magdeburgból, **W. Flaskamp** Düsseldorfból). A minisztérium az engedélyt azzal adta meg, hogy **Árvay** felelősséget vállal a vendégekért és a látogatás után részletesen beszámol írásban a történetéről.

A nyolc professzor országunkra és egészségügyi ellátásunkra nézve téves elképzelésekkel indult útnak és csodálkozásuknak adtak kifejezést arról, amit láttak, amit tapasztaltak. A Ferihegyen kedvesebben és kevesebb ellenőrzéssel fogadták őket, mint feltételezték. Sikerült a minisztérium gépkocsijait megszerezni erre az alkalomra és elszállítani a vendégeket a

H. Kraatz berlini professzorral

Gellért-szállóba. Nem várt, jó benyomást keltett a frakkos pincérek által felszolgált pompás vacsora. Másnap városnézésen voltak és látogatást tettek a Nemzeti Galériában, majd részt vettek az Operaház előadásán. A következő két napot Debrecenben töltötték. Részt vettek a klinika orvosai által tartott bemutatkozó kerekasztal megbeszélésen, megtekintettek két műtétet és vacsoravendégei voltak a klinika igazgatójának. Kirán-

dulásra vitték őket a Hortobágyra és Tokajba és megnézték Debrecen nevezetességeit is. Kedvező tapasztalataikról a búcsúzás alkalmával és később levélben is meleg hangon számoltak be. A vendéglátó részletes beszámolója megnyugtatta a minisztérium illetékeseit.

Klinikánk vendége volt 1963-ban **Helmut Kraatz** professzor, a berlini klinika tekintélyes igazgatója. Nem titkolta, hogy felszereltségben és a gyógyító munka színvonalában nincs nagy különbség a debreceni és a berlini (NDK) klinika között.

Külföldi utazások

Beszámoló írása akkor is kötelező volt, amikor hazai szakember utazott külföldre. A külföldre utazás, a főként keletre szervezett turista utak kivételével – különösen a hatvanas évekig – ritkaságnak számított. Még a Szovjetunióba vagy a népi demokratikus országokba is nehezen adtak engedélyt. Személyes kapcsolatokra, prótekciónak számító támogatókra volt szükség a hivatalos fórumokon már az engedély megszerzéséhez is. Külön gondot jelentett az útlevel, a valuta, majd a vízum begyűjtése. A háború után években senkinek nem lehetett magánemberként valutája, a nyugati rokonokat, barátokat pedig le kellett tagadni, különben gyanút keltett a kapitalista országokkal való kapcsolat. A hivatalos kiküldetésre csak az igazán magas pozícióban lévők és azon kevesek számíthattak, akik közel voltak a tűzhez. Aki ilyen kegyben részesült, annyival volt könnyebb a helyzete, hogy a kiküldő szerv (pl. az Egészségügyi Minisztérium) gondoskodott útleveleiről, a vízum beszerzéséről a vasúti- vagy repülőjegyről és szerény összegű valutáról. Ezekben az időkben családokat együtt nem engedtek azonos időben nyugatra utazni. Az itthon maradott családtagok jelentették a garanciát arra, hogy az illető nem disszidál. Az is megszokott utaztatási módszer volt, hogy nem egyedül mehetett ki a szakember, hanem „delegációban” másod-, harmad- vagy többedmagával. Ilyenkor titokban egymást kellett ellenőrizni és beszámolni arról, hogy a másik követett-e el valami gyanús, nem megengedett cselekedetet. Ilyennek számított, ha a célfeladathoz nem tartozó személlyel, intézménnyel stb. keresett kapcsolatot. Különösen gyanúsnak számított a disszidens magyarral való találkozás. Hazaérkezés után a delegáció tagjai írásban is beszámoltak a tapasztalatakról. Aki „fekete pontot” szerzett, a legenyhébb büntetés az volt, hogy évekig nem kapott engedélyt kiutazásra.

Kétségtelen nagy megtiszteltetés érte a magyar nőgyógyászokat, amikor 1954-ben meghívták küldöttségüket Genfben a 'Nőgyógyász Világszövetség' (Fédération Internationale de Gynécologie et d'Obstétrique: FIGO) alakuló ülésére és az első kongresszusra. A 42 országból jelen lévő vezető szakemberek között ott volt a magyar küldöttség is. Vezetője **Zoltán Imre** professzor, a Magyar Nőorvos Társaság elnöke, tagjai **Árvey Sándor** és **Horn Béla** professzorok. Itt nem lehet cél az alakuló ülés és a kongresszus eseményeinek leírása, annyi elegendő, hogy a Magyar Nőorvos Társaság alapító tagja lehetett a FIGO-nak.

A magyar küldöttségnek – ez volt egyébként is a jellemző – a legolcsóbb szállodák egyikében foglaltak szállást és a költőpénzüik is csak a legszerényebb kiadásokra volt elegendő.

Az alakuló ülés után rendezett fogadás az alkalomhoz illően gazdag és látványos volt. Ezen küldöttségünk tagjait felkereste

A Nőgyógyász Világszövetség (FIGO) alakuló ülésén Genfben 1954-ben.
Zoltán Imre, Horn Béla, Árvey Sándor

Csapó Árpád disszidensnek számító (1947-ben hagyta el Magyarországot) magyar nőgyógyász, aki korábban **Szent-Györgyi Albert** Nobel-díjas magyar professzor munkatársa volt, 1954-ben már St. Louisban dolgozott és uterus fiziológiai kutatásaival, a sárgatest hormon szerepének vizsgálatával nemzetközi szinten is jó nevet szerzett magának. **Csapó** tudta, hogy a magyar küldötteket nagyon szerény összegű valutával bocsátották útnak, ezért felajánlotta, hogy mindhármuknak ad 100 – 100 dollárt, amit majd valamikor, ha módjuk lesz rá, visszaadnak. Egy disszidenstől pénzt elfogadni majdnem főbenjáró bűnnek számított, de nagy volt a csábítás, így hát elfogadták. A hivatalos beszámolókból erről nem esett szó.

(Külön vidám epizódja ennek a történetnek **Horn Béla** hirtelen támadt ötlete, amint a 100 dollárt megkapta: feleségének, **Rózsikának** vesz egy pár divatos nejlonharisnyát, olyat, amelynek hátul fekete csíkja van és a sarok kiképzése is feketével hímezett, amit itthon csak elvétve lehetett akkoriban látni. A nemes terv csak egy napig maradt realitás, mert a finom csapolt sör csábító volt és a végén a pénz nem volt elegendő egy pár ilyen harisnyára és csak két banán maradt ajándékkul **Rózsikának**.)

Az alakuló ülés és a kongresszus után még néhány napot töltött a küldöttség Bernben, Svájc fővárosában és élvezhették a magyar nagykövét vendégszeretetét.

Baselben Verzár Frigyessel és Kokas Eszterrel (1962)

Örömmel és boldogsággal töltötte el, hogy meglátogathatta Baselben Verzár Frigyest és találkozhatott Kokas Eszterrel is 1962-ben.

Másik nevezetes külföldi útja Romániába vezetett 1956. júniusában. Bukarestben a repülőtéren **dr. Ursuleánu**, a Román Egészségügyi Minisztérium Anya- és Csecsemővédelmi Osztályának vezetője várta. A vendéglátó tudatta vele, hogy végigkíséri romániai útján és hamarosan az is nyilvánvalóvá vált, hogy ismeri **Árvay** főorvosi múltját Máramarosszigeten. Amikor ez utóbbi téma szóba került, a vendég feltette a kérdést, hogy találkozhatna-e **Roxin Szever** régi barátjával, aki annak idején alorvos volt Máramarosszigeten és újabban sebész főorvos Bukarest egyik kórházában és főosztályvezető a román egészségügyi minisztériumban. A találkozás a minisztériumban jött létre, és **dr. Ursuleánu** nem kis meglepetéssel vette tudomásul, hogy a két jó barát öleléssel üdvözli egymást.

Hasonló fogadtatásban részesült a bukaresti I. sz. Szülészeti Klinika professzora, **dr. Coja** részéről is. Igaz, hogy mások jelenlétében nem beszélt magyarul, noha kitűnően ismerte nyelvünket, de ettől eltekintve igen szívélyes és barátságos volt. Közös témájuk volt a tiltott vetélések és a terhesség megszakítás korlátozása, amelyben a Romániában javaslatot kidolgozó **Coja** professzor eredményesebb volt, mint vendége Magyarországon. Kedves meglepetés volt Bukarestben **Aburel** professzornak, a II. Női Klinika igazgatójának vacsorameghívása egy előkelő vendéglőbe, ahová a hivatalos kísérő

(**dr. Ursuleánu**) nem kapott meghívást, de – nem kis meglepetésre – a szomszéd asztalnál vacsorázott.

A romániai út következő állomása Brassó volt, ahol meglátogatta őt régi barátja, **dr. Bajkó Barnabás** csíkszeredai szülész főorvos, régi barátja. Hivatalos vendég volt Marosvásárhelyen is, ahol előadást tartott a megterhelő idegi ingerek petefészekre gyakorolt hatásáról. Baráti szeretettel fogadták itt is, többek között **Borbáth Andor** és **Boga Kálmán** későbbi professzorok.

Nagyváradon (1981)

Petca Emil, Árvay Sándor, Smid István, Szatmáry Péter, Surányi Sándor, Lampé László, Orosz Tóth Miklós

személyesen elkísérte városnézésre is, megmutatta a Tretyakov képtárat, a Lenin-Sztálin mauzóleumot, a kongresszusi palotát és sok más nevezetességet.

Moszkvából Grúziába, Tbiliszibe vezetett útja. Az itteni vendéglátás minden várakozást felülmúlt. Minden délben és minden este ünnepi ebéd és vacsora a legfinomabb grúz specialitásokkal ételekben és tüzes italokban. A tüzes menyecskéket – mert erről is híres Grúzia – csak látni engedték. Volt egy kínos szakmai eseménye is a látogatásnak. **Tsatsava** professzor érzékeny EEG készüléket konstruált, amellyel a szülés alatt a magzatot megbízhatóan lehet észlelni és idejekorán észre lehet venni, ha az oxigénellátás zavart szenved. Büszkén mutatott be egy ilyen észleléssel vezetett szülést, a magzat azonban halva született. A vendéget gyorsan kikísérték a szülőszobáról. **Tsatsava** professzor később viszonzta a látogatást Debrecenben, ahol szintén emlékezetes vendéglátásban volt része.

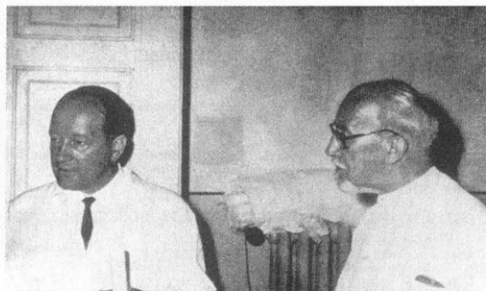
Egy külföldi kongresszuson ismerkedett meg **Karol Poradovsky** kassai szülész professzorral, akit a **T. Schwarz** professzor tiszteletére rendezett kongresszus alkalmából látogatott meg 1967. decemberében. A vizelet csepegés műtéti kezeléséről tartott előadást, **dr. Molnár György** adjunktus pedig az incontinentia urinae kivizsgálásáról.

A Német Demokratikus Köztársaságban többször is járt hivatalos úton. Mindenek előtt Rostockban, ugyanis a két egyetem – Rostock és Debrecen – között együttműködés alakult ki, amelynek létrejöttében **Árvaynak** is szerepe volt. **Helmut Kyank** professzorral, a Szülészeti és Nőgyógyászati

Később nyugdíjasként klinikánk orvosait Nagyváradra is elkísérte.

Kétszer járt hivatalos úton a Szovjetunióban is.

Első alkalommal 1964-ben a repülőtéren **Szirovatkó** moszkvai professzor várta, aki korábban már vendége volt klinikánknak. Igyekezett mindenben jó házigazdának bizonyulni. Ha a vacsora nem is előkelő vendéglőben volt és ünnepélyesnek sem volt mondható az állóbüfé, de a szívélyességhez nem férhetett kétség. Felkérésre két előadást is tartott, azon a konferencián, amit a moszkvai egészségügyi minisztérium szervezett. A vendéglátó

H. Kyank rostocki professzorral

Klinika igazgatójával a tudományos kollaboráció barátsággá erősödött és néhányszor kölcsönösen meglátogatták egymást. Hivatalos meghívásnak tett eleget 1960 júniusában, amikor előadást is tartott az anyai haláláról, amit **Kyank** 1964-ben viszonzott és tantermi előadást is tartott. Akkor bizony nagy lehetőségnek tartottuk mi fiatal orvosok Debrecenben és a hasonló korúak Rostockban, hogy évenként egy vagy két személy utazhatott két-négy hetes tanulmányútra az együttműködési szerződés értelmében. A következő évben a Humboldt Egyetem (Kelet-Berlin) vendége volt és mint meghívott referens a magyarországi anyai és perinatális magzati haláláról, valamint a megterhelő idegi ingerek endokrin hatásáról tartott előadást.

A Nyugat-német Nőorvos Társaság meghívására 1962. októberében elutazhatott a Hamburgban rendezett kongresszusra, ahol a Társaság levelező tagjává választották

Hivatalos küldöttként járt Kubában is 1966. február végén. Meglepődött, amikor a minisztérium Igazgatási Osztályának vezetője, a minisztérium párttitkára, **dr. Rostás Oszkár** felhívta telefonon és azt kérdezte, volna-e kedve egy négytagú delegáció tagjaként Kubába utazni kongresszusra. Miután nem volt elkényeztetve külföldi kiküldetésekkel, örömmel mondott igent. A repülőút nem volt gondoktól mentes. Budapestről Prágába repültek, de az órákon belül esedékes kubai gép csatlakozására két napot kellett várni. A repülőgép személyzete, amely váltotta az érkező gép légi kísérőit, beleértve a pilótákat is, szintén ott várakozott. Nyugtalanító volt, hogy folyamatosan fogyasztottak tömény alkoholt és a pilóták is úgy imbolyogtak járás közben, mintha viharba került repülőgépen közlekednének. Mindezek ellenére simán landoltak a kubai repülőtéren. Ragyogó, nyári napsütésbe érkeztek a zord, hideg Európából. Érdekes volt az endokrinológiai kongresszus programja (két előadást is tartott), de sokkal több élményt nyújtott a jól szervezett országjárás és a **Fidel Castro** elnök által rendezett fogadás. A többi külföldi küldöttséggel együtt meglepettették a jól felszerelt és országos feladatokat ellátó Endokrinológiai Klinikát és annak hormon- és genetikai laboratóriumát. A látogatás utolsó epizódja volt **Fidel Castro** elnök meghívása. Az egészségügyi miniszter kíséretében érkezett a több mint fél óráig tartó beszélgetésre, amelyen az elnök elsősorban az után érdeklődött, hogy milyen benyomásokat szerzett Kubában, milyen színvonalúnak ítéli az endokrinológiai ellátást.

Ugyanebben az évben Bécsbe is eljutott a nemzetközi gerontológiai szimpóziumra és a nőgyógyász kongresszusra. Mindkettőn tartott előadást.

Díszdoktori (Dr. h.c.) diploma átvétele Rostockban 1969. november 14-én

Nagy élménye volt 1962-ben az újabb baseli látogatás a gerontológiai intézetben, a negyven évvel korábbi emlékek felélevenítése **Verzár** professzorral és más ismerősökkel. Előadást tartott „Altern des endokrinen Systems” címmel. Örült annak is, hogy a gerontológiai intézetben volt tanulmányúton kedves munkatársa, **dr. Takács István** adjunktus.

Meghívás alapján vett részt Rostockban az egyetem 550 éves fennállása alkalmából rendezett ünnepségen, ahol honoris causa doktorrá avatták 1969.

november 14-én. Az erről szóló diplomát **Heidorn** professzor, az egyetem rektora adta át. Előadásának címe: Gynäko-endokrinologische Beziehungen der Gerontologie.

Dublinban Zoltán Imre, E. Kotasek és Árvay Sándor (1971)

ahol megmutathatom tanulmányutam akkori színhelyét: **Geoffry Dawes** világhírű magzatzfiziológiai kutató intézetét, a Churchill Hospitalt, ami az orvoskar oktató kórháza volt, és persze ismerkedhetünk a város nevezetességeivel, és onnan közösen megyünk Dublinba. A magyar bürokrácia másként döntött. Kétfogú delegációt küldtek - a delegáció vezetője **Zoltán Imre** professzor volt - és együtt kellett utazniuk és csak a kongresszusra. Ennek folytán nem Oxfordban, hanem Londonban, a Heathrow repülőtéren találkoztunk. Én **John Stallworthy** professzorral mentem gépkocsival Oxfordból a repülőtérre és ott „futottunk össze” a két delegátussal, akihez csatlakozott **E. Kotasek** prágai professzor is. Dublinban folyamatosan együtt lehettünk és élvezettel hallgattuk az angolok élénk, esetenként éles, csipkelődő vitáját. A kongresszus díszvendége volt **Persianinov** akadémikus, moszkvai professzor, akit a megnyitó ünnepségen kitüntettek. Az ünnepelt kissé félreértette a helyzetet, mert amikor a nyakába akarták akasztani a kitüntetést, úgy vélte, hogy az üléselnök meg akarja ölelni, amit ő nem csak hogy öleléssel viszonzott, hanem a Szovjetunióban akkor - és még sokáig - szokásban lévő, jobbra, balra és középre irányított csókkal is. Derűlség és nagy taps volt a jutalom. Dublin után én visszatértem Oxfordba, ahová szívesen hívtam **Árvay** professzort, de a kiküldetése csak Dublinba szólt, onnan csak haza lehetett utazni delegátus társával, **Zoltán Imre** professzorral együtt.

Rektorhelyettesként egyetemi küldöttség vezetője volt, amikor Kijevben a két egyetem között már meglévő együttműködési szerződés meghosszabbításáról írtak alá egyezményt. A küldöttség tagja volt **dr. Szabó Gábor**, a Biológiai Intézet professzora és **dr. Dzvonyár János** szülész-nőgyógyász tanársegéd mint tolmács. A tíz napig

Közös élményünk volt a Brit Nőorvos Társaság 20. Kongresszusán 1971-ben a részvétel Dublinban. E sorok írója az Egészségügyi Világszervezet ösztöndíjával három hónapot tölthetett Cardiffban, Oxfordban és Londonban szülészeti klinikákon és az oxfordi tartózkodás idejére esett a Dublinban rendezett kongresszus. Részvételemet a WHO támogatta, **Árvay** professzor részvételét pedig már jól előre engedélyeztettük a minisztériummal. Úgy terveztük, hogy a kongresszus előtt két-három nappal érkezik Oxfordba,

Dublinban Lampé László, E. Kotasek és Árvay Sándor (1971)

tartó kiküldetés lehetőséget nyújtott kirándulásokra, városnézésre és intézetek meglátogatására is. Emlékezetes maradt a Don folyón az egész napos hajóút, az éjszakai fürdés a nagy folyóban, a látogatás a Gerontológiai Intézetben. **Szlopák** professzornő az egyetem Szemészeti Klinikájának igazgatója, az Elnöki Tanács tagja több alkalommal is kísérője volt a küldöttségnek és egy délutánra a házába is meghívta vendégeit.

Gyógyító-megelőző (klinikai) rektorhelyettes

Doktoravatás Fülöp Tamás rektorhelyetttessel (1966. szeptember)

Klinikai, illetve ahogyan ő hivatalosan megnevezte gyógyító-megelőző rektorhelyettesnek választották az 1965 – 1971 közötti évekre. A rektor kezdetben **Juhász Pál** professzor volt, az Ideg- és Elmeklinika igazgatója. Amikor Budapestre helyezték az ottani klinika élére, a rektori feladatokat **Kesztyűs Lóránd** professzor vette át. Az oktatási rektorhelyettes **dr. Fülöp Tamás** volt, aki korábban a Tanulmányi Osztály vezetői funkcióját is betöltötte. Vele Árvay professzornak már a kezdetek kezdeté óta jó kapcsolata volt. Egyike volt

azon hallgatóknak, akik szülészet-nőgyógyászatból már nála szigorlatoztak és megítélése szerint a vizsga „minden idők legjobb szigorlata” volt. Próbálta is rávenni **Fülöp Tamást** arra, hogy legyen szülész-nőgyógyász, eredménytelenül. Ő az egészségügyi szervezést választotta, majd kimagasló szakmai tevékenysége révén meghívást kapott az Egészségügyi Világszervezet genfi központjába főosztályvezetői, igazgatói feladatok ellátására. Barátságuk ezt követően is tartósan megmaradt.

Rövid ideig **Szabó Gábor** professzor is rektorhelyettes volt. Vele több korábbi konfliktus ellenére korrekt és szívélyes kapcsolat alakult ki, különösen azután, hogy útitársa volt, amikor Kijevben jártak hivatalos kiküldetésben. Ezen szívélyes munkatársi szálak néhány évvel később elszakadtak, amikor a klinika egyik tanársegédje súlyos következményekkel járó műhibát vétett, s akit „elvtársi szolidaritás” alapján védelmébe vett **Szabó** professzor.

A tudományos rektorhelyettesi feladatokat **Szabó** professzor után **Váczi Lajos** professzor, a Mikrobiológiai Intézet igazgatója látta el. Új szint hozott a DOTE életében az a megvalósított javaslata, amely szerint néhány nagyobb témára koncentrálnak a kutatásra fordítható összegeket. Sikerült olyan témákat megjelölni, amelyekbe elméleti intézetek és klinikák egyaránt bekapcsolódhattak (pl. immunológia, endokrinológia) egy-egy témavezető irányításával.

Váczi professzor után **Mórik József** közegészségtani professzor vette át a tudományos rektorhelyettesi stafétabotot. Ezt a döntést sok kritika érte kezdetben, ugyanis csak egy évvel korábban került Budapestre **Jeney Endre** professzor örökébe. Hamarosan elcsitultak a bírálatok, mert nagy igyekezettel és sok időráfordítással, magas szinten látta el feladatát. Korai halálával nagy veszteség érte az egyetemet.

Az oktatási rektorhelyettes **Csaba Béla** professzor volt. Nemcsak a Rektori Hivatalban, hanem a Kóréletani Intézetben is helyettese volt **Kesztyűs Lóránd** professzornak. Nagy célokat tűzött ki maga elé: megreformálni az orvostudományt, bevezetni az integrációs oktatást. Több nyugati országban járt tanulmányúton, ahol az oktatási formát és struktúrát valamint a leghasznosabb módszereket is igyekezett megismerni.

A DOTE rektora és rektorhelyettesei. Váczi Lajos, Csaba Béla, Kesztyűs Lóránd (rektor) és Árvay Sándor (1968)

Klinika igazgatójának igyekezete a klinika fejlesztésére. Mindig türelmetlen volt - joggal -, hiszen szeretne volna minél hamarabb és minél magasabb színvonalon megvalósítani álmait. Ezek közé tartozott a műtő és a kórtermek korszerűsítése és a műtéti feltételek javítása mellett a lovaglás lehetőségének megteremtése a gerincbántalmak bizonyos formáinak gyógyítására, az ultrabolya sugárfolyosó a napfény pótlására rachitiszes betegek kezelésére és a gyógyfürdő a klinika épületén belül (némi iróniával Karlsbadnak becézték), mozgásszervi betegek kezelésére, műtétek utáni rehabilitálására. Egyik másik ötlet szokatlansága miatt nem talált támogatókra az egyetem vezetői között, de a gyógyító-megelőző rektorhelyettes mindenben segített és a kérések teljesültek.

Személyi kérdésekben a legnehezebb volt mindenki megelégedésére intézkedni. Jó példa erre **Ladányi Józsa** professzornő, a II. Sz. Sebészeti Klinika 1950 – 1970 között igazgatói feladatokat ellátó tanszékvezetőjének nyugdíjaztatása. Abban az időben hetvenéves korban kellett nyugállományba vonulni a tanszékvezető professzoroknak. **Ladányi** professzornő előbb egy, majd még egy év meghosszabbítást kapott az igazgató feladatok ellátására, de még 72 éves korában sem szívesen vált meg tanszékétől.

Hat évig tartó gyógyító-megelőző rektorhelyettesi tevékenysége alatt nagyon látványos események nem történtek, de elősegítette a folyamatos fejlődést és a kiegyensúlyozott színvonalat a klinikák között. Erre az időre esett az „órsékváltás” a Radiológiai Klinikán. Megoszlottak a vélemények a pályázók megítélésében. Ő különvélemény nyilvánításával kitartott **Vargha Gyula** tatabányai főorvos kinevezése mellett. Hamarosan igazolódott álláspontjának helyessége. Néhány éven belül **Vargha** professzor kiharcolta és sok nehézséget leküzdve felépíttette a Radiológiai Klinika új épületét, és az akkor legkorszerűbb műszerekkel sikerült felszerelnie nemcsak a központi épületet, hanem az egyes klinikákon működő radiológiai laboratóriumokat is. **Árvay** rektorhelyettestől minden támogatást megkapott.

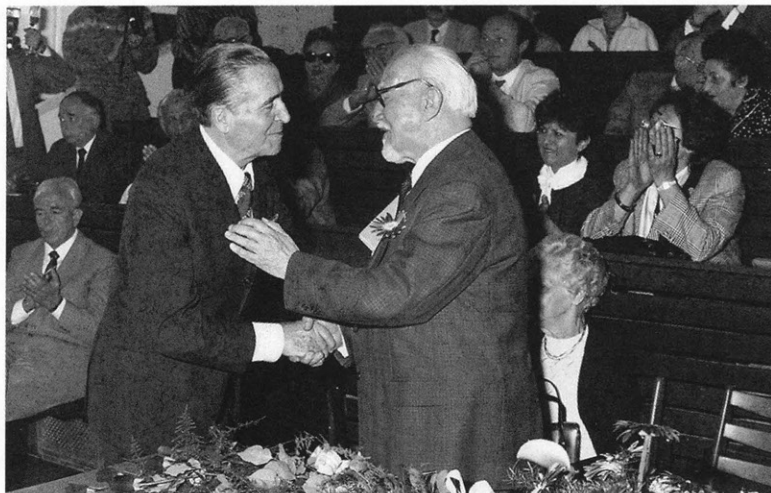
Sok gondot okozott **Pap Károly** professzornak, az I. Sz. Sebészeti Klinikától 1960-ban önállóvá vált Orthopaediai

Tevékenység a szakszervezetben

Pártnak soha nem volt tagja. Büszkén vállalta, hogy nem jobboldali gondolkodású, és mindenféle szélsőségtől távol tartotta magát. Megkülönböztetett szimpátiát érzett a szegények, a hátrányos helyzetűek iránt. Társadalmi munkát az Orvosegészségügyi Dolgozók Szakszervezetében végzett. Több, mint két évtizeden át tagja volt a szakszervezet központi vezetőségének és elnöke a Hajdú-Bihar megyei területi bizottságnak. Ez irányú tevékenysége elismeréseként 1964-ben **Weil Emil** Emlékéremmel tüntették ki, majd a Szakszervezeti Munkáért érdemrend arany fokozatát kapta meg 1968-ban. Az elsők között, 1987-ben részesült a DOTE „Pro Universitate” kitüntetésben. Még korábban, 1952-ben „Kiváló Orvos” elismerést kapott, háromszor pedig Munka Érdemrend arany fokozatú kitüntetésben részesítették. Nyolcvanadik születésnapján **Szabó Zoltán** nyugállományú miniszter is köszöntötte és szakszervezeti elismerő oklevelet adott át.

A Munkaérdemrend arany fokozatának átvétele utáni fogadáson a Parlamentben

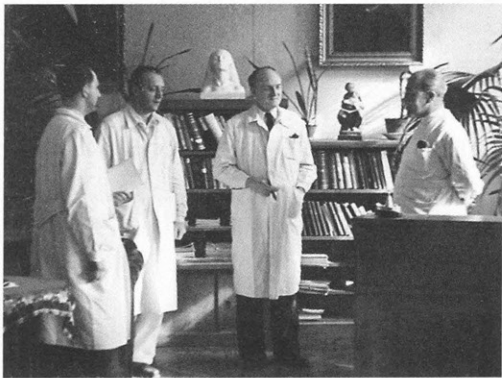

Szabó Zoltán nyugállományú miniszter köszönti 80. születésnapján

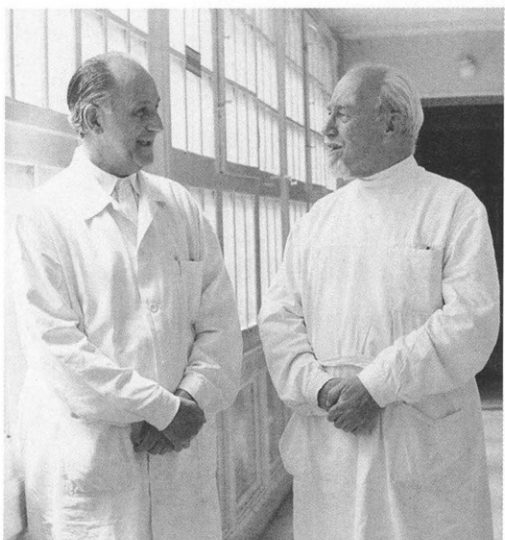
A Szülészeti Klinika fejlesztése

Igazgatói tevékenységének fontos része volt a klinika fejlesztése. A háború utáni években több kórtermet orvosok, nővérek, esetenként családok lakásként foglaltak el, és ezzel értékes területet vettek el a betegektől, a tényleges klinikai tevékenységtől. A hetvenes években az egyetem vezetői felismerték a klinikák fejlesztésének legolcsóbb módját, azt, hogy a beköltözőknek lakást kell szerezni, és az ily módon felszabadult helyiségeket a betegellátás céljaira lehet használni. Kilenc családot sikerült kiköltöztetni a városba.

Az ágyszám fejlesztésének azonban volt még, egy ennél is hatékonyabb lehetősége: a bábaképző kitelepítése a városba. A Szülészeti Klinika megépítésekor a négyszintes (a jól kiépített alagsorral együtt ötszintes) épület felső emeletének nagyobb részét a szülésznőképésnek szánták. A két oktató helyiség mellett 25 - 30 növendék szerény elhelyezését, bennlakását oldották meg itt. A minisztérium és Debrecen város vezetőinek terveit Árvay professzor is szorgalmazta és ezek eredményeként olyan szakközépiskola épült, amelyben a szülésznőképés feltételeit is megteremtették. Ily módon a klinika épületének III.

Megbeszélés a dolgozószobájában. Ruzicska Gyula, Kovács Tibor, Raics Jenő és Árvay Sándor

Ruzicska Gyulával

emeletén nőgyógyászati onkológiai és endokrinológiai, később gyermeknőgyógyászati osztályt, illetve kórtermet lehetett létrehozni.

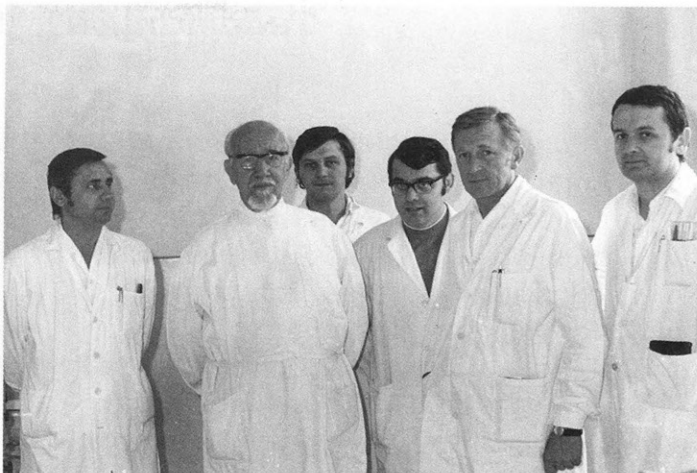
Nem hagyható említés nélkül az alagsori „légő helyiségek” felszabadítása. A klinika eredeti struktúrájában az alagsor minden helyiségének természetes megvilágítása és szellőzése volt, az ún. angol aknákkal kiegészített ablakokkal. Ezeknek az ablakoknak egy részét a II. világháború idején befalazták, ún. légópincévé alakították át, azzal a céllal, hogy itt szülőszobát, műtőt és kórtermet tudjanak berendezni a legsúlyosabb harci cselekmények, bombázások idején. A háború alatt valóban ilyen célokra használták a „légő-helyiségeket”. Az ötvenes években, a hidegháború idején a „légő helyiségek” számát még növelték és az alagsor minden termének, minden helyiségének ablakát befalazták, illetve betonozott kettős ablakkal látták el. Sok-sok kérvény, és sok utánajárás után valósulhatott meg, hogy a beton ablakokat eltávolították és az angol aknákat megnyitották, illetve ún. rézsű aknákkal bővítették. Ezáltal sok alagsori helyiségből lehetett laboratóriumot (pl. izotóp labort, citogenetikai, endokrinológiai laboratóriumot), néhány ambulanciát (gyermeknőgyógyászat, endokrinológia, nővédelmi tanácsadó)

és raktárt, műhelyt kialakítani. Terveit és gondjait mindig szívesen megosztotta idősebb és fiatalabb munkatársaival.

Mindezek a helyiség bővítések következtében a klinika ágyszáma 145-ről 211-re növekedett és laboratóriumokkal, rendelő helyiségekkel bővült.

Jelentős volt az egyes osztályok fejlesztése és bővítése is. Onkológiai osztály létesült modern sugárterápiás részleggel, bővült a szülészoba, az újszülött osztály, korszerűbbé vált a műtő és posztoperatív szobát is sikerült kialakítani, egyre korszerűbb műszerekkel. A klinika egyik büszkesége volt az ún. intenzív szülészoba, ahol a veszélyeztetett terhesek észlelése és szülése zajlott, és ahol tudományos értékű megfigyelésekre is volt lehetőség.

Azt is felismerte, hogy fejleszteni kell speciális szakrendeléseket. Ha lassan és meglehetősen szerény körülmények között is indultak a „szakambulanciák”, de megvalósult az endokrinológiai, a meddőségi, onkológiai és a terhes gondozói, terhespatológiai (cukorbeteg, Rh-szenzibilizáltak stb.) szakrendelés. Anyagi támogatást ehhez kezdetben csak a városi és a megyei egészségügy vezetőitől (**Károlyi György**, **Úzvölgyi Ferenc** megyei főorvosok) lehetett kapni, később a minisztériumban is felismerték a regionális szakambulanciák és laboratóriumok jelentőségét. Az egyetemi klinikák vezetői között csak kevesen tartották fontosnak az ún. területi munkát, tehát a városi és a járási vagy megyei lakosság körében a szűrővizsgálatokat és a gondozást. Úttörő kezdeményezés volt Debrecen város és egy járás terhesgondozásának átvállalása, ami alapját képezte annak a későbbi szerződésnek, amellyel Debrecen város kórházi szülészeti és nőgyógyászati munkáját a Szülészeti Klinika látta el. Hasonló szerződése a Gyermekklinikának volt. Ez a szervezési forma a hetvenes évek elején annyiban változott, hogy önálló szülész-nőgyógyász és gyermekgyógyász rendelőintézeti orvosi állásokat szerveztek, de a konzultációs és fekvőbeteg háttér később is a klinika maradt.

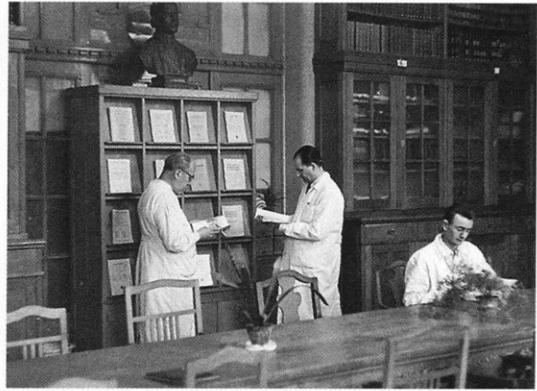
Professzori vizit előtt. Dzvonyár János, Árvay Sándor, Kardos Zoltán, Komáromy Béla, Lampé László, Papp Zoltán

Tudományos munka

Tudományos érdeklődését és munkáját alapvetően meghatározta az az indíttatás, amit az Élettani Intézetben kapott. Számos új folyóirattal, könyvekkel gazdagította a könyvtárat és bővítette, fejlesztette mind a kutató, mind a klinikai laboratóriumot. Legbensőbb munkatársi kapcsolata még nyugdíjas éveiben is a laboratóriumi dolgozókkal volt. A professzori kinevezése utáni első 10 - 15 évben a kísérleti, laboratóriumi módszerek alkalmazása dominált a gyakorlati kérdések megválaszolásában, kutatásában is. Abban az időben divatos téma volt az ún. nervizmus, és a pavlovi tanítás, az a szovjet orvostudományi ideológiának is tekinthető élettani alap, ami a fiziológiai és patológiai jelenségeket az idegrendszer működésének változásaival igyekezett megmagyarázni. Kétségtelen, hogy ez a divat is motiválta a témát és a kísérleteket.

Máig sem jól és pontosan megválaszolt kérdés, hogy a női endokrin történések enyhébb vagy súlyosabb fokú változásai milyen mechanizmus révén jönnek létre. **Árvay** is igyekezett a felvetett kérdésekre választ adni. A klinika épületének hátsó falához (joggal kritizálható, hogy a szülőszoba alatti részhez) 110 m² alapterületű állatistállót építtetett, ahol 150 - 300 patkányon folytattunk kísérleteket. Az volt a kérdés, hogy a megterhelő hang és fényingerek megváltoztatják-e a patkányok ösztrusz ciklusát, a hypophysis, a petefészek és más endokrin szervek működését, vemhességek létrejöttét és az utódok számát, fejlődési rendellenességeit. Mi fiatal orvosok (**Nagy Tamás, Lampé László, Sallay Géza, Bazsó János, Takács István, Kiss Ernő, Balázs László, Barcsa András, Borsos Antal** és más intézetekből **Nagy János** és **Buris László** (Igazságügyi Orvostani Intézet), **Kertész László, Medveczky László** (MTA Atommagkutató) a különböző részfeladatokat valósítottuk meg.

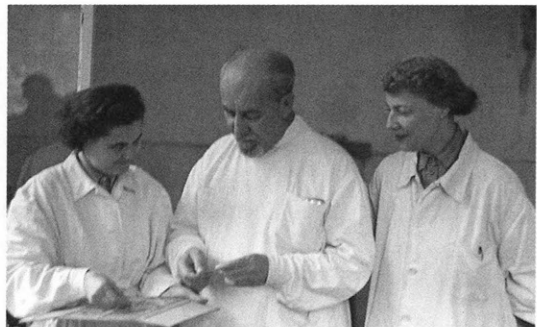
Kétségtelen, hogy nagyon szép közleményeket írtunk és rangos folyóiratokban tudtunk elhelyezni dolgozatokat, én azonban azt a következtetést vontam

A könyvtárban Ruzicska Gyulával és Bazsó Jánossal

A laboratóriumi asszisztensek között. A háttérben Takács István professzor

A laboratórium vezető asszisztensével Csécsői Károlynéval és Trócsányi Évával

le, hogy a szülészet-nőgyógyászat klinikai munkájának színvonalát az ilyen kísérletek nem igazán segítik. Véleményemet annak ellenére fenntartom, hogy számomra (**Lampé L.**) ezek a kísérletek korábban soha nem remélt eredményhez vezettek. Az Atommagkutató Intézet közreműködésével azt vizsgáltuk, hogy a megterhelő (hang és fény) ingerek hogyan változtatják meg az endokrin szervek foszfor (P_{32}) izotóp tárolását. A témából készült dolgozatot az Acta Endocrinologica Scandinavica folyóiratnak küldtük el. A folyóirat főszerkesztője abban az időben **Axel Westman** professzor volt, a Karolinska Szülészeti Klinikájának igazgatója. Ő maga is foglalkozott idevágó kérdésekkel és annyira megtetszett neki a mi dolgozatunk, hogy engem meghívott két hónapi tanulmányútra Stockholmba a Karolinskába. A tanulmányút abból a szempontból is hasznosnak bizonyult, hogy megismerkedhettem **Diczfalusy Egonnal**, a hormon laboratórium vezetőjével, a később világhírűvé vált kutatóval, aki rendelkezésemre bocsátotta azokat a hormon meghatározási recepteket, amelyek segítettek Takács István kollégámnak az endokrin laboratórium kialakításában.

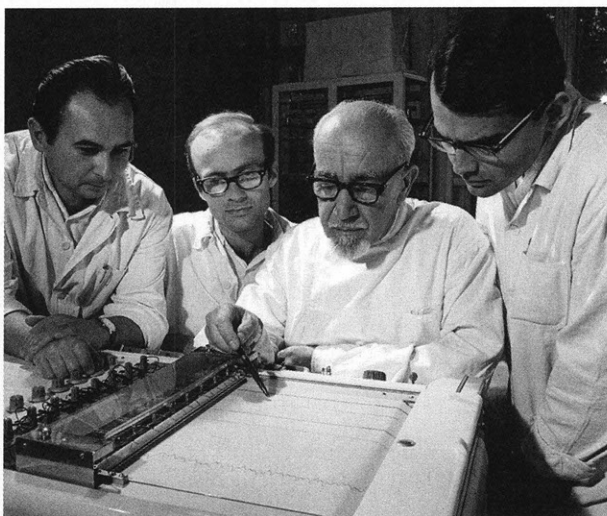
Jelentős klinikai témákat is tanulmányozott. Talán legsikeresebb a terhesség-megszakítás akkoriban alkalmazott módszerei korai és főleg késői hatásainak vizsgálata volt. Köztudott, hogy a terhességmegszakítások teljes liberalizálása 1955 - 1956 után a korábban 4 - 5 százalék gyakoriságú koraszülési arány évről évre emelkedett és országos szinten a 11 százalékot is elérte. Az okozati összefüggést statisztikai módszerekkel többen is felismerték (**Sárány Jenő, Lajos László, Szabady Egon** és mások), de konkrét bizonyítékot elsőként az a radiológiai vizsgálat szolgáltatott, amelyet **Görgey Miklós** és **Kapu László** klinikai tanársegédekkel végzett. A cervicographiának nevezett módszer lényege, hogy gumiballont vezettek fel a nyakcsatornába és a méh üregébe, azt kontraszt anyaggal feltöltötték és a felvételeken mérték a külső és a belső méhszáj, s a nyakcsatorna tágasságát. Terhességmegszakítások után kimutatható volt a cervix záró rendszerének sérülése. Ezekre az észlelésekre is épültek azok a prospektív randomizált tanulmányok, amelyeket WHO együttműködésben végeztek a klinika orvosai hét más ország klinikáival együtt a 70-es évek második felében. A multicentrikus klinikai kutatás eredményei igazolták az eredeti feltételezést, miszerint a cervix mechanikus tágítása és a méhkaparással végzett terhesség-megszakítás kedvezőtlen hatású a későbbi terhességek kihordására.

Magyarországon az elsők között ajánlotta a méh jóindulatú megbetegedései, mindenek előtt myoma uteri miatt a méh teljes eltávolítását, az akkoriban szokásos "rutin" amputatio helyett. Abban az időben a rákszűrés korszerű módszerei még nem terjedtek el és az onkológiai "éberség" sem volt jellemző, ezért a méh amputatio utáni cervix-csonk carcinoma gyakorisága 1 - 5 százalék volt. A rákszűrés fontosságának hangsúlyozása mellett tehát az volt a megoldás, hogy a cervix csonkot ne hagyják vissza, kerüljön az is eltávolításra, amputatio helyett teljes hysterectomia legyen a "rutin" megoldás. Kellő klinikai tapasztalat birtokában a két műtéti módszer korai és késői eredményeinek, szövödményeinek és következményeinek összehasonlító elemzését 1954. március 26-án mutatta be a Nőgyógyász Szakcsoport tudományos ülésén Budapesten, a Semmelweis teremben (az előadás társszerzői: **Ruzicska Gyula** és **Gyöngyössy Andor**). Ezen a szakcsoportülésen mint szigorló orvos én magam is részt vettem (ekkor tartottam első előadásomat ezen a rangos

fórumon) és jól emlékszem arra a jelenetre, amikor **Árvay** befejezte előadását, az üléselnök **Batizfalvy János** szegedi tanszékvezető professzor felállt, oda ment az előadóhoz és meleg szavakkal gratulált. Követendőnek jelölte meg a méheltávolítást azokban az esetekben, amelyekben korábban egyszerű amputációt végeztek. Az orvostudomány fejlődésével függ össze az újabb irányzat, hogy ismét az amputatio került előtérbe a teljes méheltávolítás helyett. A magyarázatot a méhnyakrák szűrésének két hatékony módszere a kolposzkópia és az onkocitológia elterjedtsége és hatékonysága adja. Amikor nyugállományba vonulása után kb. 20 évvel, már Pécsről beszélgettünk, készséggel elismerte, hogy ez a szemléletváltás helyes annak ismeretében, hogy a portio uteri gondos vizsgálata lehetővé teszi a rák megelőző állapotok és folyamatok felismerését, és feleslegessé válik a kóros elváltozást nem mutató cervix eltávolítása.

Számos példát lehet említeni annak bizonyítására, hogy az újat, a korszerűt és a fejlődést akkor is támogatta és felkarolta, amikor a témában nem voltak mélyreható ismeretei és fiatal munkatársai kezdeményezték a vizsgálatot vagy kutatást.

Kezdetől fogva támogatta az izotóptechnikai kutatásokat. Az ötvenes évek elején világszerte új perspektívákat nyitott meg az alapkutatások és a klinikai diagnosztika és terápia előtt a radioaktív izotópok alkalmazása. Debrecenben egyedülállóan kedvező lehetőségeket teremtett **Szalay Sándor** akadémikus, az Atommagkutató Intézet (ATOMKI) alapító igazgatója azzal, hogy intézetében biológiai kutatások céljára izotóp laboratóriumot létesített. Tapasztalt fizikus és orvos munkatársai (**Medveczky László**, **Kertész László** és mások) megkönnyítették az érdeklődő orvosok, klinikusok munkáját. Itt bontakozhatott ki **Lampé László** kutatási témája a magzati jódegyanyagcsere és pajzsmirigy működés kísérletes vizsgálata (1966-ban ez képezte kandidátusi értekezésének témáját), amelyhez **Péter Ferenc** gyermekgyógyász, **Dzvonyár János**, **Vachter János**, **Berbik István**, **Orosz Tóth Miklós** nőgyógyász és mások is csatlakoztak. Megalapozták az autoradiográfia és mikroautoradiográfia módszereit és a különböző izotópokkal jelzett hormonok kétdimenziós papírkromatográfiás

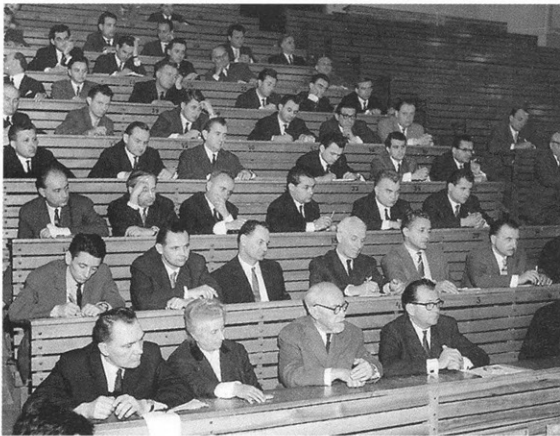
Ismerkedés egy új regisztráló berendezéssel. Gaál József, Mihály György, Árvay Sándor és Komáromy Béla

elemzését, majd az izotópos vesevizsgálat - izotóp renográfia (IRG) - módszerét. Ez utóbbi vizsgálati eljárás a DOTE Szülészeti Klinikán, majd az ország számos intézetében rutin módszerré vált méheltávolítás előtt és után. Több mint két évtizeddel később váltotta fel az IRG-t az ultrahang technika.

A 60-as években a perinatológia korábban csak áhított és remélt fejlődésnek indult. A klinika nyitottságára és új iránti fogékonyságára jellemző, hogy az országban elsőként alakult munkacsoport az új diagnosztikus módszerek bevezetésére és új szülészeti gyakorlat kialakítására. **Surányi Sándor**

Perinatológiai tudományos ülés (1966). Az asztalnál az előadók, a klinika orvosai. Vitavezető: Surányi Sándor

A perinatológiai tudományos ülés hallgatóságának egy csoportja. Az első sorban Boda Domokos, Ladányi Józsa, Árvay Sándor, Szontágh Ferenc

adjunktus karolta fel a témát és irányította fiatalabb társainak tudományos igényű munkáját. **Komáromy Béla, Mihály György, Mocsáry Péter, Pohánka Ödön,** később **Lampé László** is tagja, majd vezetője volt a teamnek. Új, korszerű műszereket szereztek be és ezek szakszerű gyakorlati alkalmazásával már rövid időn belül jelentősen csökkent a perinatális morbiditás és mortalitás. Az eredményekre felfigyeltek az ország szakemberei és az 1966-ban, a klinika tantermében rendezett tudományos ülésre számos vezető szülész és gyermekgyógyász is eljött. Remekbe szabott dolgozatot írt **Árvay** az Orvosi Hetilapban (114. 123 – 130, 1973) ebből a témából és az külön bravúrnak számít, hogy az irodalmi hivatkozások kizárólag a klinika munkásságára épültek, arra a csaknem 100 közleményre, amelyeket a klinika orvosai publikáltak. A munkacsoport közel tíz évi munkájának az alapján készült az 1973-ban megjelent Intenzív Szülőszoba c. kötet (szerkesztő **Lampé László**) az akkori új irodalom és a saját tapasztalatok összefoglalása. A könyv újabb kiadásban, és orosz nyelven is megjelent. A könyv előszavát **Árvay** professzor írta.

A 60-as években vált lehetővé Magyarországon a humán genetikai megismerése, majd művelése. Nem kétséges, hogy Árvay professzor az elsők között volt, aki fiatal és lelkes munkatársainak figyelemfelkeltő ajánlatát megfogadta és segítette az ilyen irányú klinikai munkák elkezdését. A Debreceni Orvostudományi Egyetemen **dr. Szabó Gábor** akadémikus, a biológia professzora volt az első kezdeményező. Tekintélyénél fogva felvethette a korábbi Micsurin - Liszenko-féle elmélet tarthatatlanságát, amely évtizedekkel visszavetette a genetikai tudomány kibontakozását az akkori ún. szocialista országokban, így Magyarországon is. Intézetében genetikai kutatásokkal foglalkoztak, de számunkra sajnos ezek nem a humán örökletes betegségek felismerését, megelőzését szolgálták, hanem elméleti kérdéseket tanulmányoztak baktériumokon. Ennek ellenére kezdeményezése serkentően hatott a klinikai genetikai kibontakozására. A szülészeti és gyermekgyógyászati genetikai diagnosztikai, laboratóriumi feladatait klinikusok vállalták fel. Mindenek előtt **Schuler Dezső** professzor Budapesten a II. Sz. Gyermekklinikán és **László János** professzor az Orvostovábbképző Intézet Szülészeti klinikáján, Debrecenben pedig **Papp Zoltán** és **Gardó Sándor** a Szülészeti Klinikán, **Oláh Éva** a Gyermekklinikán. A 60-as évek végén és a 70-es első években a Szülészeti Klinikán citogenetikai

A genetikai munkacsoport tagjaival

Árvay professzor érdeklődését és közreműködését a team munkájában bizonyítja, hogy az igen jelentős számú és értékes publikáció többségében társszerző volt.

A 22 év alatt megvédésre került a klinikáról 10 kandidátusi disszertáció és megjelent több, mint 700 tudományos közlemény.

Joggal állapítja meg **Surányi Sándor** professzor megemlékezésében azon az ünnepi tudományos ülésen, amelyet klinikánkon 1987. november 13-án tartottunk a Debreceni Tudományegyetem megalapításának 75. és a Szülészeti- és Nőgyógyászati Klinika felavatásának 60. évfordulóján, hogy **Árvay** professzor iskolát teremtett.

Egykori munkatársai közül kilencen (**Asztalos Miklós, Borsos Antal, Gaál József, Gardó Sándor, Lampé László, Papp Zoltán, Surányi Sándor, Takács István, Zsolnai Béla**) nyertek egyetemi tanári - közülük négyen (B.A., L.L., P.Z., Zs. B.) tanszékvezetői - kinevezést és 21 osztályvezető főorvos került megyei, városi kórházak osztályainak élére.

Mindig kiemelkedő esemény volt a klinikák közötti futball mérkőzés, aminek rendszerint egy-egy csatár borda vagy boka törésével járó mellékhatása is volt.

Betegektől pénzt nem fogadott el, természetbeni ajándékot - tűzifát, élelmiszert, stb. - is csak a háború utáni inséges években, amikor a világrekord mértékű infláció ezt nem tette elkerülhetővé, és a későbbiekben, ha az ajándékot nem lehetett visszautasítani, vagy az elhárítás nagyon kínos és körülményes lett volna. A professzor és maga a család is kivételesen egyszerű, puritán életvitelt folytatt. A luxus nyomait sem lehetett felfedezni ruházzkodásban, étkezésben, szórakozásban. A professzor kétháromévenként vásárolt új cipőt, nyolc-tízévenként új öltönyt. Vendéglői étkezést évenként legfeljebb kétháromszor engedhettek meg maguknak, ha külföldi vendéget kellett elvinni az Aranybikába.

laboratórium létesült előbb csak minimális, majd egyre korszerűbb felszereléssel. Ez a laboratórium vált Debrecen és később az egész Tiszántúl centrumává a genetikai betegségek feltárásában. Mindenek előtt a prenatális diagnosztikát, a genetikai tanácsadást karolták fel, amire a legnagyobb szükség volt. A Gyermek-klinikán a csecsemők és a gyermekek örökletes betegségeinek kivizsgálásában értek el igen szép eredményeket.

A Szülészeti Klinika futballcsapata. Állnak: Asztalos Miklós, Raics Jenő, Orosz Tóth Miklós, Boros Sándor, Tus László (NB I.-es bíró), Dzvonyár János, Árvay Sándor, Mihály György, Fekete Imre, Mocsáry Péter. Ülnek: Pohánka Ödön, Csoma Béla, Komáromy Béla

Néhány adat az orvostudomány fejlődéséhez a XX. század közepén

Az utóbbi évek, évtizedek tudományos, műszaki, technikai fejlődése csodálattal tölthet és tölt el bennünket. Ámulatunk még megalapozottabb lehet, ha megismerünk vagy felelevenítünk századunk 3-4-5. évtizedének orvosi gyakorlatából néhányat Árvay visszaemlékezéséből.

A húszas - harmincas években a szülészet legrettegettebb szövődménye még mindig a szepszis, a gyermekági láz, a lázas vetelés volt. Gyógyszeres kezelésére egyetlen lehetőség: napi 3 X. 0,5 g kinin, kiegészítve „Szodiv” adásával. A Szodiv házilag, azaz nem gyár által készített 8 százalékos nátrium-hidro-karbonát oldat, amiből 80 - 100 ml-t adtak vénásan házilag készített és sterilizált „készülékkel”. Erre iszonyatos hidegrázás jelentkezett, majd 40 fok feletti láz. A súlyos betegek egy része ennek köszönhető, hogy életben maradt.

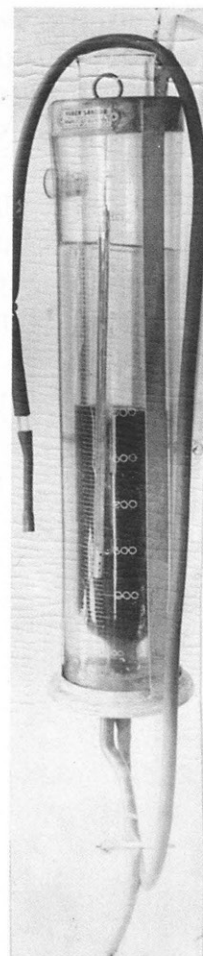
A szülészeti szepszist, a gyermekági lázat szigorú rendszabályokkal igyekeztek megelőzni. Ezek közé tartozott a császármetszés tiltása, ha intézetben kívüli burokrepedést követően hüvelyi vizsgálat történt. A szülés befejezésére szörnyűséges, drasztikus műtétek voltak érvényben, hogy a császármetszést elkerüljék. Ezek közé tartozott a symphysiotomia - a symphysis átmetszése horog alakú késsel -, a bemeneti fogóműtét, a koponya perforációja, a magzat testét kisebbitő un. daraboló műtétek sokfélesége. Ha lázas volt a szülőnő, akár az élő magzatot is fel kellett áldozni az anya életének megmentése érdekében.

Aszfixiás újszülött élesztése hideg-meleg vízben történt fürösztéssel, bőringerekkel, végső esetben ún. Schultze-féle lóbálással. A kétségbeesett próbálkozással csak kivételesen lehetett életet menteni.

A szülés és a magzat észlelésére a szívhanghallgató stetoszkópon kívül csak a vizsgáló kézre lehetett hagyatkozni. A méhszáj tágasságából, a fejdaganat nagyságából és az előlfevő rész haladásának üteméből lehetett következtetni a magzat állapotára, tegyük hozzá, nagy hibaforrással, gyakori tévedéssel.

Ma már alig van orvos, aki tudja, mi volt a „Baum-hólyag”. Öt - hathónapos megindult, legtöbbször burokrepszéssel megindított kriminális vetelés befejezésére helyezték fel a méh üregébe a szemipermeábilis állati hólyagot. Anynyiszor 100 ml hipertóniás cukoroldattal töltötték fel, ahány hónapos volt a terhesség. A hólyag nyelére zsineget kötöttek, azt az ágy végén keresztül vetve vízzel telt kancsóval húzták, így keltettek fájásokat, és fejezték be a vetélést.

Gyakori volt a gonorrhoea, naponta 4 -5 pozitív lelet került ki a laboratóriumból a kenetvizsgálat eredményeként. A kezelésre lápiszos cervix-edzés, protargolos húgycsőinstillálás, hipermangános hüvelyöblítés állt rendelkezésre, ha pedig adnextumor is kialakult már, sajátvér- vagy tej injekciókkal, jégtöm-lőkkel próbálkoztak.

Infúziós
készülék

A hormonkezelések hőskorában pl. fenyegető vetélés kezelésére terhes asszonyok vizeletét juttatták be a végbélbe. Ezt az alkalmazási módot akkor úgy nevezték, hogy csőrében. Ugyanezt alkalmazták a meddőség és a vérzészavarok bizonyos formáinak kezelésére is.

Az altatás chloroformmal, később chloretillal és aether csepegtetésével történt. Aki ezzel a módszerrel nem altatott vagy őt nem altatták ilyen módon, az aligha tudja elképzelni milyen kellemetlen, keserves és veszélyes volt, milyen közel volt az elfogadható narkózis szintje az altatószerek halált okozó túladagolásától. Az altatást végző személy - igen gyakran nem is orvos - folyamatosan szívta be az altató gázokat. Ennek veszélyességére csak később derült fény. Haladást jelentett az ún. Ombredan készülék: golyó alakú tartályból lehetett adagolni az étert, így kevesebb került ki a műtőhelyiség légterébe, kevesebbet kellett belélegeznie az altatást végzőnek. Jóval később kezdték bevezetni az intravénás Evipan narkózist.

Kedvtelés, szórakozás

Árvay hobbijai közül első helyen említendő a fényképezés és a fényképeknek albumban való rendezése. Az első album képei abból az időből származnak, amikor Kassán megismerkedett **Szentkirályi Irmával** (Babussal), későbbi feleségével. Azt követően folyamatosan albumba gyűjtötte családi és egyéb fotóit, ezek naplónál pontosabban végigkísérték életének alakulását, családjának sorsát. Az utolsó, egyben 47. kötet felesége halálával fejeződik be 1989-ben. Voltak kritikus

A 45. házassági évfordulón

helyzetek életükben, pl. amikor a II. világháború idején Gyuláról Budapestre menekültek, ilyenkor is az albumok - ekkor még csak öt kötet volt - kerültek elsőként a kézipoggyászbába, jelezve fontosságukat. Élete utolsó két évtizedében, persze korábban is, minden vendégének megmutatta albumainak egy-egy részletét, érdekes események, élmények sorolásával, elmesélésével. A legtöbb fénykép alá emlékeztetőt, magyarázatot ragasztott, de mindhez volt kiegészítő élménye, mondanivalója. Idősebb korában, főleg nyugdíjas éveiben egyre többször fotózott a természetben, a Nagyerdő öreg, hatalmas fáit, bokrait, virágait, az ősz gyönyörű tarkaságát, a téli csillogó tájakat.

Hobbijának tekinthetjük az erdei sétákat is. Nyári reggeleken még idős korában is 1000 m-t úszott naponta és 5 - 10 km-t tett meg jó ütemben, csaknem minden hét végén. Már 80 fölött volt, amikor egy alkalommal véletlenül csatlakozott hozzá egy tíz évvel fiatalabb nyugdíjas professzor társa. Néhány km után csökkenteni kellett a tempót és hamarosan vissza kellett fordulni, mert a fiatalabb kolléga kimerült. Azt követően, hogy Pécsre költözött, csaknem mindennapos szokásává vált a séta és bebarangolta a környező erdőket, hegyeket.

Még fiatal orvos korában előszeretettel lovagolt, mindenk előtt saját, éjfékete Négus nevű lován. Jó színvonalon sajátította el a versenylovaglást is és a debreceni „Dandár lovas napokon” a díjugratásokban a hivatásos katonák között egyetlen civilként vehetett részt Négussal. Több alkalommal szép eredményt ért el.

Nyáron a Balaton jelentette a pihenést, a szabadságot. Balatonszárszón, a faluban **dr. Csapláros Imréék** házában kaptak lehetőséget nyaralásra, majd a hatvanas években megvásároltak egy vízparton lévő telket és felépítettek egy

Családi fotó. Ifj. Árvay Sándor, Judit, az Árvay házaspár, Zsu és az első unoka Juditka

nagyon egyszerű, inkább puritánnak mondható nyaralót, ahol éveken át a nyári hónapokban együtt pihent, szórakozott az egész család. Amilyen kitartó volt a sétában, ugyanolyan fáradhatatlanul úszott megszakítás nélkül több km-t, akár órákon át. **Zsuzsa** lánya csodálkozva említette egy alkalommal, hogy amikor ő látogatóba ment Pestről Szárszóra, édesapja már úszott, amikor ő a fővárosból elindult és még mindig úszott, amikor megérkezett a Balatonra. A klinika orvosai közül néhányan meglátogattuk Szárszón és mindig meleg fogadtatásban részesültünk. A mi családi kölcsönös kapcsolatainkat jellemezheti az a kialakult szokás is, hogy balatonlellei víkendházunkban minden nyáron viszonzták a látogatást. Mielőtt Pécsre költözött, a család a nyaraló eladása mellett döntött. Ezek után is eljött Lellére csaknem minden évben és ha nem is irigykedve, de mélyen átélt nosztalgiával nézte a hullámzó Balatont és az északi part hegyeit. Ilyenkor felelevenedtek a régi balatoni emlékek, a szalonnasütések, a borozgatások és a klinika és az „örök szerelem”, a szülőváros Debrecen.

Bélyeget gyűjtött. Háromfélét. A levelekről levágott pecsételtek, magyar és külföldieket vegyesen, továbbá magyar pecsétéletlen fogazott szélűeket és vágott szélűeket. Amikor egy-egy újabb küldemény megérkezett, nagy élvezettel rendezte a féltve őrzött albumokba. Többnyire szombaton vagy vasárnap szánt erre időt. Olvasta hozzá rendszeresen a bélyegkatalógusok friss füzetait és évi kiadványait. Tudta, hogy környezetében ki érdeklődik a bélyegyűjtés iránt és azoknak büszkén mutatta albumait és örömmel újságotla, ha egy-egy régebbi bélyegének az ára emelkedett.

A pasziánsz családi szokás volt. Felesége és ő is, együtt vagy inkább külön-külön, esténként lejátszottak néhány pasziánszot. A játék akkor is megnyugtatta, ha nem sikerült végig kirakni a lapokat, de tartósan bosszankodott, ha két - három este is sikertelen volt a játék.

Évtizedeken át szenvedélyes dohányos volt. Naponta kb. hatvan cigarettát szívott, pontosabban pöfékelt el. Tehát nem szívta le tüdejére a füstöt, csupán pöfékelt, de azt folyamatosan, egyik cigarettát a másik után. Sok éven át szilárd elhatározása volt, hogy lemond a dohányzásról. Nem volt könnyű az elhatározás sem, mert felesége, feleségének anyja, és két lányuk is szívta a cigarettafüstöt. Egy alkalommal késő este, úgy kilenc óra körül **Bazsó János** (velem egyidős tanársegéd, aki Szegeden szerzett diplomát) és én a laboratóriumban szövettani metszeteket néztünk (a megterhelő idegi ingerek valamilyen hatását tanulmányoztuk), amikor „a prof” benyitott a laborba. Érdeklődött, hogy mit csinálunk, majd cigarettával kínált bennünket. Professzor úr, mi már nem dohányzunk, volt a válaszuk. Mióta? - kérdezte. Már három napja. Csatlakozom hozzátok, többé én sem gyűjtök rá - mondta. Alig telt el két hét, amikor ismét benyitott a laborba, ahol késő este mi **Bazsó Jancsival** ismét metszeteket tanulmányoztunk és azt kérdezte, „Hát ti mit csináltok?” A kérdés arra vonatkozott, amit mi nem is vettünk észre, mármint azt, hogy mindketten szívtuk a cigarettát, ezért a válaszuk az volt, hogy nézzük a hypophysis metszeteket. Csak pár perc múlva döbbsentünk rá, hogy „lebuktunk”. Helyzetünket megkönnyítette az, hogy őszintén bevallotta, már négy napja ő is rágyújt esténként néhány cigarettára, de csak a dolgozószobájában és csak este, sötétben, miután eloltja a villanyt. Később mégiscsak sikerült abbahagynia a dohányzást több mint két évig, de egy tragédia miatt, amikor egy várva várt családi esemény tragédiával és szomorúsággal végződött, a múltó előterében le

Búcsúzás a nyugállományba vonuló Raics Jenőtől, Szellő Sándorné főmadámtól és Szőke József portástól (1972)

s föl sétálgatott és amikor rádöbbsen a váratlan csapásra, hirtelen rágyújtott és ismét dohányos lett egy-két évig. Azt követően végleg lemondott erről a szenvedélyről.

Hagyomány volt a klinikán a nőnap ünnepséggel egybekötött nyugdíjas találkozó, amikor elbúcsúztattuk a nyugállományba vonulókat.

Az aktív évek végén

Sok sok aggodalommal töltötték el az egyre közeledő „jól megérdemelt nyugalmasabb évek” – ahogyan általában emlegetni szokták. „Ki lesz az utódom, hogyan lesz azután?” tette fel nap mint nap a kérdéseket. 1979-ben megfogalmazott visszaemlékezésében leírja, hogy véleménye szerint négy tanítványa, munkatársa teljesítette azokat a feltételeket, amelyek alkalmasná tennék őket az utódlásra. Névsor szerint elsőként e sorok íróját említi, mint „akinél lámpással sem lehetne alkalmasabbat találni” és felsorolja érveit, bizonyítékait. A névsorban második **Ruzicska Gyula**, aki csupán négy évvel volt fiatalabb, mint ő, és bármilyen kitűnően képzett szakember és kivételes tehetségű operatőr is volt, kora miatt „nem szállhatott ringbe”. A harmadik **Surányi Sándor** szintén teljesített minden feltételt és kitűnő szervezőnek is bizonyult, de már korábban a megyei kórház osztályvezető főorvosi állását pályázta és kapta meg és ezen nem szándékozott változtatni. A névsorban negyedik **Takács István** docens nagyon közel állt a szívéhez, miután a számára legkedvesebb témákban, az endokrinológiában és a gerontológiában a legközelebbi munkatársa volt és a hormonlaboratórium kialakításában is úttörő szerepet vállalt. Az említettek közül az első és a negyedik (**L.L.** és **T.I.**) nyújtottak be pályázatot továbbá egy szegedi klinikai adjunktus, **dr. Jakobovits Antal**, tehetséges fiatal szakember. Minden aggodalma mellett – miután más klinikákon tanúja lehetett a széthúzásnak és a diplomások megosztottságának a tanszékvezetői pályázók személyét illetően - nagy megnyugvással tapasztalta, hogy a két helyi pályázó között nem volt látványos ellenségeskedés, a klinika élete zavartalan maradt. „Nem tört ki háborúság, nem dűlta harci zaj klinikánk békéjét.” Miután mindkét tanítványát támogatta, csak úgy tudott a döntő szavazásnál indifferens maradni, hogy nem ment el az Egyetemi Tanács ülésére. Megszületett a Tanács egyértelmű döntése és a minisztériumi jóváhagyás is, amikor a váltás előtti utolsó héten Bulgáriába utazott egy küldöttség tagjaként, így csak azt követően tudott gratulálni: „Boldogan ölelhettem meg utódomat...”.

Aggodalmainak másik része abból adódott, hogy a biztos talaj bizonytalanná vált és az foglalkoztatta, hogyan lesz ezután. Félelmét sok szomorú példa szívtotta. Nem csak helyi és nem csak szóbeszéd tárgyát képező példák riasztgatták, hanem pl. **Magyar Imre** professzornak, a budapesti I. sz. Belgyógyászati Klinika nyugalmazott igazgatójának egy cikke is, ami 1973. februárjában jelent meg. Néhány mondat a cikkből: „A harmonikus öregség álma nem mindig valósul meg... A nyugalom vágyott korában az ember igényei valójában nőnek, reális lehetőségei azonban csökkennek... Lelkileg nehezen viselhető, konfliktusokat okozó, önérzetet romboló családi támogatásra szorul, s még jó, ha ezt a támogatást megkapja.... Nehézzé azonban elsősorban nem ez teszi, hanem egy igen súlyos probléma, az egyre fokozódó kiszakadás a közösségből és végül az egyre fokozódó magány...A fiatalok számára többet ígér, ha az új vezetővel szorgoskodnak,... még a portás sem köszön olyan tisztelettel, mint régen, a szoba magányos, senki se nyitja ki az ajtaját egy kis jó beszélgetésre... Az orvostudomány óriási erőfeszítéseket tesz, hogy meghosszabbítsa az emberi

A Hajdúszoboszlón rendezett vacsorán. Árvay professzor előtt Balogh Ádám, mögötte Görgey Miklós, Batár István, Ruzicska Gyula

Hajdúszoboszlón a vacsorát követő mulatás. Árvay mellett Makai Ferenc és Balogh Bálint

életkort. Ennek azonban csak akkor van értelme, ha érdemes az eddiginél tovább élni..." A pesszimizmust tükröző gondolatok csak fokozták aggodalmait.

Nagy örömmel fogadta a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetését és az azt követő vidám hangulatú búcsúztatást a Hajdúszoboszlón rendezett vacsorán.

Nyugállományban

Tudta, hogy a klinika épületében lévő, közel 200 m² alapterületű lakásból ki kell költözni. Saját háza, lakása nem volt (olyan otromba megjegyzések is a fülébe jutottak, ráadásul egy pártfunkcionáriustól, hogy miért nem „kapart össze magának” legalább egy házra valót), cserelakásról az egyetemnek kellett gondoskodni. Vajon milyen lesz, hol lesz, kell-e lépcsőt mászni, stb. Szerencsére ez a gond teljes megelégedésére oldódott meg. Az egyetemtől kb. másfél kilométer távolságban egy négyszintes ház földszintjén kaptak három szobás lakást, ahol bútorait, használati tárgyaikat jól el tudták helyezni. Innen a közlekedés is kedvező volt a városközpont és az egyetem felé egyaránt, de az egyetemre mindig gyalog sétált be.

A megélhetés sötét gondjai sem árnyékkolták be életét, illetve életüket. A nyugdíj, az akadémiai doktori címért járó, valamint a tanácsadói díj majdnem elérte az aktív éveiben kapott fizetés összegét. Ugyanakkor azt is megállapította, hogy – ellentétben Magyar Imre véleményével – igényei nem nőttek, hanem csökkentek.

Szerénységét az is jellemzi, hogy a tanácsadói díjként kapott havi 1000 Ft-ot szerette volna visszaadni, mert úgy érezte, hogy nem végez érte elegendő munkát. Más professzorok azért harcoltak, hogy nagyobb összeghez jussanak a tanácsadói munkáért.

A klinikában sem kellett csalódnia. Lakásából egy szép, fürdőszobás, frontra néző helyiséget rendeztünk be dolgozószobának, ahol írógép és telefon állt rendelkezésére. Mindaddig, amíg Pécsre nem költözött, tehát 17 éven át nap mint nap besétált a klinikára és a nap nagyobb részét, később csak a délelőtti órákat ott töltötte. Napi négy órában titkárnőt is foglalkoztathatott, a már szintén

Nagy Mária nyugdíjas titkárnővel (1993)

nyugdíjas **Nagy Máriát** (Márikámnak hívta), mindenki „**Babci-nénijét**”, aki már **Kovács** professzor idejében titkárnő volt és ugyanezt a feladatot folyamatosan 1975-ig látta el, mint minden idők legkiválóbb titkárnője. Mi, a klinika idősebb tagjai, akik szerettük és tiszteltük korábbi főnökünket, gondoskodtunk arról, hogy ne érezze száműzetésnek az új helyzetet. Nem múlt el nap látogató nélkül. Ebben az egyáltalán nem megterhelő, sőt inkább kedves és kellemes látogatásokban nemcsak orvosok vettek részt, hanem szakdolgozók és főleg a laboratóriumi asszisztensek is. Én, mint tanítvány és tanszéki utód, tisztában voltam azzal, hogy a kívánatos légkör

kialakításában az én magatartásom példa a klinika minden dolgozója számára. Nem volt véletlen tehát, hogy szeretet és gondoskodás vette körül a korábbi igazgatót. Még a portás köszönésében sem volt változás, legfeljebb szívélyesebb lett, mint korábban. Sokszor írásba is foglalta érzéseit: „tanszéki utódom, kinél emberibb embert lámpással sem lehetett volna találni, szíve melegével olyan

optimális miliőt biztosított, amelyben nagyobb probléma nélkül kezdhettem meg életem új, átmeneti periódusát”.

A nyugdíjas évek ilyen kedvező alakulásában persze a kölcsönösség is érvényesült. Szívesen volt közöttünk, együtt örült velünk és osztozott gondjainkban. Örömmel fogadta, amit nyújtani tudtunk, szívesen jött rendezvényeinkre, köszönettel fogadta, amikor a klinika egy-egy új orvosát, munkatársát bemutatunk, amikor a klinika fejlesztésében, helyiségek átalakításában a tervekről véleményét, és minden fontosabb eseményhez és történéshez segítségét kértük. Szívesen bíralt dolgozatokat, kéziratokat, disszertációkat. Törekedett arra, hogy szobája ne legyen panaszok kiöntésének helye, jelenlétében ne ócsárolják és ne illessék kritikával a klinika jelenlegi vezetését, és ne legyen olyan megjegyzés, mint pl. „bezzeg régebben”, stb. stb. Azt a döntését is a bölcsesség diktálta, hogy nyugdíjazását követően néhány klinikai páciens kivéve sem vizsgálatot, sem műtétet nem vállalt.

A 75. születésnap ünneplése. Az Árvay házaspár mellett b. o. Takács István és felesége és Szűcs Géza, j. o. Sallay Géza és Kiss Ernő

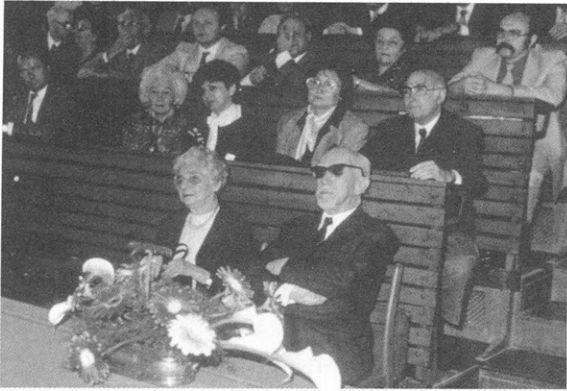
A 75. születésnap ünneplése. Jakubecz Sándor; a Surányi és a Lampé házaspár; Gaál Józsefné, Mihály György, Gaál József és Asztalos Miklósné

A 75. születésnap ünneplése. Görgey Miklós, a Bolodár házaspár; a Dzvonyár házaspár és Wachter János

A 85. születésnap ünnepség résztvevői

Elöl Árvay Sándor és felesége, mögöttük Surányi Sándor, ZajácZ Magdolna, Váradi Valéria, Veres Zsuzsa

Surányi Sándor méltatja Árvay professzor munkásságát (1987. november 13.)

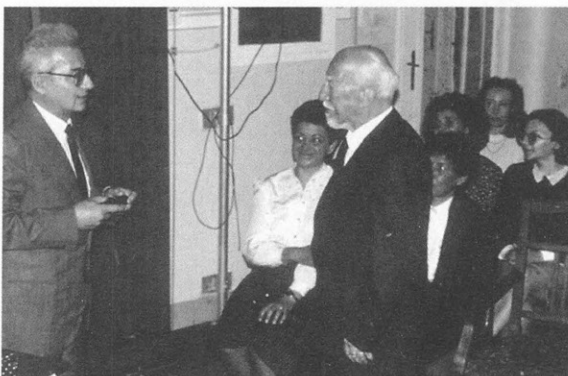

Üléselnökök a 85. születésnapj tudományos ülésen. Török Olga, Deményi Marianne és Dvorácsek Éva

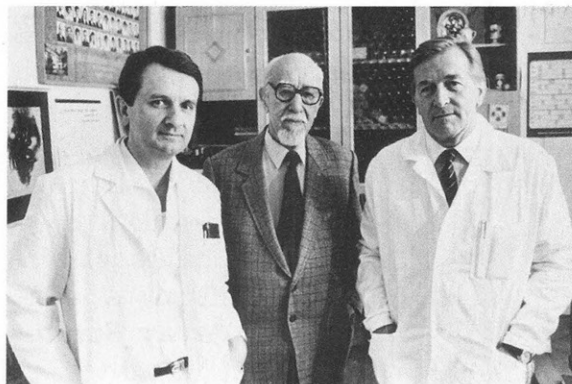
Köszöntés a 90. születésnapon. Az ünnepelt a tizennégy diplomás nő által formált „virágcsokor” közepén

tessé. Amikor 75. születésnapján köszöntöttük, megleptük a róla készített a portréval, amit erre az alkalomra készítettünk. A festmény azóta a klinika igazgató professzorának dolgozószobáját díszíti. Két alkalommal tréfás ötletként használtuk fel azt a gyakran emlegetett tény, hogy „nőgyűlölő” volt, és orvosnő nem lehetett szülész-nőgyógyász a klinikáján. A 85. születésnapj tudományos ülésen nem kis meglepetést okozott, hogy három orvosnő volt az

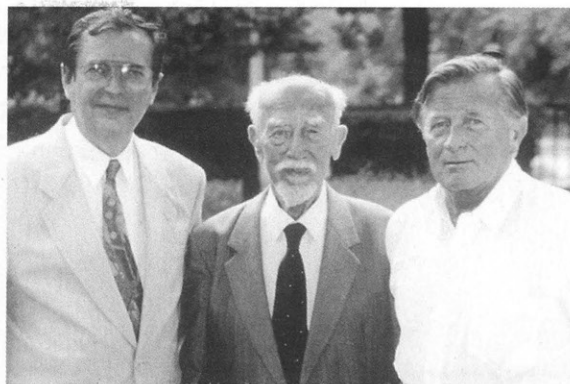

Kovács László professzor, a Magyar Nőorvos Társaság elnökének köszöntője

üléselnök: **Török Olga** szülész-nőgyógyász, **Deményi Marianne** aneszteziológus és **Dvorácsek Éva** neonatológus. Az öt évvel későbbi ünnepségen pedig, amikor már 14 diplomás nő volt a klinikán, úgy rendeztük be a tantermet, hogy a diplomás nők által kialakított „virágkoszorú” közepére ültettük a 90 éves ünnepeltet. A Magyar Nőorvos Társaság vezetősége nevében Kovács László professzor köszöntötte. A születésnapj eseményekről **Batár István** docens, akivel

Papp Zoltánnal és Lampé Lászlóval

Borsos Antallal és Lampé Lászlóval

kölcsönösen szerették, tisztelték egymást, díszes fényképalbumot állított össze saját fotóiból, amivel különösen nagy örömet okozott egykori professzorának, aki ekkor már – feleségének elhunytá után – nem ragasztott be egyetlen képet sem albumába. Minden vendégének szívesen mutatta azokat a fényképeket, amelyeken együtt látható tanszékvezető professzor tanítványaival és tablóról készített fotókat.

Az 1961-ben készült tabló

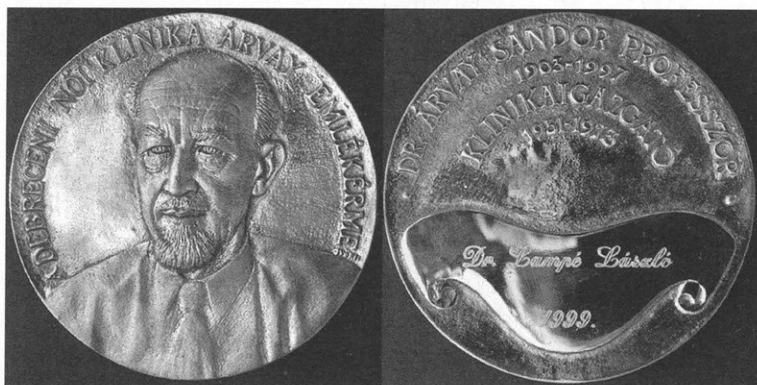

Az 1971-ben készült tabló

MEGHÍVÓ

 A Békés Megyei Képviselő-testület
 Pándy Kálmán Kórház Igazgatósága
 valamint a Szülészeti-Nőgyógyászati Osztály

 meghívja Önt a

 Konferencia terem

 "ÁRVAY TEREMMÉ" történő elnevezése alkalmából rendezett
 ünnepi ülésre és az azt követő állófogadásra

 Gyula, 1999. június 04. 14 óra.

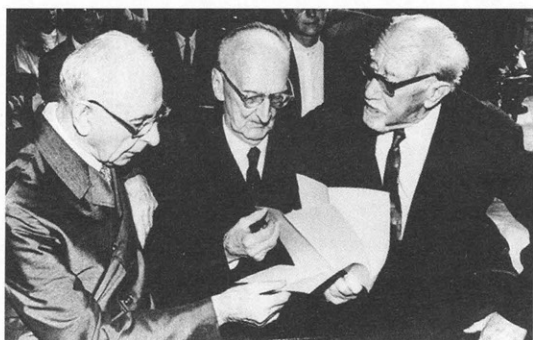
Egykori munkatársaitól is sok megbecsülésben volt része. Az egyik születésnap ünnepére eljött a Szikszói Kórház szülész főorvosa, **dr. Demeter György** és tisztelettel adta át a kórház ajándékát. A Gyulai Kórház szülész főorvosa, **dr. Jakubecz Sándor** főorvos – régi klinikai tanítvány – minden ünnepésen jelen volt, és nem mulasztotta el az idős mester köszöntését. Az ő javaslatát valósították meg a Gyulai megyei Kórház vezetői 1999. június 4-én, amikor ünnepi tudományos ülésen emlékeztünk meg a kórház egykori szülész főorvosáról és a konferencia termet **Árvay** professzorról nevezték el. Az igazgató főorvos, **dr. Kander Zoltán**, és az osztályvezető főorvos, **dr. Kincses László** bevezető szavai után visszaemlékezést tartott **dr. Jakubecz Sándor** nyug.

főorvos, **dr. Lampé László**, **dr. Borsos Antal** egyetemi tanár, a DOTE Szülészeti Klinika igazgatója és **ifj. Árvay Sándor**. Az erre az alkalomra készült portréja a konferenciaterem falát díszíti.

Árvay Sándor emlékérem előlap és hátlap

István tervei alapján **Györfi Sándor** szobrászművész készítette. Az 1999. november 12-én a Debreceni Akadémiai Bizottság Székházában tartott ünnepségen **Lampé László** és **Borsos Antal** professzorok kapták meg az érem első két példányát, a harmadikat Diczfalusy Egon professzor 2000. október 1-jén Berlinben, a 80. születésnapja alkalmából rendezett ünnepségen, a klinika számára nyújtott sok értékes segítségéért.

A gyémántdiploma átvétele után Pongor Ferenc és Alföldy Zoltán professzorokkal (1988)

Feleségének halála nagyon megviselte. Szenvedett az egyedüllétől is. Magányosságát csak fokozta az a tudat, hogy egyetlen közeli rokona sem maradt Debrecenben. Fia Érden lakott, idősebb lánya Pécsen, **Zsuzsanna** pedig Budapesten. Mindhárman hívták, költözzön hozzájuk, emiatt is nehéz volt a döntés. Engem többször kérdezett, hogy mit ajánlok. Azt javasoltam, hogy maradjon Debrecenben. Igaz, hogy közvetlen rokonai már nincsenek a városban, de barátai, ismerősei, korábbi munkatársai, tisztelői igen sokan. Minden nap gyalog

sétált be a klinikára és a kilométernyi utat rendszerint nem az ehhez szükséges 15 – 20 perc alatt tette meg, mert mindig több ismerős köszöntötte, beszélgetett vele. Olykor panaszkodott rossz arcmemóriájára, mert bizonytalan volt, kivel is találkozott, ki érdeklődött hogyléte felől. Nagy örömet okozott a gyémánt diploma átvétele és felüdülést jelentett, amikor régi tanítványai köszöntötték évfolyamtalálkozókon. Néhányan, akik közel álltunk hozzá, az első hetekben nap, mint nap meghívtuk vacsorára, kávéra, beszélgetésre. A klinikán is naponta legalább ketten hárman bekopogtunk a szobájába és igyekeztünk elterelni figyelmét a súlyos gondokról. Én tehát azt ajánlottam, hogy maradjon Debrecenben. Úgy gondoltam, hogy aki addigi 87 évéből több, mint hetvenet Debrecenben élt, olyan mélyek a gyökerei, hogy az itt kialakított otthont, baráti kört, ugyanezt vagy ehhez hasonló körülményeket sehol nem talál majd. Azzal is biztattam, hogy ami tőlem telik, mindent megteszek majd,

Az 1967-ben diplomát kapott évfolyam találkozásán. Az első sorban Kulin László, Árvay Sándor, Pongor Ferenc és Gomba Szabolcs professzorok (1987)

költözik. Elhatározását erősen befolyásolta az a tény, hogy **Juditék** Pécsen egy hétemeletes lakóház 6. emeletén laktak, ahol a második emeleten eladtak egy ugyanolyan méretű és beosztású lakás, mint a debreceni. Odaköltözött, és a három szobában a bútorokat is ugyanúgy elrendezte, mint Debrecenben. Nem maradt egyedül, hiszen lánya és családja is abban az épületben lakott, és természetesen nem volt terhére **Juditéknak**, ugyanakkor megőrizhette függetlenségét is. **Judit** egyik fia, a 16 éves **András** beköltözött az egyik szobába, ami nagy-nagy örömet okozott a nagyapának. Kölcsönösen gondoskodtak egymásról.

A pécsi éveket **Juditék** közelsége miatt sok szeretet jellemezte, ennek ellenére az egyedüllét, a magány sokkal súlyosabbá vált, mint Debrecenben. Öt évvel azt követően, hogy Pécsre költözött, egy látogatásunk alkalmával elmondta, de egy levelében is írt arról, hogy a lányáék lakásán kívül csak három család küszöbét lépte át. Két távoli rokonáét, és **Székely József** szülész professzoréét. **Székely József** feleségével meglátogatta őt pécsi lakásában néhány hónapon belül az odaköltözés után, s ezt „vizsgonozni kellett”.

Volt egy megoldhatatlannak látszó veszély is közvetlenül a Pécsre költözés után. **Judit** férjét, **Trócsányi Miklós** angolszakos tanárt, egyetemi adjunktust meghívták Sárospatakra, a híres kollégium igazgatói állásának betöltésére. Ekkor még az volt a terv, hogy **Miklós** elfoglalja az állást és néhány hónapon belül a család is Sárospatakra költözik. „De mit csináljon Apa?” Vissza Debrecenbe vagy **Zsigáékhoz** Érdre vagy **Zsúékhoz** Budapestre, esetleg **Juditékkal** Sárospatakra? Ezek a változatok újabb gondokat, dilemmákat okoztak. A sors ezt a töprengést megoldotta, **Miklós** visszatért Pécsre és nem kellett elköltözni. A pécsi magány napjait oldotta **Juditék** közelsége, a meghitt légkörű közös vacsorák és **András**, a vele együtt lakó unoka, aki kezdetben minden nap hazatért, később azonban „kimaradozott” az egyetemi tanulmányok és egyéb elfoglaltságok miatt is. Rendszeres időtöltésnek szánta a délelőtti nagy sétákat, és vigasztaló búfelejtőnek a fényképalbumok lapozgatását. Kivételes ünnepnapként tartotta számon, ha látogató lépte át küszöbét. A gyermekein és unokáin kívül főleg a debreceni egykori tanítványok, munkatársak vagy

hogymiben ne szenvedjen hiányt és betegség esetén is gondoskodok a tennivalókról. Ennél határozottabb azonban nem lehettem, mert egy alkalommal azt mondta: 'Lacim, már megvan az a kis sámli, amit majd kirúgok a lábam alól...' Féltem, hogy ha ez egyszer valóban bekövetkezik, sokan arra gondolhatnak, hogy a gyermekei körében ugyanez nem történt volna meg. Így aztán hosszú tanakodás után úgy döntött, hogy idősebb lányáék lakásának közvetlen közelébe, Pécsre

Látogatók pécsi otthonában. Lampé László és Batár István

ismerősök keresték fel. Amikor 1996 őszén **Batár Istvánékkal** meglátogattuk, nem tudtuk, hogy ez az utolsó alkalom, amikor még jó egészségben találjuk.

Utolsó éveiben sokféle betegsége volt. Sok szenvedést okozott egy, a nyálmirigyben kialakult kő, amit el kellett távolítani. A műtét után hónapokig voltak panaszai a kellemetlen nyálfolyás miatt, de végül a műtéti seb begyógyult. Egyre többször kellett vizsgálatra menni vagy a klinikára befeküdni. Katarakta miatt előbb az egyik, majd a másik szemét is megoperálták. Mindkét műtét sikeres volt. Az utolsó két évben a korral járó gyengeség egyre inkább korlátozta mozgásában és az utolsó télen már a lakást sem tudta elhagyni. Megpecsételte sorát egy óvatlan, rossz mozdulat, elesett, és a combnyaktörés miatt már nemcsak szobához volt kötve, hanem ágyhoz is. Megoperálták, a gyógyulás szövődményes volt, ennek ellenére hazaengedték. Ismét kórházba került. Ekkor is korán bocsátották haza, amikor pedig újból kórházba vitték, már menthetetlen volt. Erről az utolsó „felvonásról” leghitelesebben **Bächer Ivánnak** a Népszabadság 1997. július 1-jei számában megjelent írása számol be.

Orvoshalál

Az orvos kilencvennégy éves volt, amikor meghalt.

Nem akart már élni tovább, elvégzett mindent, amit egy magyar orvos ebben a században elvégezhetett, gyermekei, unokái, dédunokái boldognak már maguk is, vagy legalábbis – Heltai Jenő szavaival – egyedül is megtapasztalhatták, hogy az életben az a szép, hogy mindenki a saját gusztusa szerint ronthatja el a magáét.

A sokféle életben csak egy dolog a biztos és közös momentum.

Az orvos tudta jól, hogy az ő számára eljött az ideje ennek.

De a szíve erős volt, mint a vas.

Végül – úgy másfél hónapja – az orvos elesett és eltörte a combcsontját.

Ha ez Debrecenben történnik, akkor bevitték volna a klinika sebészetre, vagy bármely más osztályára, kerítettek neki különszobát és ott megtették volna mindent, amit kell, amit lehet és amit ildomos.

De az orvos ekkor már évek óta Pécsen élt, a pécsi klinika sebészeten operálták meg tehát.

Nehezen gyógyult a seb.

A hozzátartozók kérése és a doktorok ígéretei ellenére az orvost a műtét utáni kilencedik napon elbocsátották a kórházból.

A szabály az szabály ugyanis. Ma pedig az a szabály, hogy sebészeti ágyat erre a műtetre a társadalombiztosítás csak nyolc napig fizeti.

Otthon az orvos sebe annak rendje s módja szerint ki-nyílt.

Visszavitték a sebészetre megint. A pécsire. Az ágy végén a lázlapon azonnal vaskos vonallal jelölték be a kilencedik napot.

Mikor a lázgörbe a vonalhoz ért, az orvost a kórházból azonnal kidobták. Természetesen betegen.

Otthon fogadtak ápolót, próbálták tenni, amit lehet. A seb nem gyógyult be többé, viszont lettek új sebek.

Végül az ápolónő jelezte, hogy az orvos lába kezd elszíneződni.

Mentőt hívtak.

Az a város közkórházába vitte az orvost. Ott volt ügyelet ugyanis.

Ott a folyosón az orvosok összeszólalkoztak haldokló

kollégájuk felett: az egyik azt mondta, hogy a belgyógyászatra vigyék, a másik szerint gerontológián lenne a helye, a harmadik a sebészeten spekulált...

Az orvos született 1903-ban Debrecenben.

Ott tanult, aztán Pesten, Bécsben, Bázelen.

Fiziológiai kutatóként kezdett, de végül majd hetven év gynekológia lett belőle. Verzár Frigyes professzor tanítványa volt, a szó újtestamentumi értelmében.

Az orvos hatvanhét éven át praktizált.

Dolgozott Szikszón, Gyulán, Máramarosszigeten, Budán és végül – 1951-től – igaz helyén, szülővárosában. Közben végigkatonadoktoroskodott egy világháborút.

Debrecenben mindvégig vezette osztályát, kezdettől professzorkodott és hosszú éveken át volt az egyetem dékánja.

Több tízezer gyermeket segített a világra, sok tízezer debreceni asszonyt ismert közelről, rossz arcmemóriájának dacára.

Az orvos pénzt betegől nem fogadott el soha.

Számos könyvet írt, számtalan tanulmányt.

Fölnevelt pár nőgyógyászgenerációt.

Miután nyugdíjba ment, debreceni szobáját fönntartották neki még húsz éven át. Még akkor is, amikor gyermekéhez Pécsre költözött.

Emlékiratainak hat vaskos kötete Debrecen város, a debreceni orvosegyetem, a magyar nőgyógyászat történetének és az e századi magyar történelemnek páratlan dokumentuma.

Nagy orvos volt, makulátlan ember, ideális vezető és legendás tanár.

Igazi úr volt.

Forma- és stílusérzéke egyszerűen sem hagyta cserben hosszú élete során.

Egy orvos- és embertípus utolsó példánya volt.

Úgy halt meg, ahogy egy ilyen embernek ma Magyarországon meg kell halnia.

Nem különszobában, nem is kórteremben – dr. Árvay Sándor professzor kórházi folyosón halt meg a lift előtt.

Ma vesznek tőle végső búcsút a debreceni köztemetőben.

Bächer Iván

Bacher Iván írása

Végakarátát teljesítve fát ültettünk a klinika előtti parkba

alkalommal bizonyos módosításokat eszközölt a végakaraton, majd a nálam lévő példányt magához vette, amikor Pécsre költözött. Egyik határozott kívánsága az volt, hogy a hamvait tartalmazó urnát szeretett feleségének hamvai mellé helyezték el Debrecenben. Másik nagyon óhajtott kérése, amit szóban is több alkalommal megerősített, hogy a klinika épülete előtti parkba ültessünk fát az ő emlékére. Ezt a kívánságát még 1997 októberében teljesítettük, és az ünnepélyes eseményen megemlékeztünk **Árvay** professzor 22 éves klinika igazgatói eredményeiről, szeretetre méltó emberi tulajdonsá-

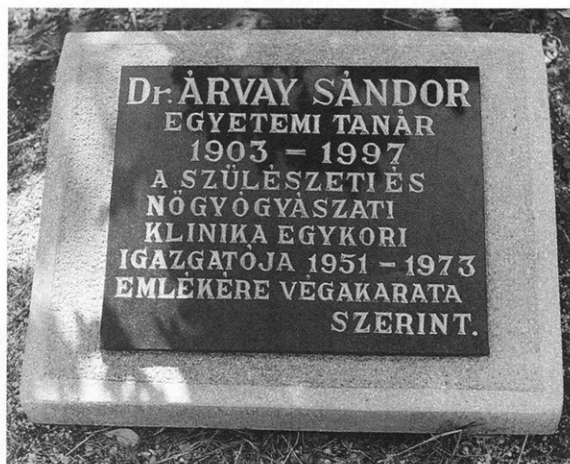

Márványtábla az emlékfá alatt

Amikor a cikket olvasom újra meg újra könnybe lábad a szemem...

Szomorú és szánalmas befejezése egy másokért élő, „makulátlan embernek, ideális vezetőnek, legendás tanárnak”, egy igaz orvosnak.

Közvetlenül a nyugállományba vonulása után végrendeletkezett. A végrendeletet két példányban készítette el, az egyik példányt a fia kezeire bízta, a másikat én helyeztem el íróasztalom fiókjában. Néhány

gairól (**dr. Lampé László**, **dr. Borsos Antal** professzorok, **dr. Virág Pál** korábbi államtitkár és szomszéd, **dr. Kovács Éva** orvosnő, **dr. Bazsáné dr. Kassay Zsuzsa** laborvezető, **Kardosné, Fügedi Teréz** intézetvezető főnövér, továbbá **Árvay Sándor Zsigmond**). A fa elé márványtáblát helyeztünk.

Irodalom

1. Árvay Sándor: Kenézy Gyula Tudományos Emlékülés. Előadás Debrecenben a Szülészeti Klinikán 1954. novemberében.
2. Árvay Sándor: Emlékezés Kenézy Gyulára. Előadás a Kenézy Emlék-tábla leleplezése alkalmával Hajdúszoboszlón, halálának 50. évfordulóján 1981. november 21-én.
3. Árvay Sándor: Fiatal koromban... Kézirat 1-225. Debrecen, 1981.
4. Árvay Sándor: Kis életünk a nagy idők sodrában. Kézirat III/1,2. 462 – 685, III/3.686 – 886. Debrecen, 1988.
5. Árvay Sándor: Negyed század a Phan-thasiai egyetemen. Kézirat Debrecen, 1979.
6. Árvay, A., Görgey, M., Kapu, L.: La relation entre les avortements (interruptions de la grossesse) et les accouchements prématurés. Rev. Franc. Gynéc. Obstét. 62. 81, 1967.
7. Kórházi Krónika 1929 – 1999. II. Rákóczi Ferenc Kórház-rendelőintézet Szikszó, 1999.
8. Lampé László (szerk.): Intenzív szülőszoba. Medicina, Budapest, 1973. 2. kiadás 1986.
9. Lampé László: Dr. Kenézy Gyula (1860 – 1931). A debreceni orvosképzés nagy alakjai. 1994.
10. Magyar Imre: Egy torz szemléletről. Egészségügyi Dolgozó. 16. 7, 1973.
11. Papp Zoltán (szerk.): Emlékfüzet Dr. med. Dr. h.c. Árvay Sándor egyetemi tanári működésének 20. évfordulójára. Debrecen, 1971.
12. Surányi Sándor: Árvay Sándor professzor munkássága. Debreceni Orvostudományi Egyetem Női Klinika Évkönyv 1987. 60 – 65 oldal.

Prof.Dr.Árvay Sándor tudományos munkássága:

Verzár F., Kokas E., **Árvay, A.**: Die Bindung des Cholesterins im Nervensystem bei Mangel an Vitamin B.

Pflüg. Arch. Ges. Physiol. 206, 666-674, 1924

Árvay, A.: Die Wirkung von Überfluss an A – und B –Vitamin in der Nahrung auf den Grundumsatz und die spezifisch-dynamische Wirkung der Nahrungsmittel.

Pflüg.Arch.Ges.Physiol.214, 421-438, 1926

Árvay S.: A – és B – vitaminfelesleg hatása az alapanyagcserére és a tápanyagok specifikus dinamiai hatására.

Magy. Orv. Arch. 28, 393-409, 1927

Árvay, A. : Die spezifisch-dynamische Wirkung bei Vitaminmangel.

Biochem. Z. 192, 369-382, 1928

Árvay, A.: Die Wirkung von Thyroxin und Präphyson auf Grundumsatz und spezifisch-dynamische Wirkung nach Thyreoideaexstirpation und bei Avitaminose.

Boichem. Z. 205, 433-440, 1929

Árvay, A.: Grundumsatz und spezifisch-dynamische Wirkung nach Nebennierenentfernung bei Ratten.

Biochem. Z. 205, 441-448, 1929

Árvay S.: A Lüttge –Mertz-féle reactio értékeléséről.

Dolgozatok a Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem Női Klinikájáról Kenézy Gyula Professor 70. születésnapja alkalmából .
Kiadják: tanítványai. Debrecen. 89-94, 1930

Árvay S.: A csukamájolaj és fractióinak hatása a fehérjék specifikus dinamiai hatására.

Dolgozatok a Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem Női Klinikájáról Kenézy Gyula Professor 70. születésnapja alkalmából.
Kiadják: tanítványai. Debrecen. 95-107, 1930

Árvay S.: A tejtáplálkozás jelentősége népegészségügyi szempontból.

Egészség 44, 149-157, 1930

Árvay S.: Újabb kutatások a női sexualis hormonokról.

Orvosképzés. 21, 163-177, 1931

Árvay, A., Verzár, F.: Der Gaswechsel bei Muskelarbeit nach Entfernung der Nebennieren. (Versuche an Ratten)

Biochem. Z. 234, 186-204, 1931

Árvay, A.: Die Wirkung von Sexualhormonen (Ovarial- und Hypophysenvorderlappenhormonen) auf den Gaswechsel. Biochem. Z. 237, 199-213, 1931

Árvay, A., Lengyel, L.: Die Milchsäurebildung bei Muskelarbeit nach Entfernung der Nebennieren. Biochem. Z. 239, 128-137, 1931

Verzár, F., **Árvay, A.,** Kokas, E.: Der Grundstoffwechsel von Vitamin-E-frei ernährten Ratten und die Ergänzung des E-Vitamin-Mangels durch Hypophysenvorderlappenhormon. Biochem. Z. 240, 19-27, 1931

Verzár, F., **Árvay, A.:** Die Stoffwechselsteigerung durch Ovarialhormon. Biochem. Z. 240, 28-36, 1931

Árvay, A., Meyer, H.: Grundumsatz in den menstruellen und den Reproduktionsphasen. Zbl. Gynäk. 56, 194-200, 1932

Árvay S., Gulácsy Z.: Az újszülöttek vízforgalma. Orv. Hetil. 77, 920-922, 1933

Árvay S.: A petefészek-hormon alpanyagsere fokozó hatásának mechanizmusa. Magy. Biol. Kut. Int. II. Oszt. Munk. 6, 264-273, 1933

Árvay, A.: Über den Mechanismus der stoffwechselfördernden Wirkung des Ovarialhormons. Endokrinologie 13, 9-16, 1933

Verzár, F., **Árvay, A.,** Péter, J., Scholderer, H.: Serum-Bilirubin und Erythropoese im Hochgebirge. Biochem. Z. 257, 113-129, 1933

Árvay S.: Adatok a lepény, illetve chorion belsősecretiós működéséhez. Magy. Nőgyógy. 3, 116-118, 1934

Árvay, A.: Beiträge zur innersekretorischen Funktion der Plazenta bzw. des Chorion. Endokrinologie 14, 309-316, 1934

Árvay, A.: Die Bedeutung des Hypophysenvorderlappen- und des Follikolhormons während der Schwangerschaft und für den Geburtsbeginn. Endokrinologie 14, 383-394, 1934

Árvay S.: A gonadotrop és a tüszőhormon jelentősége a terhesség alatt és a szülés megindulásában. Orv. Hetil. 79, 585-589, 1935

- Árvay S.:** Az urohormon alkalmazása nőgyógyászati megbetegedéseknél.
Magy. Nőgyógy. 6, 33-42, 1937
- Árvay S.:** A túlhordás hormonális okairól.
Magy. Nőgyógy. 6, 156-162, 1937
- Árvay, A.:** Über die hormonalen Ursachen der Übertragung.
Zbl. Gynäk. 61, 2900-2911, 1937
- Árvay S.:** Nőgyógyászati megbetegedések hormonkezeléséről.
Gyógyászat 78, 316-319, 334-337, 1938
- Árvay S.:** Adatok a szülés megindulásának kérdéséhez.
Gyógyászat 81, 432-444, 1941
- Árvay S.:** A biológiai terhességi reactio hibaforrásairól.
Gyógyászat 81, 445-449, 1941
- Árvay, A.:** Beiträge zur Frage des Geburtseintritts.
Zbl. Gynäk. 66, 954-958, 1942
- Árvay S.:** Az ivari folyamatok phylogenesisé.
Gyógy. Közl. 2, 28-31, 1943
- Árvay S.:** Hormonok hatása a havivérzésre.
Orvostud. Közl. 4, 142-145, 1943
- Árvay, A.:** Hormonale Beeinflussung des Menstruationszyklus.
Zbl. Gynäk. 67, 228-235, 1943
- Árvay S.:** Tévedések a méhenkívüli terhesség kórismézésében.
Magy. Nőorv. L. 10, 163-172, 1947
- Árvay S.:** A nő endokrinológiája .
Debreceni Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen, 1948
- Árvay S.:** Csonkrögzítés és peritonisálás hysterectomia után.
Magy. Nőorv.L. 11, 90-92, 1948
- Árvay S.:** Idiopathiás méhkifordulás ritka esete.
Orvosok Lapja 4, 562-564, 1948
- Karoliny L., **Árvay S.:** A széles méhszalag daganatairól.
Magyar. Nőorv. L. 11, 165-171, 1948
- Árvay S.:** Szempontok és műtéti eredmények a méh eltávolításánál.
Magyar Nőorv.L.12, 87-96, 1949

Árvay S.: A vetélésekről, különös tekintettel a művi vetélésekre.
Népeü. 32, 511-518, 1951

Árvay S., Gavallér I., Nagy T.: Terápiás eredményeink kiértékelése a vetélések korszerű kezelésében.
Orv. Hetil. 93, 996-1002, 1952

Árvay S., Nagy J., Szirmai E.: A hormonális környezet hatása a méh működésére és szerkezeti felépítésére.
Magyar Nőorv. L. 15, 359-368, 1952

Árvay S.: A női nemi szervek fejlődési rendellenességei. A nemi szervek kóros helyzetváltozásai. A meddőség. Az antibiotikumok szerepe a nőgyógyászati terápiában.
Nőgyógyászat. (Szerk: Zoltán I.) Egészségügyi Kiadó, Budapest. 56-65, 173-185, 186-194, 230-235, 1953

Árvay S.: A kriminális abortusokról.
Magyar. Nőorv. L. 16, 1-3, 1953

Árvay S., Szirmai E.: Adatok a terhességi toxicosis allergiás eredetéhez.
Magyar. Nőorv. L. 16, 277-282, 1953

Árvay S., Ruzicska Gy., Gyöngyössy A.: Műtéti eredményeink az abdominális totalis hysterectomia javallatának kiterjesztésével.
Magyar Nőorv. L. 17, 193-205, 1953

Árvay S., Kovács Nagy Zs., Nagy T.: A megterhelő ingerek hatása a petefészek működésére és alaki viszonyaira.
Magyar Nőorv. L. 19, 139-150, 1956

Árvay, A., Nagy, J.: The daily periodicity of the spontaneous motility of the normal and denerved uterus. The physiology of uterine function. Part. I. Methods.
Acta Physiol. Hung. 10, 199-214, 1956

Árvay, A., Nagy, J.: The effect of follicle hormone on the spontaneous motility of the normal and the denerved uterus. The physiology of uterine function. Part II. The effect of the hormonal environment on the function and structure of the uterus.
Acta Physiol. Hung. 10, 215-228, 1956

Árvay, A., Nagy, T., Kovács Nagy, S.: Die Wirkung der auf die Sinnesorgane ausgeübten extrem starken Reize auf die Funktion und Morphologie des Ovars.
Z. Geburtsh. Gynäk. 147, 371-388, 1956

Árvay, A., Nagy, T.: Der Effekt intensiver Nervenreize auf die Fertilität und auf die Lebenserwartung der Frucht.
Schweiz. Med. Wschr. 86, 98-105, 1956

Árvay S., Nagy T.: Az intenzív idegi ingerek hatása a fertilitásra és a magzat életviszonyaira.
Orv. Szle. 3/6, 3-10, 1957

Árvay S., Nagy T.: Actiunea excitatiilor nervoase intense asupra fertilitatii si conditiilor de viata ale fatului.
Rev. Med. (Tg. Mures) 3/6, 3-10, 1957

Árvay, A., Báló, Gy., Rozgonyi, C. B.: Totale oder subtotale Hysterektomie?
Ein Beitrag zur Frage der Frequenz des Stumpfcarcinoms und seiner Prävention.
Arch. Gynäk. 188, 391-410, 1957

Báló Gy., Rozgonyi C., **Árvay S.**: A cervixcsomk – carcinoma és megelőzése.
Magyar Nőorv. L. 20, 203-209, 1957

Árvay S., Surányi S.: Újabb vizsgálatok és szempontok a női ivarszervi gümőkór egyes vitás kérdéseiben.
Orv.Hetil. 99, 496-502, 1958

Árvay, A., Nyíri, I.: The significance of nervous effects in the genesis of certain functional anomalies of uterine bleeding.
Acta Med. Hung. 11, 417-434, 1958

Árvay, A., Balázsy, L.: Changes in the gonadotropic function of the adenohipophysis in response to nervous stress.
Acta Physiol. Hung. 14, 317-325, 1958

Árvay, A., Surányi, S.: Neue Untersuchungen und Gesichtspunkte in den einzelnen Streitfragen der weiblichen Genitaltuberkulose.
Zbl. Gynäk. 80, 521-532, 1958

Árvay, A., Kovács T., Lampé L.:Versuche zur chemotherapeutischen Beeinflussung der durch Trichomonas vaginalis hervorgerufenen Infektionen.
Zbl. Bakt. Orig. 171, 355-362, 1958

Árvay, A., Balázsy, L., Jakubecz, S., Takács, I: Effect of severe nervous stimulation on the morphology and function of the adrenal cortex.
Acta Physiol. Hung. 16, 267-284, 1959

Árvay, A., Raics, J.: Erfahrungen mit künstlichen Schwangerschaftsunterbrechungen.
Zbl. Gynäk. 81, 119-134, 1959

Árvay, A., Nagy, T.: Der Einfluss belastender Nervenreize auf den Zeitpunkt des Eintrittes der Geschlechtsreife.

Acta Neuroveg. (Wien) 20, 57-75, 1959

Árvay, A., Nyíri I.: Die Bedeutung nervaler Einflüsse in der Genese einzelner funktioneller Blutungsstörungen.

Acta Neuroveg. (Wien) 20, 76-93, 1959

Árvay, A., Balázs, L.: Die Änderungen der gonadotropen Funktion des Hypophysenvorderlappens unter dem Einfluss belastender Nervenreize. Endokrinologie 37, 276-285, 1959

Árvay, A., Kertész, L., Lampé, L.: The effect of severe nervous stimulation on pituitary, adrenal and ovarian function. (Studies with P³²)

Acta Endocr. (Kbh) 30, 585-592, 1959

Árvay, A.: Die Wirkung der belastenden neurotropen Reize auf die weiblichen Sexualfunktionen.

Zbl. Gynäk. 82, 886-887, 1959

Árvay S.: Feladataink az anyai és a perinatalis mortalitás csökkentése érdekében.

Népeü. 41, 309-316, 1960

Árvay, A., Balázs, L.: Experimentelle und klinische Beweise der hypergonadotropen Funktion der Adenohypophyse unter der Wirkung der belastenden neurotropen Reize.

Symp. Biol. Hung. 1, 93-103, 1960

Árvay, S., Nagy, T., Bazsó, J.: Über die Bedeutung der neurotropen Belastungsreize in der Genese der Missbildungen.

Acta Biol. Hung. 10, 257-272, 1960

Árvay, A., Balázs, I., Jakubecz, S., Takács, I.: Die Wirkung belastender Nervenreize auf die Struktur und Funktion der Nebennierenrinde.

Endokrinologie 39, 15-35, 1960

Árvay, A., Nyíri, I., Rákosi, M., Buris, L.: Die Wirkung der belastenden neurotropen Reize unter chemischer Blockade der Adenohypophyse.

Endokrinologie 40, 39-53, 1960

Árvay, A., Bölönyi, F., Balázs, L., Jakubecz, S.: Changes of hypothalamic neurosecretion under the influence of overloading nervous impulses.

Acta Anat. (Basel) 40, 256-272, 1960

Árvay, A., Lampé, L., Kertész, L., Medveczky, L.: Changes of thyroid function in response to severe nervous stimulation.

Acta Endocr. (Kbh) 35, 469-480, 1960

Árvay S., Nyíri I.: Psychikus hatások jelentősége egyes nőgyógyászati megbetegedések genézisében.

Orvosképzés 36, 262-275, 1961

Árvay, A., Nyíri, I., Buris, L.: Die Wirkung der Hysterektomie auf die Morphologie und Funktion des Ovariums.

Acta Chir. Hung. 2, 381-398, 1961

Árvay, A., Nyíri, I.: Die Rolle von nervösen Umweltseinflüssen auf die weiblichen Sexualfunktionen.

Z. Ärztl. Fortbild. 55, 722-728, 878-883, 909-913, 1961

Árvay, A.: Die Änderung der mütterlichen Mortalität in Ungarn im Lichte organisatorischer Fragen.

Dtsch. Gesundh.-Wes. 16, 370-373, 1961

Árvay, A., Nagy, T., Bazsó, J.: L'importance des excitations cumulatives neurotropes dans la genese des malformations congenitales.

Biol. Neonat. 3, 1-23, 1961

Árvay S.: A terhesség és a tuberculosis.

A terhesség szövődése belgyógyászati betegségekkel.

(Szerk: **Árvay S.**, Bársony J., Kovács A., Zoltán I.)

Gyakorló Orvos könyvtára. Medicina, Budapest. 35-70, 1962

Árvay S.: A sexualis functiók cortico-hypothalamikus kormányzása.

A szülészet és nőgyógyászat haladása. Szerk: Fekete S. Medicina,

Budapest. 11-22, 1962

Árvay, A.: Die Entwicklung der ungarischen Geburtshilfe im Lichte der Änderung der mütterlichen und der kindlichen perinatalen Mortalität.

Wiss. Z. Humboldt Univ. Berlin. Math.-Naturwiss.R. 11, 457-461, 1962

Árvay, A., Nyíri, I., Rákosi, M., Buris, L.: Contribution á l'etude des modifications du fonctionnement de l'adénohypophyse par des substances pharmacologiques.

Ann. Endocr. (Paris) 23, 186-199, 1962

Árvay, A., Nyíri, I., Buris, L.: Contribution au problème de la formation des kystes á partir de l'ovaire restant.

Gynéc. et Obstét. 61, 276-290, 1962

Árvay, A., Nyíri, I.: L'étiologie du syndrome prémenstruel.

Gynéc. Prat. 13, 439-451, 1962

Árvay, A., Takács, I., Verzár, F.: Der Einfluss von Graviditäten auf das Altern des Collagens (Versuche an Ratten)

Gerontologia 7, 77-84, 1963

Árvay, A., Takács, I.: Einfluss der Sexual-Funktion auf die Ausscheidung der Nebennierenrindensteroiden im Laufe der Alterung von Ratten.
Gerontologia 8, 81-91, 1963

Árvay, A.: L'application des préparations combinées d'oestrogènes et de progestérone en gynécologie.
Gynéc. Prat. 14, 29-43, 1963

Árvay S.: A női ivari működések cortico-hypothalamikus kormányzása.
Doktori Értekezés, Debrecen. 1964

Árvay S., Takács I., Jakubecz S.: Kísérletes vizsgálatok a biológiai öregedés befolyásolására.
Magy. Belorv. Arch. 17, Suppl. 4. 51-60, 1964

Árvay, A.: Fonctionnement de la Clinique de Gynécologie et d'Obstétrique de l'Université de Debrecen.
Gynéc. Prat. 15, 309-314, 1964

Árvay, A.: Cortico-hypothalamic control of gonadotrophic functions.
Major Problems in neuroendocrinology. Ed. E. Bajusz and G. Jasmin.
S.Karger, Basel/New York. 307-321, 1964

Árvay S.: szülészeti eredményeink változása az elmúlt 25 évben.
Orv. Hetil. 106, 1153-1160, 1965

Árvay S., Takács I.: A kollagénrostok thermokontrakciójának változása terhesség alatt. (A terhesség hatása a biológiai öregedés ütemére.)
Kísérlet. Orvostud. 17, 458-462, 1965

Árvay, A., Takács, I.: Änderung der Thermokontraktion von Kollagenfasern während der Gravität. (Die Wirkung der Gravität auf die Geschwindigkeit des biologischen Alterns von Kollagen.)
Gerontologia 10, 146-154, 1965

Árvay, A., Takács, I.: The influence of hormone changes during pregnancy on the velocity of collagen aging.
Gerontologia 11, 188-197, 1965

Árvay, A., Takács, I., Jakubecz, S.: Experiments for the control of biological senescence.
Ther. Hung. 13, 3-7, 1965

Árvay, A., Takács, I., Lelkes, Gy.: Die Wirkung der nervösen Umwelteinflüsse auf die Geschwindigkeit des biologischen Alterns.
7th International Congress of Gerontology. Verlag der Wiener Medizinischen Akademie, Wien. 209-214, 1966

- Árvay, A.**, Takács, I.: The effect of reproductive activity on biological ageing in the light of animal-experiment results and demographical data.
Geront. Clin. 8, 36-43, 1966
- Árvay, A.**: Effects of exteroceptive stimuli on fertility and their role in the genesis of malformations. The effects of external stimuli on reproduction. (Ed. G.E. W. Wolstenholme and M. O' Connor.) J.A. Churchill Ltd.London. 20-28, 1967
- Árvay, A.**, Takács, I., Lelkes, Gy.: The influence of neural-stimuli stresses on the thermocontraction of collagen fibers.
Festschrift Prof. F. Verzár Ed. E.Kokas. Chapel -Hill. 1967
- Árvay, A.**: The role of enviromental factors in reproductional process. Symposium on reproduction. (Ed. K. Lissák. Akadémiai Kiadó, Budapest 65-80, 1967)
- Árvay, A.**: Neuroendocrine aspects of gynecologic and obstetric diseases. An introduction to clinical neuroendocrinology. (Ed.E. Bajusz. S.) Karger, Basel/New York 380-402, 1967
- Árvay, A.**, Görgey, M., Kapu, L.:La relation entre les avortements (interruptions de la grossesse) et les accouchements prématurés.
Rev. Franc. Gynéc.Obstét. 62, 81-86, 1967
- Árvay S.**: A gerontológia gyneco-endocrinologiai vonatkozásai.
Orv. Hetil. 109, 1625-1630, 1968
- Árvay, A.**: Das Altern des endokrinen Systems.
Bull. Schweiz. Akad. Med Wiss. 24, 299-318, 1968
- Árvay, A.**: Effect of noise during pregnancy upon foetal viability and development.
Physiological effects of noise. (Ed. Welch B.L., Welch A.S.) Plenum Publishing Corporation. New York. 91-116, 1970
- Árvay, A.**, Balogh, Á., Ladányi, P., Takács, I., Benkő, P.: Effect of intensive nervous stimulation on the fine structure of the adenohipophysis and target organs.
Acta Endocr. 68,749-758, 1971
- Árvay, A.**, Benkő, P.: The effect of intensive nervous stimulation on certain physico-chemical properties of rat tail tendon and uterus collagen.
Geront. Clin. 17, 157-169, 1971
- Gardó S., Papp Z., **Árvay S.**: Az intersexualitás korai diagnosztikája.
Orv. Hetil. 113, 3179-3183, 1972

Gardó S., Papp Z., **Árvay S.**: Hüvely-aplasiával társuló kórképek cytogenetikai differenciáldiagnosztikája.
Magy. Nőorv. L. 35, 198-201, 1972

Papp, Z., Gardó, S., Herpay, G., **Árvay, A.**: Prenatal cytogenetic investigations and their human-biological significance.
Advances in the biology of human populations. (Ed. O.G.Eiben and J.Nemeskéri.)
Akadémiai Kiadó. Budapest .441-445, 1972

Árvay S.: A perinatalis medicina fejlődése, jelentősége és perspektívája.
Orv. Hetil. 114, 123-130, 1973

Gardó, S., Papp, Z., **Árvay, A.**: Zytogenetik in der geburtshilflichen und gynäkologischen Praxis.
Zbl. Gynäk. 95, 209-216, 1973

Árvay S.: Gondolatok a népesedéspolitikai határozatokról.
Egészségügyi Munka. 21, 161-163, 1974

Árvay S.: Az experimentális gerontológia aktuális kérdései.
Az orvostudomány aktuális problémái. (Szerk: Fischer A.) 15-43, 1975

Árvay S.: Környezeti és psychikus hatások jelentősége a nőgyógyászatban és a szülészetben. I. Elméleti kérdés és kísérletes rész.
Egészségügyi Munka 22, 225-230, 1975

Árvay S.: Környezeti és psychikus hatások jelentősége a nőgyógyászatban és a szülészetben. II. Klinikai rész.
Egészségügyi Munka 22, 257-263, 1975

Árvay, A.: Reproduction and ageing.
In: Hypothalamus, pituitary and ageing.
(Ed.: Everitt, A.V. Burgess, J.A.) C.C. Thomas Publ. Springfield,
III. 362-375, 1976

Árvay S.: Verzár Frigyes születésének 90. Évfordulójára.
Orv. Hetil. 117, 2255-2258, 1976

Árvay S.: Kenézy Gyula
Orv. Hetil. 118, 2977-2979, 1977

Árvay S.: A születési arányszám változásainak társadalmi hátteréről.
Egészségügyi Munka 27, 98-102, 1980

A klinika orvosai 1951-1973 között

Név	Dipl. Éve	Klinikai munkaviszony
Raics Jenő	1927	1927-1971
Árvay Sándor	1928	1928-1937
Ruzicska Gyula	1931	1931-1976
Rodé György	1938	1940-1953
Gyöngyössy Andor	1941	1941-1957
Takács Jenő	1943	1942-1943 1949-1950 1955-1956
Kovács Tibor	1943	1943-1961
Szentpáli Gavallér István	1942	1945-1960
Kardos Ferenc	1944	1947-1955
Berta István	1943	1948-1966
Surányi Sándor	1948	1948-1966
Bodnár István	1950	1950-1953
Görgey Miklós	1951	1950-1951 1957-1991
Molnár György	1951	1950-1970
Szűcs Gyula	1950	1950-1951
Tóth Pál	1951	1950-1953
Varga Vladimír	1950	1950-1951
Nagy Tamás	1951	1951-1967
Nyíri István	1942	1951-1961
Szirmai Endre	1947	1951-1952
Tamási János	1951	1951-1955
Zsögöny József	1953	1951-1955
Gyulai Imre	1939	1952-1956
Báló György	1951	1952-1959
Kovács László	1952	1952-1955
Palkonyai László	1952	1952-1955
Papp Imre	1952	1952-1952
Rozgonyi Cecília	1952	1952-1956
Krunóczky Klára	1953	1953-1954
Hubay Barna	1954	1953-1957
Lampé László	1954	1953-
Zsolnai Béla	1954	1953-1958
Papp Julia	1953	1953-1955
Balázs László	1952	1954-1959
Barcsa András	1953	1954-1957
Bazsó János	1954	1954-1973
Fülesdi Béla	1956	1955-1957
Győrik Gábor	1955	1955-1962
Juhász Lajos	1955	1955-1963
Sallay Géza	1954	1955-1961
Takács István	1955	1955-1984

Fekete Imre	1956	1956-1966
Kapu László	1953	1956-1967
Kiss Ernő	1954	1956-1962
Jakubecz Sándor	1957	1957-1968
Nagy Mihály	1958	1958-1959
Dzvonyár János	1959	1959-1975
Gaál József	1959	1959-1984
Molnár Elek	1959	1959-1973
Török József	1959	1959-1964
Asztalos Miklós	1960	1960-1982
Boros Sándor	1960	1960-1970
Czövekh Zoltán	1960	1960-1965
Abonyi Dezső	1961	1961-1965
Dolhay Balázs	1961	1961-1976
Mihály György	1961	1961-1972
Csoma Béla	1962	1962-1972
Komáromy Béla	1962	1962-1990
Mocsáry Péter	1962	1962-1990
Pohánka Ödön	1962	1962-1983
Lányi István	1963	1963-1973
Orosz-Tóth Miklós	1963	1963-1980
Vachter János	1963	1963-1967
Ditrói Ferenc	1956	1964-1991
Gulyás Péter	1964	1964-1971
Herpay Gábor	1964	1964-1978
Eric Sam Arthur Ghoa	1964	1964-1967
Balogh Ádám	1965	1965-
Smid István	1965	1965-1990
Tus László	1964	1965-1968
Borsos Antal	1966	1966-
Gardó Sándor	1966	1966-1971
Papp Zoltán	1966	1966-1990
Batár István	1967	1967-
Nagy Gyula	1967	1967-1994
Ladányi Pál	1962	1967-1971
Balogh Bálint	1968	1968-1977
Bedő Tibor	1970	1970-1984
Deményi Marianne	1970	1970-1991
Makai Ferenc	1970	1970-1989
Mac Sewavi Lassey	1970	1970-1974
Dr.Bazsáné Kassai Zsuzsa	1969	1971-
Berbik István	1971	1971-1975
Kardos Zoltán	1971	1971-1988
Szűcs Géza	1971	1971-1976
Csécsei Károly	1971	1972-1994
Hernádi Zoltán	1972	1972-
Skapinyecz József	1972	1972-1985
Török Imre	1967	1972-
Szeverényi Mihály	1971	1973-1998

***A debreceni orvosképzés nagy alakjai című sorozat
eddig megjelent tagjai:***

1. Dr. Alberth Béla: Dr. Kettesy Aladár élete és munkássága
2. Dr. Kulcsár András: Dr. Fornet Béla élete és munkássága
3. Dr. Hadházy Csaba: Dr. Krompecher István 1905-1983
4. Dr. Törő Imre: Dr. Huzella Tivadar 1886-1951
5. Dr. Lampé László: Dr. Kenézy Gyula élete és munkássága 1860-1931
6. Dr. Szállási Árpád: Wespri István (1723-1799) és kora
7. Dr. Szállási Árpád: Dr. Szontagh Félix (1859-1929)
és a debreceni gyermekorvoslás előzményei
8. Dr. Varga Emil: Went István – az iskolateremtő mester (1899-1963)
9. Dr. Majerszky Klára: Dr. Sántha Kálmán (1903-1956)
10. Dr. Zs. Nagy Imre: Dr. Verzár Frigyes (1886-1979)
11. Dr. Csécsei György: Dr. Hullay József (1921-1984)
12. Dr. Jeney András: Dr. Jeney Endre (1891-1970)
13. Dr. Fésüs László: Dr. Tankó Béla (1905-1974)
14. Dr. Péter Mózes: Thurzóbányai Elischer Gyula (1875-1929)
15. Dr. Simon Miklós: Dr. Szodoray Lajos (1904-1980)
16. Dr. Szállási Árpád: Dr. Benedek László (1887-1945)
17. Dr. Lampé László: Dr. Árvay Sándor és a XX. század (1903-1997)

Előkészületben:

Dr. Gomba Szabolcs: Dr. Endes Pongrác
Dr. Hernádi Ferenc: Dr. Vályi Nagy Tibor
Dr. Szállási Árpád: Dr. Bókay Zoltán
Dr. Szilágyi Tibor: Dr. Kesztyűs Lóránd

A megjelent füzetek a DEOEC Rektori Hivatalában szerezhetők be.
(4012 Debrecen, Nagyerdei krt. 98.; Fax: 52/419-807)